

**ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ПЕТРЕНКО СТАНІСЛАВ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 343.9:343.37:351.72

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ
ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ВИКОРИСТАННЯМ
БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ**

081 Право

08 Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **С. В. Петренко**

Науковий керівник: **Івашко Сергій Володимирович**,
кандидат юридичних наук, доцент.

Чернігів 2025

АНОТАЦІЯ

Петренко С. В. Кримінологічна характеристика та запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Пенітенціарна академія України, Чернігів, 2025.

Дисертація є одним із перших в українській юридичній науці дослідженням, в якому обґрунтовано та доведено, що за характером та змістом розроблених проблем дисертація є комплексним монографічним дослідженням, яке присвячене кримінологічній характеристиці та запобіганню органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів. На основі сучасних наукових методів та підходів сформульовано низку нових положень, які мають важливе теоретичне і практичне значення в умовах воєнного стану, а саме:

Так, уперше:

- розкрито зміст елементів кримінологічної характеристики кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів, із виокремленням відомостей про їх стан і тенденції, причини та умови, які сприяють їх учиненню в умовах воєнного стану, а також обґрунтовано зв'язок таких елементів із вибором заходів запобігання органами прокуратури;

- запропоновано авторське поняття «координації запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів» – це комплекс системних узгоджених між правоохоронними органами заходів, спрямованих на виявлення, запобігання вчинення особою кримінального правопорушення із використанням бюджетних

коштів, з метою невідворотності притягнення винної особи до кримінальної відповідальності;

- науково обґрунтовано та доведено авторську позицію щодо посилення кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в умовах воєнного стану шляхом внесення відповідних законодавчих змін і доповнень до Кримінального кодексу України з метою забезпечення їх реалізації з урахуванням принципу розумності та справедливості;

удосконалено:

- характеристику криміногенних факторів, які пов'язані з вчиненням особою кримінального правопорушення із використанням бюджетних коштів, під якою варто розуміти комплекс системних узгоджених між правоохоронними органами заходів запобігання, де прокурор у своїй діяльності визначає необхідність у застосуванні до такої особи спеціально-кримінологічного та індивідуального профілактичного заходу;

- кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів, як урегульована вітчизняним законодавством діяльність органів прокуратури щодо усунення причин і умов, факторів і обставин їх вчинення в умовах воєнного стану шляхом застосування на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуально-профілактичному рівні;

Окрім того, дістали подальшого розвитку:

- питання координації Офісу Генерального прокурора з іншими правоохоронними органами (САП, НАБУ, ДБР) щодо своєчасного інформування державного фінансового моніторингу (ДФМ) з метою встановлення фактів незаконного використання бюджетних коштів на всіх рівнях та реєстрації кримінальних проваджень;

- спеціально-кримінологічне запобігання прокуратурою кримінального правопорушення із використанням бюджетних коштів, як комплекс теоретико-прикладних координаційно-профілактичних заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов вчинення особою кримінального правопорушення із використанням бюджетних коштів та недопущення з її сторони вчинення повторного кримінального правопорушення;

- класифікація детермінантів, які обумовлюють вчинення кримінального правопорушення із використанням бюджетних коштів за рівнями: державний (політичні, військові, організаційно-правові, соціально-економічні); галузевий (політико-функціональні, структурно-функціональні, економічні); регіональний та індивідуальний.

Дослідження кримінологічної характеристики кримінальних правопорушення, які пов'язані із використанням бюджетних коштів дозволило провести порівняльний аналіз понять «бюджетні кошти» та «гуманітарна допомога» довести їх певну схожість, оскільки вони мають чітко визначений цільовий характер.

Зазначено, що отримувачами гуманітарної допомоги можуть виступати установи, які утримуються за рахунок бюджетних коштів. Зловживання під час використання бюджетних коштів та гуманітарної допомоги схожі за механізмом свого вчинення, а також завдають значної шкоди економічним та суспільним інтересам, авторитету та обороноздатності країни, особливо у період правового режиму воєнного стану.

У дослідженні наголошено на досягненні пенологічного ефекту через вплив на суспільство посиленням загрози кримінальної відповідальності у відповідь на протиправні діяння в умовах загального погіршення соціально-

економічних умов у країні внаслідок бойових дій та різкого зростання навантаження на правоохоронну систему, державні контролюючі органи.

Науково обґрунтовано кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, в умовах воєнного стану та законодавчих змін щодо забезпечення реалізації кримінальної відповідальності з урахуванням принципу розумності, справедливості та прозорості.

Сформульовано авторське визначення «кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, які пов'язані із використанням бюджетних коштів» – це юридична відповідальність осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені Кримінальним кодексом України шляхом нецільового використання бюджетних коштів.

Обґрунтовано думку про те, що посідаючи особливе місце в системі правоохоронних органів, прокуратура має забезпечувати та координувати ефективне запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері, проте ця сфера діяльності часто залишається поза увагою як практичних працівників так і науковців. Доведено, що злочинність в бюджетній сфері набула нових загрозливих форм, що потребує додаткового наукового опрацювання та розроблення практичних заходів.

Зазначено, у практичній діяльності реалізація повноважень прокурорів на цьому напрямі ускладнена відсутністю належних інструментів та повноважень. Як наслідок, заходи за результатами проведення координаційних нарад носять заформалізований характер, формуються окремо на кожній ієрархічній ланці прокуратури, є неузгодженими, неефективними та подекуди контрпродуктивними.

Завдяки характеристиці нормативно-правове регулювання запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів доведено, що система відомчих нормативно-правових актів щодо діяльності органів прокуратури, у тому числі, у сфері запобігання ними кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів, в останні роки дістала свого динамічного розвитку і є ефективним засобом правового регулювання у цій сфері внаслідок своєї гнучкості та пристосування до реалій сьогодення.

Запропоновано активізувати науковий пошук щодо нових форм, змісту діяльності та функцій органів прокуратури на перспективу, що стане запорукою більш ефективного та сучасного визначення її місця у системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням.

Ключові слова: бюджетні кошти, воєнний стан, господарська діяльність, запобігання, запобігання злочинності, злочин, злочинність, кримінальне правопорушення, Кримінальний кодекс, кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, кримінологічна політика, кримінологічна характеристика, особа злочинця, причини і умови (детермінанти) злочинності, прокуратура.

ABSTRACT

Petrenko S. V. Criminological Characteristics and Prevention by Prosecutorial Authorities of Criminal Offenses Related to the Use of Budgetary Funds. – Qualification scientific work submitted as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in specialty 081 Law. – Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, 2025.

The dissertation is one of the first studies in Ukrainian legal science that substantiates and proves that, by the nature and content of the problems addressed, it constitutes a comprehensive monographic research devoted to the criminological characteristics and prevention by prosecutorial authorities of criminal offenses related to the use of budgetary funds. Based on modern scientific methods and approaches, a number of new provisions of significant theoretical and practical importance under conditions of martial law have been formulated, namely:

For the first time:

- the content of the elements of the criminological characteristics of criminal offenses related to the use of budgetary funds has been revealed, with the identification of data on their state and trends, causes and conditions contributing to their commission under conditions of martial law, as well as the substantiation of the relationship between these elements and the choice of preventive measures by prosecutorial authorities;

- an author's definition of "coordination of prevention by prosecutorial authorities of criminal offenses related to the use of budgetary funds" has been proposed, understood as a complex of systematic and coordinated measures among law enforcement agencies aimed at detecting and preventing the commission of criminal offenses involving the use of budgetary funds, ensuring the inevitability of criminal liability of the guilty persons;

- the author's position on strengthening criminal liability for committing criminal offenses related to the use of budgetary funds under conditions of martial law has been

scientifically substantiated and proven through the introduction of relevant legislative amendments to the Criminal Code of Ukraine, taking into account the principles of reasonableness and justice.

Improved:

- the characteristics of criminogenic factors associated with the commission of criminal offenses involving the use of budgetary funds, which should be understood as a complex of systematic and coordinated preventive measures among law enforcement agencies, where the prosecutor determines the necessity of applying special criminological and individual preventive measures to such persons;

- criminological measures for preventing criminal offenses related to the use of budgetary funds as an activity regulated by national legislation, carried out by prosecutorial authorities to eliminate the causes, conditions, factors, and circumstances of their commission under conditions of martial law at the general social, special criminological, and individual preventive levels.

Further developed:

- issues of coordination between the Office of the Prosecutor General and other law enforcement agencies (SAPO, NABU, SBI) regarding timely information exchange with the State Financial Monitoring Service to identify facts of illegal use of budgetary funds at all levels and to register criminal proceedings;

- special criminological prevention by prosecutorial authorities of criminal offenses involving the use of budgetary funds as a complex of theoretical and applied coordination and preventive measures aimed at identifying and eliminating the causes and conditions of such offenses and preventing their repeated commission;

- classification of determinants conditioning the commission of criminal offenses involving the use of budgetary funds at the following levels: state (political, military, organizational-legal, socio-economic); sectoral (political-functional, structural-functional, economic); regional and individual.

The study of the criminological characteristics of criminal offenses related to the use of budgetary funds enabled a comparative analysis of the concepts of “budgetary funds” and “humanitarian aid”, proving their certain similarity due to their clearly defined targeted nature. It is noted that recipients of humanitarian aid may include institutions financed from budgetary funds. Abuses in the use of budgetary funds and humanitarian aid are similar in their mechanisms of commission and cause significant damage to economic and public interests, the authority, and defense capability of the state, especially under the legal regime of martial law.

The research emphasizes achieving a penological effect through influencing society by strengthening the threat of criminal liability in response to unlawful acts amid the overall deterioration of socio-economic conditions caused by hostilities and the sharp increase in the burden on law enforcement and state control bodies.

Criminal liability for criminal offenses related to the use of budgetary funds under conditions of martial law has been scientifically substantiated, as well as legislative changes aimed at ensuring its implementation with due regard to the principles of reasonableness, justice, and transparency. An author’s definition of “criminal liability for criminal offenses related to the use of budgetary funds” has been formulated as the legal liability of persons who commit criminal offenses provided by the Criminal Code of Ukraine through the misuse of budgetary funds.

It is substantiated that, occupying a special place in the system of law enforcement agencies, the prosecution service should ensure and coordinate effective prevention of criminal offenses in the budgetary sphere; however, this area of activity often remains beyond the attention of both practitioners and scholars. It is proven that crime in the budgetary sphere has acquired new threatening forms, requiring additional scientific research and the development of practical measures.

It is noted that in practical activity the implementation of prosecutors’ powers in this area is complicated by the lack of appropriate tools and authorities. As a result,

measures adopted following coordination meetings are formalized, developed separately at each hierarchical level of the prosecution service, uncoordinated, ineffective, and sometimes counterproductive.

Based on the analysis of regulatory and legal regulation of prevention by prosecutorial authorities of criminal offenses related to the use of budgetary funds, it is proven that the system of departmental normative legal acts regulating the activities of prosecutorial authorities, including prevention in this sphere, has undergone dynamic development in recent years and serves as an effective means of legal regulation due to its flexibility and adaptability to current realities.

The dissertation proposes intensifying scientific research into new forms, content of activities, and functions of prosecutorial authorities in the future, which will ensure a more effective and modern determination of their place in the system of subjects of prevention of criminal offenses.

Keywords: budgetary funds, martial law, economic activity, prevention, crime prevention, crime, criminality, criminal offense, Criminal Code, criminal offenses in the field of economic activity, criminological policy, criminological characteristics, offender's personality, causes and conditions (determinants) of crime, prosecutor's office.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких відображено основні результати дослідження:

1. Петренко С. В. Вплив воєнного стану на причини та умови вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2023. № 2 (14). С. 7–18.

2. Петренко С. В. Окремі аспекти координаційної діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)*. 2024. № 8 (26). С. 647–661.

3. Петренко С. В. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2025. № 1 (17). С. 89–104.

4. Івашко С. В., Петренко С. В. Загальносоціальні заходи запобігання злочинності в бюджетній сфері. *Київський часопис права*. 2025. № 2. С. 352–357.

Наукові праці, в яких засвідчено апробацію матеріалів дослідження:

1. Петренко С. В. Проблеми реалізації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері використання бюджетних коштів в умовах воєнного стану. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи*: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 04 листопада 2022 року). Чернігів: Академія Державної пенітенціарної служби, 2022. С. 178–182.

2. Петренко С. В. Деякі соціально-рольові та морально-психологічні аспекти особи, яка вчиняє злочини, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система України та її роль у*

розбудові правової і соціальної держави: матеріали XIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 31 травня 2024 року). Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 123–129.

3. Петренко С. В. Проблемні питання визначення кримінальних правопорушень з використанням бюджетних коштів з урахуванням законодавчих змін у цій сфері. *Пенітенціарна система: історія, сучасність, майбутнє: матеріали наукових читань пам'яті генерал-полковника внутрішньої служби Штанька Івана Васильовича (м. Чернігів, 13 вересня 2024 року). Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 174–179.*

4. Петренко С. В. Окремі аспекти запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи в умовах євроінтеграційних процесів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 22 листопада 2024 року) У двох томах Том 2. Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 169–174.*

5. Петренко С. В. Удосконалення законодавства як один з механізмів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави: матеріали XIV Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 13 грудня 2024 року). Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 150–156.*

6. Петренко С. В. Криміногенні детермінанти, які обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів, та умови їх виникнення. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану: матеріали II Міжнародної науково-практичної*

конференції (м. Чернігів, 25 квітня 2024 року). Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 257–261.

7. Петренко С. В. Роль органів прокуратури в системі суб'єктів спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинності в бюджетній сфері. *«Наукова весна» 2025*: матеріали XV Міжнародної науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених (Дніпро, 26–28 березня 2025 року) Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Дніпро: НТУ «ДП», 2025. С. 377–380.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ	28
1.1. Стан наукового дослідження кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів та його методологія	28
1.2. Поняття та зміст кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, які пов'язані з використанням бюджетних коштів	46
РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ	69
2.1. Характеристика особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням бюджетних коштів	69
2.2. Сучасний стан і тенденції вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів	85
2.3. Детермінанти, що обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів та умови їх виникнення	102
РОЗДІЛ 3. ПРОКУРАТУРА ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ	133
3.1. Нормативно-правове регулювання запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів	133

3.2. Загальносоціальні заходи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів	157
3.3. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів	174
3.4. Індивідуально-профілактичні заходи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів	202
ВИСНОВКИ.....	219
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	226
ДОДАТКИ.....	259

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БЕБ України – Бюро економічної безпеки України

БК України – Бюджетний кодекс України

ДБР – Державне бюро розслідувань

ДФМ – Держфінмоніторинг

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЗМІ – Засоби масової інформації

ЗУ – Закон України

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

НСРД – Негласні слідчі (розшукові) дії

ОРД – Оперативно-розшукова діяльність

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

СБУ – Служба безпеки України

Т.ч. – тому числі

П. – пункт

Ч. – частина

Ст. – стаття

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну спричинило глибоку рецесію, падіння виробництва, масову міграцію населення та значне скорочення бюджету на відновлення промислової та соціальної інфраструктури, порушило глобальні ланцюги постачання та призвело до різких коливань на ринках енергоносіїв, продовольства та сировини.

Звичайно бюджет ми розглядаємо як явище, яке у значній мірі характеризує основні параметри економіки держави, структуру доходів і витрат, динаміку макроекономічних показників тощо, визначає стан соціальної захищеності громадян. Беззаперечним є той факт, що злочинні прояви у сфері використання бюджетних коштів заподіюють значну соціально-економічну шкоду інтересам держави та суспільства, підривають його авторитет та обороноздатність, унеможливають здійснення інших життєво важливих функцій держави.

Згідно так званого Індексу сприйняття корупції (англ. *Corruption Perceptions Index, CPI*), Україна займає 117 місце зі 180 країн поруч із Свазілендом, Непалом, Сьєрра-Леоне та Замбією. Індекс описує ставлення до корупції лише в державному секторі і розраховується на основі оцінок підприємців, аналітиків, інвесторів та незалежних опитуваннях.

Не абсолютизуючи значення подібних міжнародних рейтингів, можна зафіксувати очевидну невідповідність між реальним станом криміналізації суспільних відносин у сфері виконання бюджету та зусиллями держави, спрямованими на забезпечення стану законності у цій сфері, в першу чергу, результатами таких зусиль.

Такі висновки засвідчують брак системного підходу правоохоронних та контролюючих органів до запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів та необхідність нових теоретико-методологічних напрацювань.

Варто наголосити, що на теоретичному рівні окремі питання кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів розглядалися у роботах П.П. Андрушка, О.М. Бандурки, І.Г. Богатирьова, І.В. Боднара, А.М. Бойка, В.В. Голіни, Н.О. Гуторової, Л.М. Давиденка, Г.В. Дідківської, О.О. Дудорова, О.Ю. Заблоцької, А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, Т.В. Корнякової, С.В. Івашка, А.М. Лазаренко, О.М. Литвака, Т.Є. Леоненко, М.І. Мельника, Л.Г. Остапчук, В.М. Поповича, М.В. Пузиревського, М.С. Пузирьова, В.М. Руфанової, В.В. Сташиса, О.Я. Светлова, Є.Л. Стрельцова, С.Р. Тагієва, В.Я. Тація, В.Ю. Терехова, О.О. Титаренка, М.І. Хавронюка, В.І. Шакуна, Н.М. Ярмиш та інші).

Науковий внесок вищепойменованих учених у вирішення цієї проблеми є значним, але у сучасних складних умовах війни проблема запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів не тільки викликає негативний суспільний резонанс, а і підриває засади правової держави, перешкоджає законності й безпековості.

Загалом саме реформуванням органів прокуратури згідно нового Закону України «Про прокуратуру», нівелюванням функції прокуратури з нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами (так званий «загальний нагляд») набуває актуальності напрацювання нових підходів, організаційно-правових форм до запобігання злочинності, зокрема, пов'язаній з використанням бюджетних коштів.

Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 року №113-IX частину 2 статті 25 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року №1697-VII викладено в наступній редакції: «Генеральний прокурор, керівники відповідних прокуратур, їх перші заступники та заступники відповідно до розподілу обов'язків координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності.

Отже, законодавець надав прокурорам ключову роль в запобіганні і протидії злочинності, а координаційна діяльність прокуратури набула значної ролі. Однак, у практичній діяльності реалізація повноважень прокурорів на цьому напрямі ускладнена відсутністю належних інструментів та повноважень. Як наслідок, заходи за результатами проведення координаційних нарад носять заформалізований характер, формуються окремо на кожній ієрархічній ланці прокуратури, є неузгодженими, неефективними та подекуди контрпродуктивними.

Дійсно, посідаючи особливе місце в системі правоохоронних органів, прокуратура має забезпечувати та координувати ефективне запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері, проте ця сфера діяльності часто залишається поза увагою як практичних працівників так і науковців.

Обрана нами тематика набуває особливої актуальності в умовах правового режиму воєнного стану, різкого погіршення усіх економічних показників, зростання навантаження на правоохоронні органи. Виклики сьогодення засвідчують, що злочинність в бюджетній сфері набула нових загрозливих форм, що потребує додаткового наукового опрацювання та розроблення практичних заходів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р), Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021), Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки (Указ Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки (затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023), Стратегії розвитку прокуратури на 2021-2023 рр. (Наказ Генерального прокурора №489 від 16.10.2020).

Дисертацію виконано на кафедрі кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України згідно тем науково-дослідних робіт на 2017–2021 роки «Права і свободи людини і громадянина та їх захист кримінально-правовими, кримінально-виконавчими засобами й системою заходів запобігання злочинам» (державний реєстраційний номер 0117u007206) та на 2022–2026 роки «Проблеми запровадження та застосування кримінально-правових засобів реагування в умовах реформування законодавства України про публічно-правову відповідальність» (державний реєстраційний номер 0122U002480).

Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Академії Державної пенітенціарної служби (протокол № 14 від 21.12.2021).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є теоретичне узагальнення та комплексне розв'язання наукової проблеми щодо кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів та запобігання ним органами прокуратури, формування на цій основі науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій стосовно вдосконалення чинного законодавства і практики його застосування.

Відповідно до поставленої мети в дисертації сформульовано такі завдання:

- окреслити стан наукового дослідження кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів та його методологію;
- дослідити поняття та зміст кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, які пов'язані із використанням бюджетних коштів;
- надати кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, пов'язані із використанням бюджетних коштів;
- дослідити сучасний стан та тенденції вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів;
- проаналізувати детермінанти, що обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів та умови їх виникнення;
- висвітлити стан нормативно-правового регулювання запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів;
- дослідити та надати характеристику загальносоціальним, спеціально-кримінологічним та індивідуально-профілактичним заходам запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів.

Предметом дослідження є кримінологічна характеристика та запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів.

Методи дослідження. Обрана тема характеризується власною методологією. У процесі дослідження застосовано *історичний та історико-правовий метод*, за допомогою якого вивчено наукового дослідження кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, а також стан нормативно-правового регулювання запобігання органами прокуратури вказаним кримінальним правопорушенням (підрозділи 1–2); *метод системного аналізу* надав можливість розкрити особливості запобіжної діяльності прокуратури, як суб'єкта запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, у координації з іншими правоохоронними органами у їх складному взаємозв'язку, виявлення причин і умов вчинення правопорушень у бюджетній сфері (підрозділ 2.3, 3.2, 3.3, 3.4); *соціологічні методи* застосовані з метою проведення різноманітних заходів (анкетування, інтерв'ювання, спостереження, експерименту), які дозволили дізнатись думку опитаних респондентів та оцінити рівень вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, стан запобігання вказаним злочинним проявам, та інші питання, що виникали на протязі всього дисертаційного дослідження (розділи 1–3); *статистичний метод* дав змогу проаналізувати зібрані емпіричні дані, а також офіційну статистичну звітність про виконання судових рішень щодо засуджених в Україні (розділи 1–3); *метод контент-аналізу* застосовувався при опрацюванні даних статистичної звітності, матеріалів кримінальних

проваджень, результатів анкетного опитування та інтерпретації вказаної інформації (підрозділ 2, 3, додатки).

Емпіричну базу дослідження становлять: статистичні дані за п'ять років (2020–вересень 2025 рр.): статистичної звітності про роботу органів прокуратури України; результати анкетування 273 працівників органів прокуратури, НАБУ, САП, Національної поліції України, що стосується дисертаційного дослідження.

У роботі також була використана інформація, яка висвітлена в статтях, інформаційних листах, наказах Офісу Генерального прокурора.

У процесі дисертаційного дослідження також використовувався особистий досвід роботи автора в органах прокуратури України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером та змістом розроблених проблем дисертація є одним із перших в Україні комплексним монографічним дослідженням, яке присвячене кримінологічній характеристиці та запобіганню органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів. На основі сучасних наукових методів та підходів нами сформульовано низку нових положень, які визначають внесок дисертаційного дослідження зазначеної проблематики, а саме:

вперше:

- розкрито зміст елементів кримінологічної характеристики кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів, із виокремленням відомостей про їх стан і тенденції, причини та умови, які сприяють їх учиненню в умовах воєнного стану, а також обґрунтовано зв'язок таких елементів із вибором заходів запобігання органами прокуратури;

- запропоновано авторське поняття «координації запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів» – це комплекс системних узгоджених між

правоохоронними органами заходів, спрямованих на виявлення, запобігання вчинення особою кримінального правопорушення із використанням бюджетних коштів, з метою невідворотності притягнення винної особи до кримінальної відповідальності;

- науково обґрунтовано та доведено авторську позицію щодо посилення кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в умовах воєнного стану шляхом внесення відповідних законодавчих змін і доповнень до Кримінального кодексу України з метою забезпечення їх реалізації з урахуванням принципу розумності та справедливості;

удосконалено:

- характеристику криміногенних факторів, які пов'язані з вчиненням особою кримінального правопорушення із використанням бюджетних коштів, під якою варто розуміти комплекс системних узгоджених між правоохоронними органами заходів запобігання, де прокурор у своїй діяльності визначає необхідність у застосуванні до такої особи спеціально-кримінологічного та індивідуального профілактичного заходу;

- кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів, як урегульована вітчизняним законодавством діяльність органів прокуратури щодо усунення причин і умов, факторів і обставин їх вчинення в умовах воєнного стану шляхом застосування на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуально-профілактичному рівні;

дістали подальшого розвитку:

- питання координації Офісу Генерального прокурора з іншими правоохоронними органами (САП, НАБУ, ДБР) щодо своєчасного інформування державного фінансового моніторингу (ДФМ) з метою встановлення фактів

незаконного використання бюджетних коштів на всіх рівнях та реєстрації кримінальних проваджень;

- спеціально-кримінологічне запобігання прокуратурою кримінального правопорушення із використанням бюджетних коштів, як комплекс теоретико-прикладних координаційно-профілактичних заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов вчинення особою кримінального правопорушення із використанням бюджетних коштів та недопущення з її сторони вчинення повторного кримінального правопорушення;

- класифікація детермінантів, які обумовлюють вчинення кримінального правопорушення із використанням бюджетних коштів за рівнями: державний (політичні, військові, організаційно-правові, соціально-економічні); галузевий (політико-функціональні, структурно-функціональні, економічні); регіональний та індивідуальний

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані в результаті дослідження наукові положення, висновки, пропозиції і рекомендації можуть використовуватися у:

– *правозастосовній діяльності* – як наукові засади визначення напрямів подальшого розвитку та вдосконалення напрямів запобігання вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів (Акт впровадження СУ ГУНП в Чернігівській області від 03.11.2025);

– *науково-дослідній роботі* – для подальших наукових розвідок у сфері здійснення дослідження запобігання органами прокуратури вчиненню кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів (Акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 17.07.2025);

– навчальному процесі – під час підготовки підручників, навчальних посібників та викладання таких навчальних дисциплін, як: «Кримінальне право», «Кримінологія» (Акт впровадження Пенітенціарної академії України від 02.09.2025).

Особистий внесок здобувача. Визначені та обґрунтовані в дисертації положення і пропозиції розроблено автором особисто. У науковій статті у співавторстві з С.В. Івашком аспірантом особисто доведено, що ефективність запобігання прокуратурою кримінального правопорушення із використанням бюджетних коштів полягає в максимальному об'єктивному і суб'єктивному результаті досягнення мети покарання. Наукові ідеї та розробки співавтора опублікованої праці в дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднені на міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях: *«Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи»* (м. Чернігів, 04 листопада 2022 року); *«Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави»* (м. Чернігів, 31 травня 2024 року); *«Пенітенціарна система: історія, сучасність, майбутнє»* (м. Чернігів, 13 вересня 2024 року); *«Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи в умовах євроінтеграційних процесів»* (м. Чернігів, 22 листопада 2024 року); *«Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави»* (м. Чернігів, 13 грудня 2024 року); *«Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану»* (м. Чернігів, 25 квітня 2024 року); *«Наукова весна»* (Дніпро, 26–28 березня 2025 року);

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображено у 4 наукових працях, опублікованих в юридичних фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, та 7 тез наукових

доповідей оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 263 найменувань та 4 додатків на 27 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 285 сторінок. Обсяг основного тексту 197 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

1.1. Стан наукового дослідження кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів та його методологія

Проблема кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів тісно кореспондується з правовим режимом воєнного стану. На жаль, розбалансованість національної бюджетної системи, її сучасний рівень криміналізації, неефективне використання бюджетних коштів становить серйозну загрозу економічній безпеці України. Більше того, незаконне використання бюджетних коштів створює можливості збагачення для недобросовісних чиновників шляхом вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями КК України.

Доречно наголосити, що суспільна небезпека цих кримінальних правопорушень полягає у тому, що вони впливають на життєдіяльність населення країни, його добробут, можливість реалізувати власні соціальні проєкти.

Тому дослідження нами стану вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів та його методологія не може знаходитися поза межами уваги українських учених. Саме результати їх досліджень створили нову парадигму розуміння феномену вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів в Україні.

Звичайно ми поділяємо позицію українського вченого В.К. Грищука про те, що вчинення будь-яких кримінальних правопорушень, вивченням ролі

криміногенних та антикриміногенних факторів у їх формуванні та генезі дослідження займається кримінологія. Інструментарій цієї науки, на думку поіменованого ученого, дозволяє у кінцевому результаті збільшити потенціальні та реальні можливості ефективної протидії будь-якому антисуспільному явищу [3, с.237], у тому числі й кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів.

Дослідження запобігання злочинності, пов'язаної з використанням бюджетних коштів, вимагає ґрунтовного і всебічного вивчення як нормативно-правової бази, яка регулює вказану сферу правовідносин, так і теоретичних досліджень наукової спільноти. Обов'язковим підґрунтям дослідження у будь-якій сфері суспільних відносин є визначення стану та методології вже існуючих наукових розробок. Чітке усвідомлення наукової основи дослідження є запорукою проведення успішного та результативного вивчення визначеної проблематики.

Зокрема, вітчизняний вчений О.Г. Кальман, досліджуючи злочинність, у своїй дисертаційній роботі «Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження» (2004 р.), «вперше заклав основи кримінологічної теорії попередження злочинності у сфері економіки та кримінологічного її вивчення як цілісного системного економіко-правового явища. У результаті проведеного дисертаційного дослідження ним «висунуто і обґрунтовано ряд нових наукових положень та висновків, які створили підґрунтя вивчення генезу злочинності у сфері економіки, необхідності уніфікації визначення поняття злочинності у сфері економіки як кримінально-правової категорії, зроблено висновок, що в кримінологічному значенні злочинність у сфері економіки є самостійним різновидом злочинної діяльності, яка проявляється в багатьох видах злочинної поведінки, має свої особливі характерні ознаки»[12].

У процесі наукового дослідження ми не могли обійти наукову працю української ученої В.М. Руфанової, яка в ході дослідження кримінологічної характеристики та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів вперше «сформулювала визначення поняття злочинів, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів». Крім того, нею здійснено ґрунтовний порівняльний аналіз між кримінологічною характеристикою злочинів, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів та кримінологічною характеристикою економічної злочинності, що надало нового змісту виявлення причин і умов незаконного використанням бюджетних коштів, як факторів, що утворюють проблеми в економічній, політичній, правовій та організаційно-управлінській сфері. Звичайно, домінуючими положеннями даної роботи є визначення ефективного механізму «контролю за витрачанням бюджетних коштів», який пов'язаний з неузгодженістю загального та галузевого законодавства, недостатньо прозора процедура виділення та «витрачання бюджетних коштів у процесі реалізації державних цільових програм» [11].

Запропоновані поіменованою ученою заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів, кореспондуються також з діяльністю органів прокуратури України, завданням яких є забезпечити взаємодію всіх правоохоронних органів, як суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з протиправним використанням бюджетних коштів.

У процесі проведеного дослідження ми вивчили наукову працю Т.В. Барановської, яка при здійсненні власного дослідження «обґрунтувала теоретичні та методологічні положення формування та реалізації стратегії протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в Україні». Дана праця цікава нам для нашого наукового пошуку тим, що в ній

ідентифіковано властивості кримінальних правопорушень проти економічної системи як об'єкту наукового дослідження, дослідженого кримінальні правопорушення, які пов'язані із державним майном та фінансами, зокрема, як у частині наповнення державного бюджету, так і в частині його використання. Ми підтримуємо поіменовану вчену в частині удосконалення діяльності правоохоронних органів України в сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи шляхом створення Єдиного Національного інформаційно-комунікаційного порталу правоохоронних органів; систему кадрового розвитку правоохоронної системи України через запровадження кадрових резервів; розвиток кадрового потенціалу правоохоронних органів через впровадження концепції «Освіти впродовж життя»; розширення діяльності правоохоронних органів в частині співпраці із іншими правоохоронними органами щодо створення спільних слідчих груп та інші заходи, направлені на поглиблення міжнародної співпраці у цій сфері»[83].

Проведений нами ґрунтовний аналіз дисертаційної роботи українського ученого в галузі кримінального права О.О. Дудорова «Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України» показав глибину і всебічність теоретичних та прикладних проблем кримінально-правової охорони системи оподаткування України. При цьому, ученим вперше, завдяки вивченню історичного досвіду законодавчої регламентації в Україні кримінальної відповідальності за податкові кримінальні правопорушення, доведено безпосередній вплив змін, яких зазнає соціально-економічний і політичний лад країни, на становлення, розвиток і застосування відповідних кримінально-правових заборон. Останні тісно пов'язані як з економічними потребами розвитку суспільства, так і з еволюцією системи оподаткування та її нормативної складової. Доведено, що легальні дефініції прямого і непрямого умислу (ст. 24 КК України), а так само категорична, без будь-яких винятків, презумпція знання

особою закону (ч. 2 ст. 68 Конституції України) не дозволяють враховувати специфіку психічного ставлення особи до вчиненого та його наслідків у складах кримінальних правопорушень, передбачених кримінально-правовими нормами з бланкетними диспозиціями. Як варіант вирішення цієї проблеми, О.О. Дудоровим обґрунтовується пропозиція включити до КК України норму про юридичну помилку, формулювання якої враховуватиме специфіку кримінальних правопорушень із змішаною протиправністю і дозволитиме диференціювати кримінально-правові наслідки вчиненого залежно від того, чи сумлінно помилялась особа щодо протиправності конкретного діяння»[111].

Значний внесок у дослідження діяльності органів прокуратури із запобігання кримінальним правопорушенням вніс український учений О.С. Іщук. У своїй дисертаційній роботі «Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України» ученим вперше сформульовано поняття кримінологічної діяльності органів прокуратури як інтегрованої в єдину систему протидії злочинності. Надано комплексну класифікацію рівнів кримінологічної діяльності органів прокуратури, сформульовано поняття механізму реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури як системи правових норм і відносин, суб'єктів та об'єктів застосування цих норм, що характеризує спрямованість, способи і засоби діяльності органів прокуратури щодо всебічного забезпечення режиму законності, підвищення її ефективності, досягнення реальності й створення гарантій досягнення цілей органів прокуратури, а також визначено основні вектори удосконалення кримінологічної діяльності органів прокуратури, пов'язані з кримінологічним моніторингом та інформаційним забезпеченням, моделюванням правового розвитку, впровадженням експертизи законопроектів, правового виховання і правової освіти населення.

Ми вважаємо, що саме в даній роботі аргументовано визнано органи

прокуратури України найважливішою ланкою правоохоронних органів, якій іманентно властива функція протидії злочинності. За характером діяльності прокуратуру віднесено до спеціалізованих суб'єктів із законодавчо визначеним статусом, широкою (універсальною) компетенцією, що здійснює різнопланові (переважно правові) заходи на спеціально-кримінологічному рівні»[112].

В цілому ми підтримуємо О.С. Іщука у створенні авторської моделі координації дій правоохоронних органів у сфері протидії злочинності на чолі з прокуратурою та пропонуємо визначити в ній також питання координаційної діяльності у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів, залишаючись при цьому органом нагляду за дотриманням законності в діяльності всіх правоохоронних органів.

У контексті нашого дослідження цікавою є наукова праця Д.О. Супруненка «Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні». В цій роботі ученому вдалося розкрити авторське бачення розширення на законодавчому рівні функцій прокуратури, а саме визнати такою діяльність із запобігання злочинам, а також проведення координації правоохоронних органів. У дослідженні також обґрунтовано діяльність прокуратури України в механізмі реалізації кримінально-виконавчої «політики щодо запобігання злочинам» у ролі координуючих суб'єктів серед «правоохоронних органів у сфері запобігання злочинам»; визначено повноваження прокурора із запобігання кримінальним правопорушенням на стадії виконання судових рішень у зв'язку із створенням процесуального інституту суду присяжних та запровадженням кримінального провадження на підставі угод; розвинуто науково обґрунтовані підходи щодо впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду з питань «запобіжної діяльності прокуратури», з урахуванням особливостей правової системи України та її історичного досвіду в цьому, а також існуючих

правових, фінансових, організаційних й інших можливостей держави й суспільних інтересів загалом» [113].

Дотичні до нашої теми питання дослідив у своїй дисертаційній роботі «Податкова злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання» український учений А.В. Іванов. Зокрема, ученим запропоновано диференційоване розуміння «податкової злочинності» як кримінологічного поняття у широкому та вузькому сенсі, визначено сутнісні риси, що відрізняють її від інших видів злочинності. Крім того, обґрунтовано доцільність використання формули «дохідності злочинної діяльності» при визначенні розміру штрафу за вчинення податкових злочинів як кримінально-правового засобу їх спеціально-кримінологічного запобігання, приділено увагу специфіці латентності злочинів вказаної категорії, їх рівня, видів та чинників, досліджено детермінанти податкової злочинності в сучасних умовах, в якості яких можуть виступати як позитивні, так і негативні явища, а також характеристику конкретної життєвої ситуації при вчиненні податкових злочинів»[100].

Розкриваючи зміст стану дослідження, ми не могли оминати дисертаційне дослідження Д.В. Каменського «Кримінально-правова охорона економічних відносин у США та Україні». В цій роботі учений не тільки вивчив проблеми кримінально-правової охорони економічних відносин у Сполучених Штатах Америки, а й порівняв їх з Україною, що дозволило йому розробити авторські рекомендації, спрямовані на вдосконалення положень законодавства України про відповідальність за економічні злочини та підвищення ефективності практики їхнього застосування. Крім цього, вдало обґрунтовано потребу змінити назву розділу VII Особливої частини КК України, визначивши її як «Злочини проти ринкової економіки»[86].

Доведено, що досліджувана в дисертації група злочинів посягає передусім на порядок здійснення економічної діяльності в державі, через що відбувається

порушення встановлених правил ведення справ (операцій) у економіці. У вказаній роботі здійснено порівняльний аналіз загальних підходів до застосування норм кримінального права судами України та США. Посилаючись на практику найвищої судової інстанції у справах про економічні злочини, продемонстровано проміжні результати і перспективи обраної в Україні моделі обов'язкового врахування правових позицій Верховного Суду»[86].

Теоретичне обґрунтування практичної необхідності розробки «Теорії детінізації економіки» як нового наукового напрямку та самостійної навчальної дисципліни, висвітлено у монографії В.М. Поповича «Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки». Цікавою для нашого дослідження є розробка ученим загальної частини теорії детінізації економіки, яка озброює зацікавлених науковців, практичних працівників «органів законодавчої і виконавчої влади», ризик-менеджерів, юристів, інших співробітників відповідних служб підприємницьких структур науково вивіреною системою знань гносеологічного характеру, придатних для визначення об'єктно-технологічного, суб'єктного і причинно-детермінаційного комплексу тіньових криміногенних проявів, небезпечних для конкретного підприємства, а також тіньових економічних процесів, небезпечних для держави і суспільства в цілому»[114].

У 2020 році успішно було захищено дисертаційну роботу українського ученого В.В. Сазонова «Кримінологічне забезпечення економічної безпеки України», у якій автором виявлено, описано і пояснено феномен кримінологічного забезпечення економічної безпеки України, спрогнозовано тенденції його розвитку і трансформації в умовах сьогодення. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, які в сукупності становлять цілісне знання про організацію та здійснення кримінологічного забезпечення економічної безпеки України.

До речі, учений розглядає економічну безпеку у вузькому та широкому розумінні. У першому значенні – це стан захищеності економічної систем та її інститутів від дії кримінальних практик і криміногенних факторів (загроз). У другому – частина національної безпеки, що відображає прийнятний у конкретних історичних умовах рівень ураженості економіки злочинністю, а також допустимий ступінь економіко-кримінального впливу на політику, право, культуру та довкілля. У свою чергу, кримінологічна система економічної безпеки держави містить у собі дві зони формування й моніторингу загроз і їх нейтралізації – зовнішню та внутрішню. Зовнішня зона містить у собі стратегічно-управлінський, прогностично-плановий, превентивно-прикладний, компонент тактико-оперативного реагування та моніторинговий компоненти. Внутрішня зона охоплює ендокримінальний і екзокримінальний сегменти.

Водночас ученим вдало сформовано цілісне уявлення про розгалужену систему заходів загальносоціального і спеціально-кримінологічного впливу в межах раніше визначених напрямків кримінологічного забезпечення економічної безпеки, що являє собою базис політики держави у сфері вирішення стратегічних цілей, а їх реалізацію спрямовано на забезпечення оптимального рівня для підтримання стабільності економічної безпеки країни» [109].

У 2023 році захищено дисертаційну роботу на тему «Європейські стандарти запобігання злочинності у сфері економіки» українським ученим І.А. Вітюк. У цій науковій праці учений вперше комплексно дослідив підхід до формування європейських стандартів запобігання злочинності у сфері економіки країн Європи, а також запропонував шляхи імплементації найкращих із них у кримінологічне забезпечення економічної безпеки України. У процесі вивчення даної праці ми звернули увагу на низку нових кримінологічних положень, висновків і рекомендацій, зокрема, визначено пріоритетні «напрями запобігання злочинності у сфері економіки в країнах Європи»: запобігання шахрайству, яке

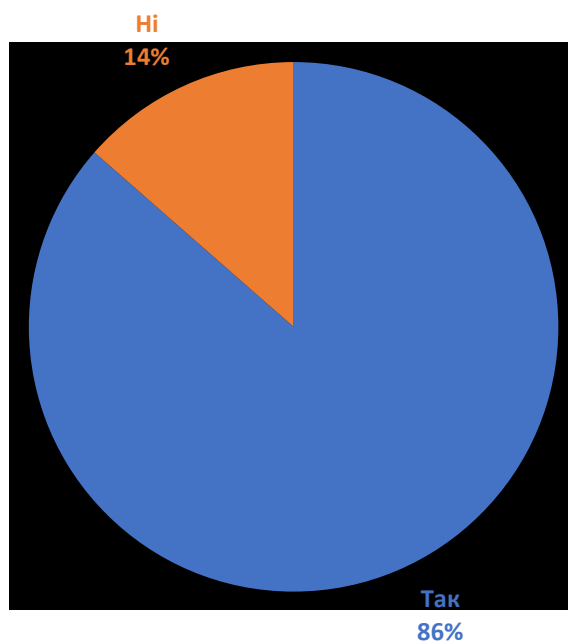
спрямоване на фінансові потоки Європейських Співтовариств; встановлено особливості європейської кримінологічно-правової інтеграції, виокремлено основні її стадії в запобіганні злочинності у сфері економіки, серед яких: наближення правових систем до загальної кримінологічно-правової системи Європейського Союзу; належність й адаптація до європейських міждержавних кримінологічно-правових систем у межах єдиного правового простору; правова гармонізація, уніфікація та інтеграція. Слушним у дослідженні ученого є розгляд ним впливу кризи міграційної політики Європейського Союзу, пов'язаної, зокрема, з воєнними діями в Україні й істотним збільшенням кількості нелегальних мігрантів, на зростання рівня економічних злочинів [115].

Під час проведеного дослідження неможливо було оминати дисертаційне дослідження Р.М. Соскова на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів». Даний науковий продукт тісно кореспондується з нашим дослідженням, тому ми звернули увагу на наукову новизну даного дослідження та розробку ученим пропозицій з удосконалення чинного законодавства та практики його застосування. Ми вважаємо, що вітчизняний вчений Р.М. Сосков ґрунтовно розглянув «кримінологічну характеристика та запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів» [28]. До речі, за нашим дослідженням такий підхід кореспондується з «прийняттям міжвідомчих нормативних актів, які забезпечують координацію органів прокуратури з іншими правоохоронними органами, які здійснюють заходи запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері»[28].

Водночас ми не поділяємо позицію ученого про те, що суттєве звуження функцій органів прокуратури на двох рівнях: координаційній та правоохоронній зменшує роль прокуратури у загальносоціальному та спеціально-

кримінологічному запобіганні кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів. Більше того, наша позиція також ґрунтується на опитування респондентів з числа працівників органів прокуратури та інших правоохоронних органів.

Так, на запитання: «чи потрібно Вам розширити функції запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів»? 86% опитаних практичних працівників НАБУ, САП, Національної поліції України, органів прокуратури відповіли «ні», 14 % відповіли «так» [Додаток А].

Вказане опитування практичних працівників правоохоронних органів підтверджує роль органів прокуратури у загальносоціальному та спеціально-кримінологічному запобіганні кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів.

Отже, дана функція не протирічить іншим функціям органів прокуратури, визначеним у Основному Законі нашої країни, а тому здатна бути реальним

механізмом у запобіганні кримінальним правопорушенням, що вчиняються у бюджетній сфері.

До речі, український учений І.Г. Богатирьов, досліджуючи роль органів прокуратури у запобіганні незаконного використання бюджетних коштів під час здійснення публічних закупівель, наголошує на тому, «що прокуратура, як правоохоронний орган має право втручатися у сферу публічних закупівель шляхом: виявлення та попередження незаконного використання бюджетних коштів; притягання до відповідальності винних осіб за вчинене кримінальне правопорушення; представлення інтересів держави в судах під час розгляду кримінального провадження; надання правової допомоги при укладанні договорів та реагування на порушення у межах своїх повноважень» [249, с. 135].

Досить актуальною на даний час є висвітлена у дисертаційній роботі О.М. Олійника тематика – «Запобігання незаконному використанню бюджетних коштів у збройних силах України», що захищена у 2015 році. В даній роботі учений не тільки обґрунтовано довів існування явища «незаконного використання бюджетних коштів у ЗС України» [33], а показав, що воно носить системний характер, має специфіку проявів і відтворення, загрожує фінансовій системі держави, інтересам національної безпеки й оборони та потребує пошуку нових напрямів і комплексу заходів запобігання. Ученим також визначено характерні ознаки явища незаконного використання бюджетних коштів у ЗС України, а саме: «1) інтегрованість в бюджетний процес у воєнній сфері; 2) враження усієї вертикалі органів військового управління державними фінансами; 3) функціонування завдяки корупційним відносинам підкупу-продажності між розпорядниками й одержувачами бюджетних коштів; 4) найбільша криміналізація сфер державних закупівель, речового забезпечення і харчування військових, будівництва й придбання житла для військовослужбовців; 5) високий рівень латентності; 6) спричинення шкоди

фінансовій системі держави та інтересам національної безпеки й оборони». Для нашого дослідження цікавим є «визначення ученим системи недоліків розбудови ЗС України та управління фінансовими ресурсами, незавершеність жодної із розпочатих реформ у воєнній сфері, що призвело до неефективного витрачання державних фінансів за бюджетними програмами і породило формальну відповідальність розпорядників та одержувачів державних фінансів за не досягнуті кінцеві цілі бюджетного фінансування»[33].

Не менш актуальною є дисертаційна робота українського ученого Р.П. Іжевського «Запобігання незаконному використанню бюджетних коштів при будівництві автомобільних доріг». У цій науковій праці учений розглянув сукупність кримінальних правопорушень, пов'язаних із «незаконним використанням бюджетних коштів при будівництві автомобільних доріг», як системне явище і різновид економічної злочинності, що має власні тенденції розвитку, детермінуючий комплекс та особливості запобігання. Водночас вдало, на нашу думку, поіменованій учений розкрив роль детермінації таких кримінальних правопорушень, яка показує недосконалий механізм фінансування дорожніх робіт та який включає пріоритетне виділення бюджетних коштів на виконання поточного ремонту автомобільних доріг загального користування, а також спрямування видатків за понад двома десятками цільових програм одночасно, що призводить до розпорошення державних фінансових ресурсів та суттєво ускладнює здійснення контролю за ефективністю і законністю їх використання. Крім того, Р.П. Іжевський наводить характерні риси досліджуваних злочинів, а саме те, що вони вчиняються систематично, переважно у співучасті, з метою одержання незаконних доходів на постійній основі, фіксований відсоток з яких повертається головному розпоряднику бюджетних коштів у вигляді «відкатів» за сприяння злочинній діяльності; високий та особливо високий рівень латентності цієї категорії злочинів

(викривається 10-25% діянь від фактично вчинених); спричинення злочинною діяльністю тяжких наслідків для національної економіки, безпеки руху автомобільного транспорту, життя і здоров'я водіїв та пасажирів вказаного транспорту»[38].

Виходячи із змісту даної праці, для нашого дослідження важливим є комплексний підхід щодо «запобігання незаконному використанню бюджетних коштів» за такими напрямки: позбавлення дискреційних повноважень головного розпорядника бюджетних коштів; запровадження декількарівневої моделі розподілу та контролю за рухом бюджетних коштів; імплементація міжнародних стандартів і рекомендацій щодо запобігання та протидії у бюджетній сфері.

Проведений нами аналіз сучасного вітчизняного стану наукових розвідок щодо ролі органів прокуратури у запобіганні кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів, надав можливість дійти висновку, що сучасна кримінологічна наука потребує розробки нової концепції кримінологічної безпеки у даній сфері, як ефективного регулятора суспільних відносин у сфері незаконного використанням бюджетних коштів .

Звичайно, проведений нами аналіз джерельної бази дослідження запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів, засвідчив правильність висунутої нами гіпотези про те, що прокуратура, як правоохоронний орган, має стати основним координатором у взаємодії з іншими правоохоронними органами щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів, що й стало додатковим аргументом під час вибору теми дослідження.

До речі, в опрацьованих нами наукових працях взагалі недостатньо приділено уваги вивченню судової практики розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, пов'язаним з незаконним використанням

бюджетних коштів, а це, в свою чергу, дає підстави вести мову про загальне бачення щодо проблем, які характеризують відповідну практику застосування покарань до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене статтями КК України

Серед обов'язкових умов будь-якого наукового дослідження українські вчені в галузі права вважають визначення його методологічного інструментарію. Тому, не порушуючи традицію вітчизняних науковців-теоретиків права, ми в процесі дослідження запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів, застосували власний методологічний інструментарій, а відтак здійснили спробу розкрити авторський підхід та його реалізацію стосовно розв'язання проблеми, яка і є предметом дослідження.

Такий підхід, на думку української дослідниці А.Ю Васюк, має важливе значення, «враховуючи те, що кожен предмет дослідження має проходити через формулювання методологічного інструментарію. Для цього, дослідник повинен сформулювати відповідні наукові гіпотези з проблемних питань дослідження до їх доведення або спростування шляхом розкриття виконання судових рішень щодо засуджених в Україні» [251, с.76].

Звичайно, звернення нами до наукових розвідок українських учених сприяло встановленню у кримінологічній науці єдиного підходу щодо методологічного інструментарію саме запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів. Оскільки методологічну основу дослідження запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів становить сукупність загальнонаукових, спеціально-наукових та конкретно-наукових методів, ми вирішили довести, що вони використовуються нами під час дослідження не ізольовано, а у поєднанні з іншими методами.

Зокрема, український учений В.Я. Тацій, використовуючи історичний метод, наголошував на тому, що він дозволяє досліднику аналізувати явища (норми, інституту тощо) в контексті історичному розвитку. Саме це дозволяє оцінити положенням сучасного законодавства щодо відповідного періоду [252, с. 25–26].

Інший український учений Є.С. Назимко вважає, і з цим нам варто погодитися, про те, що призначення історико-правового методу дозволяє досліднику отримати історичних факти і на цій основі розкрити предмет дослідження у хронологічній послідовності [253, с. 47].

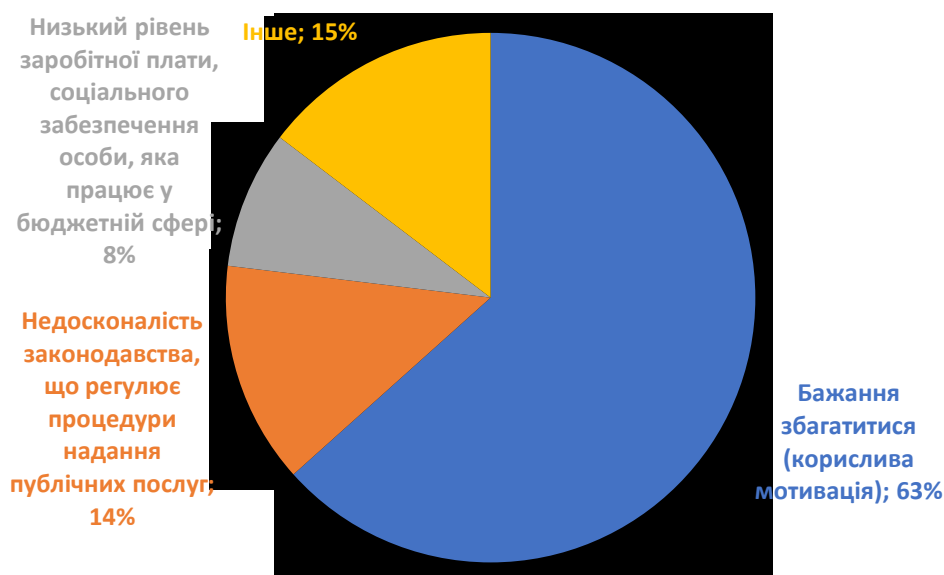
Враховуючи той факт, що ми не ставили у дослідженні завдання дослідити історичні періоди запобігання кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, але і не враховувати його ми не могли. Крім історико-правового методу, в даному дослідженні ми використали низку загальнонаукових та спеціально-наукових методів, які на думку українських дослідників, збагатять наукові дослідження в різних сферах суспільного життя [254, с.17].

Важливе місце у запобіганні незаконному використанні бюджетних коштів відграє системний підхід, який дозволяє виявити не тільки результати запобіжної діяльності органів прокуратури як суб'єкта запобігання кримінальних правопорушень, а й інших правоохоронних органів, їх взаємозв'язок на різних запобіжних рівнях. Цьому нам став у нагоді системно-структурний метод (або метод системного аналізу), який вважається українськими ученими серед інших методів наукового пізнання найбільш прогресивним.

Саме високий рівень системно-структурного методу, на думку Д.В. Колодчина, забезпечує можливість виявлення суперечностей між нормами права, що перебувають у постійному пошуку шляхів запобігання кримінальним правопорушенням [255, с. 43].

Важливе значення для нашого дослідження відіграє соціологічний метод, оскільки він дозволяє дізнатись думку опитаних респондентів та оцінити рівень вчинення кримінального правопорушення у бюджетній сфері, а також причини їх вчинення.

Так, на запитання: «що, на Вашу думку, є основною причиною вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері»? 8% казали на низький рівень заробітної плати, соціального забезпечення особи, яка працює у бюджетній сфері; 14% вказали на недосконалість законодавства, що процедури надання публічних послуг; 63% зазначили про корисливу мотивацію – бажання збагатитись [Додаток А].

Потрібно зазначити, що соціологічний метод також розглядається ученими як універсальний метод, оскільки його використовують для виявлення детермінанту вчинення кримінальних правопорушень, зокрема, і у запобіганні

незаконному використанні бюджетних коштів. До речі, саме його застосування у нашому дослідженні дозволило виявити не просто думку респондентів, а й обрахувати коефіцієнт та індекс вчинення кримінальних правопорушень під час використання бюджетних коштів за певний період часу.

Звичайно визначення методологічного інструментарію дослідження у запобігання незаконного використанні бюджетних коштів вплинуло певним чином на фактори її прояву які і дозволили сформулювати обов'язкові методи наукового пошуку: діалектичний; порівняльно-правовий, історичний; історико-правовий, соціологічний та догматичний. До речі, за нашим дослідженням українські учені рідше застосовуються такі методи, як: метод структурно-системного аналізу; формально-юридичний; статистичний; формально-логічний; системно-структурний та систематичний метод.

Враховуючи наведені методологічні підходи дослідження запобігання незаконного використанні бюджетних коштів, можемо констатувати, що вони практично використовують увесь методологічний арсенал предметної діяльності не лише у кримінологічному, а й у кримінально-правовому аспекті. На думку українських учених такий підхід дає змогу глибше проникнути у сутність досліджуваних кримінальних правопорушень, які вчиняються у бюджетній сфері [256, с. 7].

1.2. Поняття та зміст кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, які пов'язані з використанням бюджетних коштів

Досліджуючи поняття та зміст кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, як пов'язані із використанням бюджетних коштів, науковці не оминають питання стосовно терміну «поняття», визначаючи його як одну з форм мислення, результат узагальнення авторського дослідження, тобто тих обставин, що, фактично, призвели до прийняття відповідних кримінально-правових норм за діяння, пов'язані і незаконним використанням бюджетних коштів у різних сферах життєдіяльності держави.

Кримінальне законодавство в цілому й окремі його інститути не виникають самі собою, а є продуктом соціальної дійсності. Науку кримінального права в першу чергу цікавить (і повинно цікавити) чому існує саме такий, а не інший закон про кримінальну відповідальність, через які причини встановлюється кримінально-правова заборона на певний вид суспільно-небезпечної людської поведінки.

Проблема закону про кримінальну відповідальність у теорії кримінального права є однією з фундаментальних і багатоаспектних. Серед цих аспектів центральне місце посідає необхідність забезпечення його відповідності суспільним потребам, у зв'язку з чим постає питання щодо механізму (алгоритму) оцінки такої відповідності. На думку вітчизняного науковця О.О. Пащенко, вона має здійснюватися за допомогою такого феномену як соціальна обумовленість, яку слід визначати через сукупність обставин, яким має відповідати закон про кримінальну відповідальність [221, с. 7].

До речі, український учений В.І. Борисов відмічає, що соціально-правова обумовленість кримінального закону визначається різноманітними за значущістю соціальними, економічними, політичними, психологічними,

правовими та іншими чинниками, встановлення й розкриття яких дає можливість пояснити необхідність кримінально-правової охорони певних суспільних відносин, прогнозувати розвиток тих чи інших інститутів кримінального законодавства, підвищити обґрунтованість змісту закону [218, с. 288].

Учені-кримінологи, аналізуючи категорію соціальної обумовленості кримінально-правової норми, пов'язують її з відповідністю об'єктивним тенденціям розвитку певної суспільно-економічної формації, вимогами справедливості та принципам системи права, як формально, так і за суттю. А отже, виконуючи функцію щодо конструювання кримінально-правових норм, держава має повно та об'єктивно оцінювати їх соціальну значимість у контексті реалізації суспільних інтересів, забезпечення прав і свобод людини, з метою досягнення соціальної справедливості та загального блага [1, с. 179].

Зміст даного поняття зводиться до встановлення відповідності кожної норми чинного кримінального законодавства потребам суспільства, а саме якою мірою вона відображає вимоги життя, у якій мірі відповідає правильному стану речей і чи забезпечує, чи буде забезпечувати охорону відповідних суспільних відносин, які мають бути закріплені. Ураховуючи, що термін «соціальна обумовленість» означає «залежність від умов суспільного життя», то соціально обумовленою варто вважати лише ту норму, яка відповідає умовам суспільного життя [217, с. 159].

Зазначимо, що проблематика кримінальної відповідальності знаходиться на межі права і соціології, оскільки мова йде про те, як виникають ті чи інші кримінально-правові норми з урахуванням соціальних явищ. Водночас, соціальна обумовленість певного виду злочинності, у тому числі пов'язаної з бюджетними коштами, безпосередньо стосується причин і умов, які пояснюють існування у суспільстві таких суспільно небезпечних діянь, а це вже питання безпосередньо кримінології.

У розвиток вищевказаного український учений А.Д. Воднік вказує, що під поняттям «соціальна обумовленість кримінальної відповідальності» розуміють відповідність, адекватність права суспільним відносинам, що регулюються, його здатність відображати об'єктивні потреби суспільного життя. Предмети досліджень, що спрямовані на вивчення поняття кримінальної відповідальності, як указує поіменований науковець, становлять соціальні чинники неправового характеру, які певною мірою впливають на формування і розвиток права. У механізмі соціальної обумовленості права дослідниця виділяє 3 стадії:

- 1) виникнення потреби в юридичному регулюванні відповідних відносин;
- 2) відбиття у правовій, моральній, політичній свідомості потреб та інтересів, формування громадської думки;
- 3) діяльність держави в особі її компетентних органів з прийняття правових норм – правотворчість [222, с. 208-209].

Водночас, досліджуючи питання кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, походження її визначення пов'язують не тільки з нормами кримінального права, але й із кримінальною відповідальністю. Наприклад, К.М. Оробець зазначає, що «зміст поняття кримінальної відповідальності утворює система соціальних явищ і процесів, які впливають на встановлення, зміну або скасування кримінальної відповідальності» [223 с. 7].

У цьому контексті погоджуємося з О. О. Пашенком, який стверджує, що поняття «закону про кримінальну відповідальність» може бути використано для характеристики усіх видів відповідного закону (кримінально-правових норм), а «соціальна обумовленість кримінальної відповідальності» може бути встановлена лише до норм-заборон, тому в цьому аспекті аналізовані поняття співвідносяться як ціле та його частина.

У нашому дисертаційному дослідженні мова йде саме про «поняття

кримінальної відповідальності», адже предметом розгляду є саме кримінально-правові норми, зазначені у Особливій частині КК України (норми-заборони), що пов'язані з використанням бюджетних коштів.

У той же час, погоджуємося з тим, що межі втручання кримінального закону визначаються необхідністю охорони від злочинних посягань найбільш важливих особистих, суспільних і державних інтересів. При цьому «не можна допускати утисків прав, свобод і законних інтересів громадян. Також є важливим, щоб кримінально-правове втручання держави та її органів з охорони правопорядку не перешкоджало розвиткові суспільних відносин» [4, с. 13].

Одночасно процесом та результатом усвідомлення законодавцем вищевказаних суспільно небезпечних ознак тих чи інших діянь ми розуміємо правове явище під назвою «криміналізація».

Структурним елементом державної політики є кримінально-правова політика, яка, в свою чергу, реалізується органами влади за допомогою спеціальних методів. Одним із таких методів є криміналізація, яка являє собою діяльність щодо встановлення необхідності та доцільності кримінально-правової протидії окремим видам суспільно небезпечних діянь. Результатом такої діяльності виступає закріплення ознак даних діянь в кримінальному законодавстві з подальшим їх набуттям ознак кримінальної протиправності та караності [1, с. 185].

Так, за класичним визначенням підручників минулих десятиліть, під криміналізацією розуміли законодавче визнання тих чи інших діянь злочинними, встановлення за них кримінальної відповідальності [209, с. 158]. Проте, як влучно зазначив В.Ф. Баранівський [210, с. 102], ці визначення не враховують, що криміналізація – це процес діяльності певного суб'єкта, яким, на думку поіменованого автора, є Верховна Рада України, коли вона приймає кримінальний закон, що містить конкретні ознаки складу кримінального

правопорушення.

Тому, наприклад, О.В. Попович визначає криміналізацію як системоутворюючу категорію, що охоплює собою як процес, так і результат виявлення суспільно небезпечних форм людської поведінки та закріплення їх у кримінальному законі як злочинів [211, с. 209]. Такого ж підходу дотримується і П.Л. Фріс, визначаючи криміналізацію як процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність як злочинів [212, с. 20].

Також погоджуємося з Балобановою Д.О., яка під криміналізацією розуміє поєднання процесу виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, з визнанням допустимості, можливості й доцільності кримінально-правової протидії їм і фіксації їх у законі як злочинних і кримінально караних. Вона ж розглядає теорію криміналізації як одну з основних теорій кримінального права поряд з теоріями кваліфікації злочинів, пеналізації та призначення покарання [213, с. 11].

Отже, у кримінально-правовій доктрині термін «криміналізація» розглядається у динаміці та у статиці. В першому випадку мається на увазі процес, у другому – результат. У цьому аспекті науковці указують що «такий підхід дозволяє краще зрозуміти соціальну значущість цієї категорії» [221, с. 130].

Український вчений О.О. Савченко дійшов до висновків, що найбільш вживаними в теорії встановлення кримінально-правової заборони є поняття «підстави криміналізації» та «принципи криміналізації» [214, с. 148]. У цьому контексті ми погоджуємося з твердженням Коломійця В.Ю. про те, що тільки встановивши відповідність певного діяння підставам і принципам

криміналізації, можна вести мову про наявну (або відсутню) соціальну обумовленість норм КК, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення вказаних діянь [215, с. 79].

До підстав кримінально-правової заборони належать:

- 1) суспільна небезпека;
- 2) типовість і достатня поширеність такої поведінки;
- 3) динаміка суспільно небезпечних діянь із урахуванням причин і умов, що їх породжують;
- 4) необхідність впливу кримінально-правовими заходами з урахуванням того, що кримінальна репресія – крайня форма протидії найнебезпечнішим формам девіантної поведінки;
- 5) врахування можливостей правоохоронної системи у протидії тим або іншим формам суспільно небезпечної поведінки;
- 6) співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації [216, с. 11].

На сьогоднішній день, характеризуючи кримінально протиправні діяння, пов'язані з використанням бюджетних коштів, аналізуючи детально їх специфічні ознаки, ми, безумовно, говоримо про їх суспільну небезпечність. У першу чергу, характер та ступінь суспільної небезпечності таких протиправних діянь обумовлені цінністю для суспільства і держави тих правовідносин, які зазнають від них негативного впливу. Враховуючи вказане, вважаємо пріоритетним завданням зменшення суспільно небезпечного впливу та створення чітких правових механізмів для забезпечення охорони бюджетної сфери від злочинних проявів.

Грищук В.К. вважає, що «суспільна небезпека діяння вчиненого особою кримінального правопорушення – це його об'єктивна здатність заподіяти істотну шкоду об'єктові кримінально-правової охорони або створити реальну загрозу її

заподіяння» [3, с. 99]. Саме суспільна небезпечність – головна, найбільш суттєва ознака кримінально-протиправного посягання, його визначальна властивість, що притаманна лише кримінальному правопорушенню [219, с.14].

Визначальним критерієм для оцінки характеру та ступеня суспільної небезпечності діянь, який використовує законодавець при встановленні кримінальної відповідальності за діяння, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів, виступають їх суспільно небезпечні наслідки. Вважаємо, що серед їх числа, у першу чергу, можна зазначити значні матеріальні збитки, порушення функціонування державного управління країни, її стратегічно важливих галузей економіки, забезпечення обороноздатності, розвитку і відновлення соціальної інфраструктури, а також низка похідних від цього явищ: низький рівень довіри громадян до держави, її інститутів, фіскальної, правоохоронної та судової системи, тінізація економіки.

Характер і ступінь суспільної небезпечності діянь обумовлюються також і ознаками суб'єктивної сторони кримінального правопорушення [1, с. 185]. Кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням бюджетних коштів, є інтелектуально виваженими та вольовими актами поведінки (так звана «білокомірцева злочинність»), що вчиняються з прямим умислом, спеціальними мотивами та цілями, що значно підвищує характер і ступінь суспільної небезпечності даних протиправних проявів.

Зазначимо, що у науковій літературі поняття «соціальна обумовленість» і «криміналізація» не є синонімами та описують два різні юридичні феномени. Про криміналізацію слід вести мову, коли йдеться про суспільно небезпечні діяння (негативні для суспільства явища об'єктивної дійсності), а соціальна обумовленість стосується вже не діянь, а закону про кримінальну відповідальність [221, с. 164].

Узагалі кажучи, над поняттям кримінальної відповідальності та пов'язаних

з цим питанням кримінально-правової політики, працює низка вітчизняних та зарубіжних кримінологів, зокрема Д.О. Балобанова, В.О. Гацелюк, В.К. Грищук, І.В. Козич, В.О. Навроцький, О.О. Пащенко, В.О. Туляков, П.Л. Фріс та інші.

У свою чергу, дослідженню питання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням бюджетних коштів, також приділена значна увага у науковій літературі такими вченими як: П.П. Андрушко, О.М. Бандурка, А.М. Бойка, Б.В. Волженкін, В.В. Голіна, Н.О. Гуторова, Л.М. Давиденко, Ю.М. Демидова, А.І. Долгова, О.О. Дудоров, О.Ю. Заблоцька, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, Т.В. Корнякова, О.М. Литвак, Т.Є. Леоненко, В.В. Лунєєв, М.І. Мельник, В.М. Попович, О.С. Русакова, В.М. Руфанова, О.Б. Сахаров, В.В. Сташис, О.Я. Светлов, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, О.О. Титаренко, О.В. Тихонова, М.І. Хавронюк, С.М. Чабаненко, В.П. Філонов, В.І. Шакун, О.М. Яковлєв, В.Б. Ястребов, Н.М. Ярмиш та інші).

Не зважаючи на це, єдиного розуміння даної категорії кримінальних правопорушень немає. Так, В.М. Руфанова констатує «відсутність єдиного підходу до визначення якісних та кількісних складових кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів» [5, с. 14], що, на нашу думку, ускладнює з'ясування сутності злочинності в бюджетній сфері.

Вказане підтверджується відсутністю єдиного понятійного апарату, різноманіттям таких визначень, як, наприклад, «злочини, пов'язані з порушенням законодавства про бюджетну систему», «злочини, які вчиняються у бюджетній сфері», «злочини, які вчиняються із незаконним використанням бюджетних коштів», «злочини, що пов'язані з порушенням бюджетного законодавства», «злочини, поєднані з використанням бюджетних коштів», «злочини, вчинені з використанням бюджетних коштів», «порушення вимог бюджетного законодавства», «злочини проти державних фінансів» тощо.

Погоджуємося з О.О. Пащенко у тому, що відсутність послідовності і системності, того, що утворює чітку стратегію розвитку кримінального права та законодавства, вказує на те, що кримінально-правова політика України є ситуативною і часто залежить від конкретних політичних факторів, суспільна оцінка яких є неоднозначною. Соціальна обумовленість, під якою розуміють наявність ресурсів для кримінально-правового переслідування, системно-правову несуперечність та історичні традиції не завжди враховується законодавцем при розробці та впровадженні кримінально-правової норми [2, с. 151].

Одним із завдань даної роботи є спроба визначити, які саме кримінальні правопорушення відносяться до таких, що пов'язані з використанням бюджетних коштів, оскільки без цього неможливо дослідити та висвітлити соціальну обумовленість встановленої кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Суттєвим складником фінансової системи є бюджетна система, яка концентрує публічні фінанси. Безпеку бюджетної системи від протиправних посягань забезпечує велика кількість суб'єктів, серед яких – «Держаудитслужба України, Державна казначейська служба України, представники правоохоронних органів тощо. Водночас вона приваблює увагу багатьох злочинців, що робить її особливим об'єктом кримінально-правової охорони з боку держави» [73, с. 40].

Згідно п.1 ч.1 ст. 2 Бюджетного кодексу України, «бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду» [47].

Також цим Кодексом, у ст.5 передбачено, що в Україні встановлена «дволанкова бюджетна система, що складається з державного бюджету та місцевих бюджетів. Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад» [47].

Крім того, ми вважаємо, що бюджетна система України має ґрунтуватись на принципах, які забезпечують справедливість, публічність та прозорість.

Водночас, на наше переконання, бюджетний процес в Україні пов'язаний з аналізом та підготовкою економічних показників, на підставі чого, власне, і приймається Закон України «Про Державний бюджет України».

Відтак, ми поділяємо позицію Р.М. Соскова, оскільки «вчинення суспільно небезпечного діяння, вчинене у виді кримінального правопорушення, не тільки шкодить бюджетному процесу, але і вчиняються всупереч нормам, які регламентують його формування, розподіл та використання бюджетних коштів у тих сферах народного господарства, де використовуються бюджетні кошти для забезпечення виконання завдань та функцій держави, тобто у бюджетній сфері» [28, с. 30].

Згідно Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року, визначеної Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 травня 2005 р., «бюджетна сфера забезпечується сукупністю фінансово-правових відносин, які утворюються з приводу формування, розподілу та використання бюджетних коштів у органах державного сектору». До речі, в цій Концепції визначено Міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші розпорядники бюджетних коштів. До них також

відносяться державні і комунальні підприємства, установи та організації; акціонерні, холдингові компанії, інші суб'єкти господарювання, у статутному фонді яких більш як 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі або суб'єктам комунальної власності; державні цільові фонди та інші підприємства, установи та організації, які отримують бюджетні кошти, кредити, залучені державою або під державні гарантії, чи міжнародну технічну допомогу, використовують кошти, що залишаються у їх розпорядженні у разі надання їм податкових пільг, державне чи комунальне майно, – лише під час провадження ними діяльності з використання державних ресурсів» [60].

Чинний Кримінальний кодекс України не містить у особливій частині спеціального розділу, присвяченого кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері.

Н.О. Гуторова пропонувала «виділити з розділу «Злочини у сфері господарської діяльності» самостійний кримінально-правовий інститут – «Злочини проти державних фінансів», оскільки державні фінанси є окремим родовим об'єктом певної групи злочинів» [56, с.14-15].

Водночас, поіменована вчена запропонувала класифікацію видових об'єктів злочинів проти державних фінансів, до яких належать: «а) відносини щодо мобілізації грошових коштів до державних централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів; б) відносини у сфері розподілу, перерозподілу й використання державних централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів; в) відносини щодо регулювання грошового обігу, валютного регулювання та валютного контролю» [57, с. 337-338].

Учений Г.А. Матусовський, класифікуючи економічні злочини за сферами їх вчинення, виділяє у окрему групу «злочини у сфері невиконання бюджету, поряд з іншими видами економічної злочинності: у сфері фінансових відносин, захисту від монополізму і недобросовісної конкуренції, митного регулювання,

відносин власності, пов'язані із шахрайством і службовою діяльністю тощо» [67, с. 42-44].

Щодо віднесення існуючих статей КК України до сфери нашого дослідження також існують різні погляди. У вузькому розумінні, запропонованому такими вченими як Д. Й. Никифорчук, О. Ю. Заблоцька, С.І. Ніколайюк, до кримінальних правопорушень, пов'язаних «з використанням бюджетних коштів, віднесено ст. ст. 210, 211, 175 ч. 2 КК України, оскільки вони безпосередньо посягають на бюджетну систему» [6].

В. М. Руфанова та О. О. Титаренко до кримінальних правопорушень, які «пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів, відносять ст.ст. 191, 210, 211, 222, 364, 366, 367, 368 КК України за умови, що їх предметом виступають бюджетні кошти, у інших роботах додатково зазначають і ч. 2 ст. 175 КК України» [7].

Вітчизняний вчений Коваленко В. В. вважає, що бюджетна злочинність - це складова більш широкого поняття «фінансова злочинність». Ми вважаємо, що це сукупністю кримінальних правопорушень, які безпосередньо пов'язані із посяганням на відносини по формуванню, розподілу, перерозподілу і використанню фінансових ресурсів суб'єктів економічних відносин.

Тому, кримінальні правопорушення у цій сфері посягають на «систему зовнішніх економічних відносин, незаконного заняття підприємницькою діяльністю та податковою, кредитно-фінансовою злочинністю» [58, с. 21].

До речі, Степанюк Р. Л., розглядаючи кримінальні правопорушення, що вчиняються у бюджетній сфері, зазначив, що вони включають в себе: «а) «прості» привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; б) службову недбалість при розпорядженні бюджетними коштами і державним майном; в) умисне невиконання вироку суду щодо перерахування накладених на підприємство

фінансових санкцій до бюджету; г) шахрайське заволодіння бюджетними коштами (наприклад, обманне одержання одноразової допомоги по безробіттю для здійснення підприємницької діяльності без наміру займатись нею); г) службове підроблення (наприклад, із метою недопущення штрафних санкцій за невиконання нормативів з працевлаштування інвалідів або із метою «обману» казначейського органу для здійснення передоплати за рахунок бюджетних коштів; д) умисну невиклату заробітної плати; е) шахрайство з фінансовими ресурсами та інші» [61, с. 980].

У свою чергу, Л. П. Скалозуб стверджує, що бюджетні правопорушення варто розділити на три окремі групи: «1) кримінальні правопорушення, що здійснені на стадії формування доходів бюджетів усіх рівнів, тобто: порушення, вчинені в процесі формування податкових доходів, а також такі, що здійснені при формуванні неподаткових доходів; 2) кримінальні правопорушення, що прямо посягають на витрачання бюджетних коштів; 3) кримінальні правопорушення, вчинені на стадії бюджетних витрат, а саме такі, що посягають на муніципальне та державне право власності, предметом якого являються бюджетні кошти, а також такі кримінальні правопорушення, які посягають на інтереси державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, а також на державну владу в цілому» [64, с. 16].

До таких, зокрема, можуть бути включені діяння, відповідальність за які передбачена статтями 175, 190, 191, 205, 209–211, 219–223-2, 233, 358, 364–369, 410, 423–424 КК України. Проте, це стосується не всіх таких діянь, а тільки таких, які відносяться до бюджетної сфери та вчиняються у процесі господарської діяльності [64, с. 16].

Питання класифікації злочинів у бюджетній сфері України висвітлив у своїх наукових працях і Р.Л. Степанюк, який пропонує використовувати загальні (форма вини, злочинна мета, стадія бюджетного процесу, ознаки предмета

посягання) та спеціальні криміналістично значущі критерії (тип та галузь економічної діяльності; кримінально-правова кваліфікація діянь; масштаб злочинної діяльності).

Остання група підстав дозволяє диференціювати групи злочинних посягань, що об'єднані схожими криміналістично значущими ознаками, і дає можливість визначити напрями проведення наукових і прикладних досліджень задля створення окремих криміналістичних методик різного ступеня загальності.

Так, за галуззю економічної діяльності пропонується розрізняти злочини, пов'язані зі зловживаннями при розпорядженні бюджетними коштами та іншим державним, комунальним майном в агропромисловому комплексі, у паливно-енергетичному комплексі, в житлово-комунальному господарстві, у галузі транспорту і зв'язку, у бюджетно-фінансовій діяльності. У свою чергу, в залежності від конкретного різновиду діяльності, мова йде про злочини, що вчиняються при здійсненні державних закупівель, у сфері приватизації та розпорядження державним, комунальним майном та у соціально-бюджетній сфері [74, с. 11-12].

Цікавою є позиція вітчизняного вченого А.М. Чередрачука, який виокремлює у три окремі самостійні групи кримінальні правопорушення у бюджетній сфері за стадією бюджетного процесу:

- «кримінальні правопорушення, які посягають на порядок використання бюджетних коштів та коштів державних позабюджетних фондів;
- кримінальні правопорушення, які посягають на відносини, що виникають на стадії формування доходів бюджетів усіх рівнів;
- кримінальні правопорушення, які посягають на відносини, що виникають на стадії використання бюджетних коштів.

Кримінальні правопорушення, що пов'язані з нецільовим використанням бюджетних коштів, являють собою частину правопорушень у бюджетній сфері, які відносять до економічної злочинності» [66, с. 66].

У межах дисертаційного дослідження необхідно висвітлити також питання щодо розуміння категорії кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів з точки зору органів прокуратури.

Так, Наказом Генеральної прокуратури України від 17.08.2012 №69 введено в дію Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР), тобто єдину базу статистичних даних для всіх відомств, які мають повноваження для реєстрації інформації про кримінальні правопорушення, а також затверджено Положення про порядок його ведення. У 2016 році Генеральною прокуратурою України створено статистичну форму звітності №5 «Про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності», у якій відображаються відомості, у тому числі, щодо «злочинів, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів (державного бюджету; місцевих бюджетів; коштами резервного фонду бюджетів усіх рівнів; субвенцій бюджетів усіх рівнів; коштами, призначеними на виконання державних цільових програм; у сфері державних закупівель; незаконне відшкодування ПДВ)» [10].

Перелік відповідних статей КК України актуальними відомчими нормативно-правовими актами Генеральної прокуратури України при цьому не встановлений.

Інструкцією зі складання статистичного звіту про роботу прокурора, затвердженої наказом Генерального прокурора від 14.03.2005 №17 передбачено, що «злочини, які вчиняються при складанні, розгляді, затвердженні й виконанні бюджетів, а також при здійсненні контролю за його виконанням, відносяться до

результатів нагляду за додержанням законодавства про бюджету систему України» [10].

Згідно вказівки першого заступника Генерального прокурора щодо єдиного порядку обліку злочинів у сфері економіки від 02.06.2004 № 12-157, «злочинами, пов'язаними з незаконним використанням бюджетних коштів визнаються злочини, які вчиняються при складанні, розгляді, затвердженні й виконанні бюджетів, а також при здійсненні контролю за виконанням бюджету, а саме:

- порушення законодавства про бюджетну систему та видання нормативно-правових або розпорядчих актів, які змінюють доходи та видатки бюджету у супереччю встановленому законом порядку (ст. ст. 210, 211 КК України);

- привласнення, розтрата або заволодіння фінансовими ресурсами шляхом зловживання службовим становищем, шахрайством, де предметом посягання є бюджетні кошти (ст. ст. 191, 222 КК України);

- службова діяльність посадових осіб державних установ, що завдали істотної шкоди державним, громадським інтересам або інтересам юридичних осіб при виконанні чи невиконанні своїх службових обов'язків, де предметом посягання є бюджетні кошти (ст. ст. 364, 366, 368 КК України)»[9].

Варто зазначити, що предмет посягання – не єдиний критерій, за яким кримінальне правопорушення можна віднести до категорії кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів.

Так, В.М. Руфанова «злочинами, пов'язаними з незаконним використанням бюджетних коштів називає суспільно небезпечні діяння, які вчиняються розпорядниками або одержувачами бюджетних коштів під час виконання бюджету за видатками, в процесі надання, отримання та використання бюджетних коштів» [11, с. 14]. При цьому основними ознаками таких злочинів є те, що їх об'єктом виступають «бюджетні відносини, бюджетний процес чи його

складові; вони вчиняються під час виконання бюджету за видатками; предметом виступають бюджетні кошти; способом їх вчинення може бути нецільове використання бюджетних коштів; безпідставне завищення вартості товарів, робіт і послуг; службове підроблення документів; суб'єктами можуть бути як розпорядники, так і одержувачі бюджетних коштів в процесі надання, отримання та виконання бюджетних коштів; вчиняються як умисно, так і з необережності; переважає корислива мотивація; заподіяння шкоди правам та інтересам громадян, суспільству та державі» [11, с. 14].

Учений К.С. Арутунян під кримінальними правопорушеннями, які вчиняються при розподілі та використанні бюджетних коштів, визначає сукупність умисних (корисливих), суспільно небезпечних або ж таких, що вчиняються внаслідок несумлінності, кримінально-караних посягань, які здійснюються службовими особами, а також іншими особами при виконанні управлінських функцій, шляхом діяння та (або) бездіяльності в процесі отримання, надання, використання бюджетних коштів та кредитів за умови різноманітних правопорушень та зловживань, що спричиняють шкоду громадським та суспільним інтересам, охоронюваним законом правам, а також матеріальну шкоду державі [64, с.12].

Інші дослідники під кримінальними правопорушеннями, здійсненими в бюджетній сфері, визначають «суспільно небезпечні діяння, що посягають на фонди грошових коштів, призначенням яких є фінансове забезпечення функцій та завдань місцевого самоврядування і держави» [65, с.157].

Погоджуємось із Р.Л. Степанюком, який визначив злочини в бюджетній сфері України як передбачені КК України «суспільно небезпечні діяння, вчинені суб'єктами в галузі діяльності, пов'язаної з формуванням, розподілом і використанням бюджетних коштів, а також у зв'язку з розпорядженням іншим державним, комунальним майном» [68, с. 26].

Питання щодо віднесення тих чи інших статей КК України до сфери нашого дослідження знаходить свій розвиток, у тому числі, у ході законодавчих змін.

Так, Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» від 24.03.2022 № 2155-IX КК України доповнено статтею 201-2, якою передбачена кримінальна відповідальність «за продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі, повторно, за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, у великому розмірі, організованою групою або в особливо великому розмірі, під час надзвичайного або воєнного стану» [70].

Комплексно аналізуючи зміст норм Закону України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 № 1192-XIV можна зробити висновок «про схожість понять «бюджетні кошти» та «гуманітарна допомога», оскільки вони мають чітко визначений цільовий характер; отримувачами гуманітарної допомоги можуть виступати установи, які утримуються за рахунок бюджетних коштів; зловживання під час використання бюджетних коштів та гуманітарної допомоги схожі за механізмом свого вчинення, а також завдають значної шкоди економічним та суспільним інтересам, авторитету та обороноздатності країни, особливо у період правового режиму воєнного стану» [71].

Дійсно, сучасні критичні умови, в яких опинилося українське суспільство (введення воєнного стану, мобілізація, ведення воєнних дій тощо) породили «нові суспільні відносини, які мають як позитивну, так і негативну спрямованість. І такі нові суспільні відносини потребують законодавчого

врегулювання саме з точки зору забезпечення загальної національної безпеки на всіх рівнях» [220, с. 335].

Сучасним прикладом запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері є інформація у ЗМІ від 26 серпня 2024 про те, що «за результатами спільних внутрішніх аудитів з березня по липень 2024 року Міністерство оборони України у співпраці з Державною митною службою України виявили потенційні ризики незаконного використання гуманітарної допомоги на суму 171,78 млн грн, як наслідок військові не отримали 424 одиниці транспортних засобів, 476,23 т товарів різних найменувань, 6.2 т продуктів харчування та пластикових гранул» [72].

Отже, використання, на нашу думку, гуманітарної допомоги у порушення вимог чинного законодавства, можна віднести до переліку кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів, оскільки очевидною є відповідність вищеназваним критеріям.

У контексті кримінальної відповідальності за діяння, пов'язані із використанням бюджетних коштів, слід зупинитись на такому важливому елементі як суспільна корисність таких норм. Погоджуємося з О. О. Пашенком у тому, що кримінально-правова норма може бути визнана суспільно корисною лише за тієї умови, що в її санкції міститься покарання, яке є адекватним небезпечності того діяння, відповідальність за яке передбачена в диспозиції. Вочевидь залежність тут така: чим більшим ступенем суспільної небезпечності характеризується діяння, що зазначене в диспозиції, тим суворішою має бути санкція [221, с. 263].

Із запровадженням на території України правового режиму воєнного стану [227] законодавство України про кримінальну відповідальність зазнало певних змін. Здебільшого, вони стосуються посилення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, проти власності

[224], пов'язані з кіберзлочинністю, змін зазнали й інші статті КК України, крім того, кримінально караними визнано нові суспільно небезпечні діяння [225, 228].

При цьому мається на меті досягнення пенологічного ефекту через вплив на суспільство посиленням загрози кримінальної відповідальності у відповідь на протиправні діяння в умовах загального погіршення соціально-економічних умов у країні внаслідок бойових дій та різкого зростання навантаження на правоохоронну систему, державні контролюючі органи.

Водночас поза увагою законодавця залишилось питання щодо посилення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері службової та господарської діяльності, пов'язанні з використанням бюджетних коштів [226, с. 178].

Всі зазначені вище кримінальні правопорушення, навіть якщо вони вчинені в умовах воєнного стану за відсутності інших кваліфікуючих ознак, згідно ст. 12 КК України, відносяться до нетяжких злочинів. В основному їх санкція передбачає покарання у виді штрафу від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у якості найменш суворого покарання та позбавлення волі на строк до чотирьох років як найтяжче покарання (ст. 211 КК України) [152].

Водночас, за злочини проти власності, вчинені в умовах воєнного стану, передбачені статтями 185, 186, 187, 189, 191 КК України, кримінальна відповідальність значно посилена. За крадіжку чужого майна, його привласнення чи розтрату передбачено позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років, за вимагання – від семи до дванадцяти років, за розбій – від семи до п'ятнадцяти років [152].

На нашу думку, вказане свідчить про необхідність наукового обговорення кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів, в умовах воєнного стану та

законодавчих змін щодо забезпечення реалізації кримінальної відповідальності з урахуванням принципу розумності та справедливості.

Принагідно зазначимо, що питання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням бюджетних коштів, знаходить свій подальший розвиток, поки що на рівні наукових обговорень, у проекті нового Кримінального кодексу України [40]. Так, статтею 9.5.6. цього Кодексу передбачена кримінальна відповідальність за використання бюджетних чи позабюджетних коштів не за їх цільовим призначенням, тобто публічна службова особа, яка використала бюджетні чи позабюджетні кошти, розмір яких перевищує п'ять тисяч розрахункових одиниць, не за їх цільовим призначенням, вчиняє злочин 3 ступеня, за що передбачене основне покарання у виді обмеження свободи від 3 до 4 років або строкове ув'язнення від 3 до 4 років (без урахування ознак, що підвищують тяжкість злочину на один чи два ступені). Крім того, на нашу думку цікавим є те, що автори проекту відносять такі кримінальні правопорушення до Розділу 9.5. «Кримінальні правопорушення проти добросовісності у публічній сфері», який у свою чергу входить до Книги дев'ятої «кримінальні правопорушення проти держави та національної безпеки України». Тобто, кримінальні правопорушення у бюджетній сфері розглядаються не у контексті економічної злочинності (Книга шоста Кодексу), а як злочинне посягання на державу і національну безпеку у сфері публічних правовідносин.

Висновки до розділу 1

1. У дослідженні надано ґрунтовний аналіз стану наукового дослідження запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів. Наведено аргументи щодо покращення кримінологічної безпеки у даній сфері на законодавчому рівні. У цьому процесі повинні бути залучені всі державні інститути, громадські організації та самі громадяни.

Зазначено про те, що особлива відповідальність покладається на органи влади, які мають діяти прозоро та щорічно інформувати суспільство про результати запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів.

2. Проведений науково-методологічний аналіз дослідження запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, показав його багаторівневу ієрархічну систему, яка характеризується певним набором методів пізнання. Завдяки застосуванню методів дослідження сформульовано авторське визначення методологічного інструментарію запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів – це сукупність засобів, методів і прийомів, які застосовуються органами прокуратури, іншими правоохоронними органами на різних рівнях запобігання, з метою наукового пояснення вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів.

3. У процесі дослідження ми встановили, що поняття «бюджетні кошти» та «гуманітарна допомога» мають схожість та одну правову природу і чітко визначений цільовий характер. Серед отримувачів гуманітарної допомоги є установи, які утримуються за рахунок бюджетних коштів. У випадку зловживання щодо використання бюджетних коштів та гуманітарної допомоги, якщо вони завдають значної шкоди, особи, які їх вчинили, притягуються до кримінальної відповідальності. Особлива суспільна небезпека зазначених протиправних діянь є у період правового режиму воєнного стану.

4. У дослідженні наголошено на досягненні пенологічного ефекту через вплив на суспільство посиленням загрози кримінальної відповідальності у відповідь на протиправні діяння в умовах загального погіршення соціально-економічних умов у країні, внаслідок бойових дій та різкого зростання

навантаження на правоохоронну систему, державні контролюючі органи. Науково обґрунтовано кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, в умовах воєнного стану та законодавчих змін щодо забезпечення реалізації кримінальної відповідальності з урахуванням принципу розумності та справедливості.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

2.1. Характеристика особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням бюджетних коштів

Дослідження особи злочинця є однією з основних і водночас найбільш складних у науці кримінології, оскільки будь-яке діяння, у тому числі і протиправне, не може існувати окремо і бути незалежним від діяча. Кримінологія не може оминати питання, які пов'язані з особою злочинця. Саме цим можна пояснити різномовність наукових підходів до наукових визначень поняття особи злочинця.

За визначенням А.П. Закалюка, особа злочинця – це сукупність «соціально-типових ознак, які сформувалися у процесі несприятливого соціального розвитку особи, відрізняються своєю суспільною неприйнятністю та крайньою формою останньої – суспільною небезпечністю, обумовлюють криміногенну мотивацію та кримінальну активність особи, безпосередньо спричиняють вчинення злочину» [17, с. 239].

Інший вітчизняний вчений І.М. Даньшин розглядає особу злочинця як «сукупність істотних і стійких соціальних властивостей і ознак, соціально значущих біопсихологічних особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у конкретному вчиненому злочині, надають вчиненому діянню характер суспільної небезпечності, а винній в цьому особі — властивості суспільної небезпечності, у зв'язку з чим вона і притягається до відповідальності, передбаченої кримінальним законом» [232, с. 37].

Вітчизняний вчений А.Ф. Зелінський під особою злочинця розуміє «сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик, які тією чи іншою мірою типово притаманні людям, що винні у злочинній діяльності певного типу» [233].

Особа злочинця, на переконання українського вченого-кримінолога І.Г. Богатирьова, може бути «схильна до вчинення злочину за певних обставин, проте має низький рівень контролю за власною поведінкою». Більше того, у запобіганні вчинення особою злочину, дослідник адресує нас «до теорії адекватної поведінки, завдяки якій ми можемо відрізнити злочинців від законослухняних індивідумів. Присутня у злочинців наявна антисуспільна спрямованість, яка проявляється в аморальних вчинках, дисциплінарних, адміністративних та інших правопорушеннях, які ще не набули злочинного характеру, але у разі безкарності дедалі більше набирають кримінальних рис і вказують на реальну можливість вчинення особою злочину» [185, с. 75].

Вчений досліджує внутрішню потребу людини у правовому нігілізмі, який «спонукає до збагачення за рахунок інших людей, стає нормою життя. Результатом такого відношення до життя може бути вчинення людиною правопорушення. Осягнення людиною, що така поведінка не має бути нормою життя, може матеріалізуватися через її вчинки та вироблення імунітету до законослухняності. Таким чином, одним із головних компонентів предмета кримінології є вчення про особу злочинця. Без нього важко дослідити інші кримінологічні проблеми, зокрема, детермінант злочинів та засоби їх запобігання. Особа живе у соціумі, в оточенні людей, їй притаманні риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуального, неповторного. Тому вона є розумною істотою, розвивається серед таких, як сама, і має можливість поводитися і діяти у суспільних відносинах з іншими розумно» [185, с. 76].

Підсумовуючи власне дослідження, учений Р.П. Іжевський зазначає, що одні кримінологи «пропонують відносити до особи злочинця виключно суб'єктів, які вчинили злочин та були *засуджені* за нього. Представники другого підходу вказують, що про особу злочинця варто говорити лише у відношенні тих, хто здійснює *систематичну* злочинну діяльність, має стійкі зв'язки із злочинним середовищем, веде переважно злочинний спосіб, світогляд, спосіб мислення та ціннісні орієнтації спрямовані на прийнятність кримінальних варіантів поведінки» [38, 100].

Цікавий також є і третій підхід, «прихильники якого поділяють думку, що особа злочинця визнається такою не тільки за фактом вчинення злочину, а володіє *комплексом типових індивідуальних рис* і властивостей, які в умовах *конкретної життєвої ситуації* відіграють одну з провідних ролей у виборі протиправного варіанту поведінки. За такого підходу встановлюються якісні відмінності між законослухняними громадянами та злочинцями» [38, 101].

Зазначимо, що «вказаний підхід є спробою усунення основних недоліків вищевказаних визначень та гармонічного поєднання їх переваг. Перший, зокрема, ігнорує латентну злочинність, крім того, якщо брати його за основу, то важко взагалі говорити про існування поняття «особи злочинця», так як у такому випадку відсутні особливі притаманні тільки їй типові ознаки, єдиним критерієм виступає мінливе у просторі і часі законодавство про кримінальну відповідальність» [231 с. 123].

Другий підхід, у свою чергу, «нехтує конкретними життєвими обставинами та ситуаціями, у яких діє особа, вчиняючи кримінальні правопорушення. Окремі автори, зокрема у англійській літературі, вважають, що такі обставини і ситуації не тільки сприяють злочинності, але і є безпосередньою причиною вчинення злочинів, не тільки так-званої «вуличної злочинності», але й більш складних

злочинних проявів, у тому числі, організована злочинність різних форм, зокрема і у бюджетній сфері» [234, с. 5-6].

До речі, Кальман О.Г. вважає, «що не тільки соціальні фактори здійснюють вирішальний вплив на поведінку особи. Слід звертати увагу і на *емоційний стан винного*. Кожна людина у напруженій психологічній ситуації, під впливом емоційних реакцій спроможна вчинити будь-який злочин, тому виділити окремі риси злочинця, які б принципово відрізняли його від законслухняного громадянина, досить складно» [235, с. 86-87].

Зазначимо, що у кримінології «особистість злочинця розглядається як сполучна ланка, що з'єднує зовнішні криміногенні фактори із певним злочинним діянням в механізмі індивідуальної злочинної поведінки. Однак, роль цієї ланки не слід зводити лише до механічного відтворення оточуючих умов. Адже поведінка кожної людини є індивідуальною та обумовлюється цілим спектром мотивів. Вивчення особистості злочинця сприяє вирішенню завдання запобігання злочинам, адже різні форми злочинної поведінки по-різному проявляються у реальній дійсності залежно від багатьох соціально-демографічних, психологічних якостей особи, які мають кореляційну залежність відносно вчиненого злочину» [235, с. 87].

Ми переконані, що «сама по собі, без впливу внутрішніх спонукань та зовнішніх факторів особа не буде вчиняти злочини. І саме тому вивчення сутнісних ознак, властивостей особи злочинця, результат їх взаємозв'язку, роль у вчиненні злочину є однією з обов'язкових умов здійснення ефективної запобіжної діяльності як в економічній сфері взагалі, так і щодо злочинів, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів» [5, с. 99].

Більше того, вітчизняні кримінологи дійшли єдиного висновку «про амбівалентну біолого-соціальну зумовленість особи злочинця. Однак залишається важливою проблема ступеня їх співвідношення, адже

співвідношення соціального та біологічного в поведінці кожної особи є різним та динамічним. Таким чином, під час дослідження особи злочинця потребують врахування як біологічні, так і соціальні фактори, які впливають на формування криміногенної мотивації особи» [28, 74].

Виходячи з викладеного, ми розглядаємо особу злочинця у сфері незаконного використання бюджетних коштів як суб'єкта, який порушує суспільні відносини у цій сфері життя та здійснює свідомий вибір злочинної поведінки.

А тому, конструкція особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення у бюджетній сфері, розглядається нами як теорія соціально-психологічного підходу.

Отже, особа злочинця, за визначенням І.Г. Богатирьова – «це певна «абстракція (ідеальна модель), створена вченими-кримінологами на підставі проведених досліджень суб'єктів злочинів з метою встановлення таких властивостей індивідуума, за яким можна встановити і прогнозувати злочинну поведінку інших індивідуумів» [185, с. 78].

Ми погоджуємося з дослідником, який справедливо зазначає, що особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення не «не народжується особистістю, а стає нею в процесі входження в соціальне середовище та засвоєння ідей, поглядів, норм моралі та поведінки, властивих соціуму, до якого вона належить. Процес, протягом якого людина набуває свого конкретного соціального змісту, називається *соціалізацією*. Дефектом соціалізації є особа злочинця. Від народження ніхто не приречений на вчинення злочинів; злочинцями стають унаслідок неправильної соціалізації» [185, с. 76].

У свою чергу, як зазначають українські вчені, «процес соціалізації тісно пов'язаний з майбутньою злочинною поведінкою особи. Під час формування особистості мають значення такі біологічні якості особи, як стать, вік, а також

індивідуальні фізичні та психологічні особливості людини, у тому числі патологічні відхилення від норми. Тобто під час формування особистості біологічні фактори відіграють роль умов, які полегшують або ускладнюють моральне формування особистості. Вагому роль біологічні фактори відіграють під час формування поглядів, звичок, життєвої установки в цілому, соціальні ж фактори домінують над факторами біологічними на будь-якому етапі формування злочинної особистості» [8, с. 80].

На переконання Р.П Іжевського, дослідженню повинен підлягати комплекс найбільш значущих соціально-демографічних, кримінально-правових, морально-психологічних властивостей особи, які через діалектичний зв'язок єдності та боротьби протилежностей визначають механізм злочинної поведінки особи. Тобто це такі типові властивості особи, що беруть участь в формуванні кримінальної мотивації, вибору відповідного варіанту протиправної поведінки та прийнятті рішення реалізації злочинного наміру. Іншими словами мова йде про спрямованість особистості [38, с. 103].

У кримінологічній характеристиці осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів, у науці кримінології учені виділяють **соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові** ознаки. Це найбільш розповсюджена структура дослідження особи правопорушника у кримінології.

Соціально-демографічні ознаки становлять собою вік, стать, місце народження і проживання, громадянство, освіту та інші демографічні відомості. Ці ознаки властиві кожній особі. Окремо, існуючи самі по собі, соціально-демографічні ознаки не мають кримінологічного значення. Однак, у своїй статистичній сукупності ці ознаки містять у собі важливу інформацію, без якої кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, була б не повною. Тісно пов'язані із соціально-демографічними є соціально-

рольові ознаки, які характеризують становище індивіда у системі суспільних відносин, його місце у системі соціальних груп, взаємодію з іншими людьми у різних сферах життя (місце та характер роботи, посада, сімейний стан тощо).

Іжевський Р. П. справедливо зазначає, що суб'єкти, які є службовими (посадовими) особами, які мають безпосереднє відношення до бюджетних коштів, як учасники відносин, наділені типовими соціальними ознаками, які формуються в ході виконання обов'язків та реалізації прав на підприємствах, установах та організаціях. Крім того, соціальні ознаки формуються також й під час взаємодії таких суб'єктів із представниками центральних і місцевих органів влади, правоохоронних та контролюючих органів. З іншого боку, як суб'єкти, які наділені повноваженнями на планування, розподіл і використання бюджетних коштів в сфері дорожнього господарства, такі особи схильні до набуття типових властивостей, що характерні для осіб, які шляхом зловживання службовим становищем вчиняють привласнення та розкрадання відповідних бюджетних асигнувань.

Звідси слідує, що особу злочинця доцільно досліджувати як на теоретичному, так і на практичному (прикладному) рівнях. Такий підхід дозволяє сформувати уявлення про певний соціальний тип особи злочинця. Пізнання за такого підходу відбувається через статистичний аналіз та узагальнення домінуючих ознак і властивостей, які, разом з тим, мають детермінуюче значення для майбутньої злочинної поведінки таких осіб [38, с. 102].

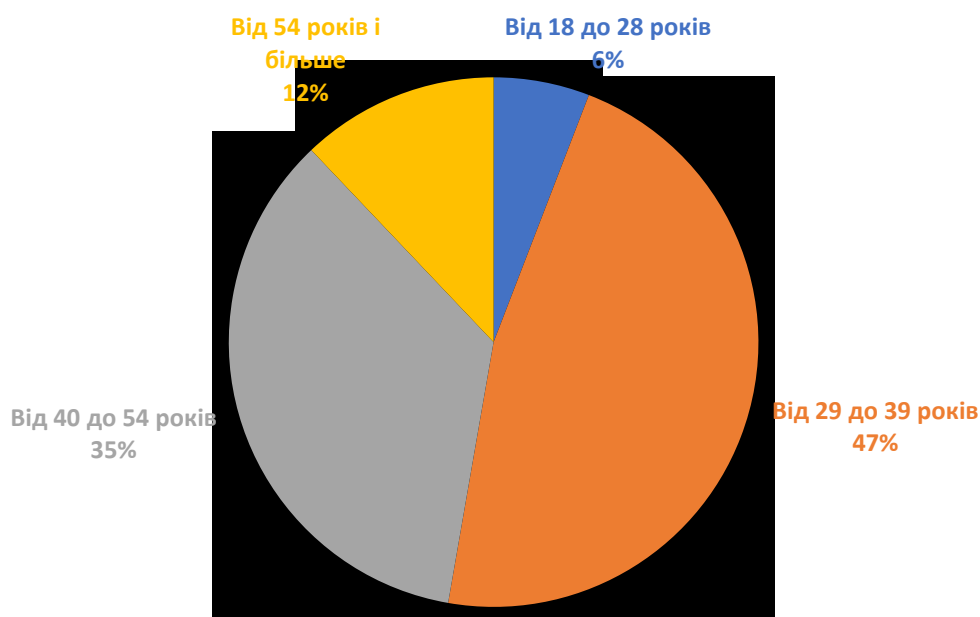
За проведеними дослідженнями, здійсненого українською вченою В.М. Руфановою, «у 70% випадків кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів, були вчинені чоловіками (проти 30 % - жінками). Досить високий відсоток вчинення злочинів жінками автор пояснює тим, що посади, пов'язані з веденням фінансово-бухгалтерської

документації, займають переважно особи жіночої статі. Щодо переваги чоловіків у загальній кількості осіб, то це пояснюється тим, що переважно чоловіки займають посади керівників підприємств, установ та організацій, їх заступників. Показник співвідношення особи злочинця відрізняє дану категорію осіб від особи економічного злочинця, де співвідношення чоловіків та жінок приблизно співпадає (55,2 % – жінки, 44,8 % – чоловіки)» [5, с. 112].

Щодо вікової характеристики особи злочинця, В.М. Руфанова зазначає, що в «середньому кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів, вчиняють особи у віці 40–50 років (67,2 %), 18–40 років (18,9 %), понад 50 років (13,9 %) [5, с. 115]. Узагальнення матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що 87,9 % осіб, які вчинили такі кримінальні правопорушення, мали вищу освіту, 6,3% – середню спеціальну і 5,2 % – середню освіту» [5, с. 122].

Проведеним нами опитуванням практичних працівників правоохоронних органів встановлено, що кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів, вчиняються у віці від 18 до 28 років у 6%; у віці від 29 до 39 років у 47%; у віці від 40 до 54 років у 35%; у віці від 54 і більше – у 12% [Додаток А].

У якому віці найчастіше вчиняються кримінальні правопорушення у бюджетній сфері?

Це пояснюється тим, що кримінальні правопорушення, які пов'язані з використанням бюджетних коштів, вчиняються здебільшого особами, що займають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій та мають у зв'язку з цим належний рівень освіти.

За ознакою сімейного стану серед засуджених переважають одружені/заміжні – 74,3%. Частка неодружених/незаміжніх або розлучених становить 25,7%. Переважання одружених злочинців частково пояснюється виконанням ролі годувальника сім'ї і пов'язаною з цим необхідністю постійного пошуку додаткових, у тому числі незаконних, джерел наповнення сімейного бюджету, підтримання певного рівня споживання матеріальних благ, веденням відповідного способу життя. Вірогідно, що якась частина серед неодружених злочинців штучно розірвали шлюб, або уникали його офіційної реєстрації з метою приховування доходів при декларуванні майна, а також для уникнення можливої конфіскації майна чи його арешту під час притягнення до кримінальної відповідальності [38, с. 104-105].

Щодо соціально-рольових ознак осіб, які вчинили кримінальні

правопорушення у бюджетній сфері, проведене нами дослідження показує, що правопорушення вчиняють переважно посадові особи, які обіймають посади і їх функції врегульовані Законом України «Про державну службу». [Додаток А].

За результатом проведеного нашого дослідження встановлено, що особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення у сфері бюджетних коштів, може виступати як спеціальний суб'єкт, оскільки поряд з ознаками, характерними для загального суб'єкта кримінальної відповідальності, ця особа наділена іншими, додатковими ознаками: посадове становище, наявність правового відношення до грошових коштів, наявність підлеглих працівників.

Група *морально-психологічних ознак* дозволяє вивчити деформацію правової свідомості, вирізнити потреби та інтереси, що лежать в основі злочинної мотивації і виражають ставлення розпорядників та одержувачів бюджетних коштів до соціальних, правових та корпоративних норм, суспільних цінностей, життєвих пріоритетів [38, 109].

Погоджуємося із Р.М Сосковим у тому, що «особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення, пов'язане з незаконним використанням бюджетних коштів, передбачає у кримінологічній характеристиці відповідно морально-психологічні ознаки, які найбільш яскраво «демонструють «специфічність» особистості такого злочинця і обумовлюють специфіку його інтелектуальної, емоційної та вольової сфер. Однак, для повноти кримінологічної характеристики варто також проаналізувати соціально-демографічні та кримінально-правові ознаки особи злочинця» [28, 75].

Варто зазначити, що морально-психологічні ознаки особи, яка посягає на незаконне використання бюджетних коштів, порушуючи при цьому норми кримінального права, розкриваються через єдність особистісних «моральних» та «психологічних» чинників.

Моральні ознаки показують світогляд, цінності, духовні якості, погляди, переконання, потреби. На наше переконання, ті особи, які посягають на незаконне використання бюджетних коштів, відрізняються негативним або байдужим ставленням до дотримання правових норм, виконання своїх громадських та службових обов'язків, свідомо обирають протиправні засоби задоволення особистих потреб. Керуються при цьому егоїзмом, ігноруючи службові та суспільні інтереси на користь інтересів власного благополуччя.

На думку українського вченого Головкіна Б. М., і ми з цим погоджуємось, «спрямованість особистості злочинця полягає в суб'єктивному сприйнятті і ставленні до індивідуально значущих об'єктів, що зумовлює вибір шляхів і засобів досягнення поточних цілей і реалізації життєвих планів» [236, с. 184-186].

Психологічні ознаки характеризують особу зі сторони її емоційних станів, інтелектуальних і вольових здібностей. Інтелектуальні властивості охоплюють: обсяг знань, який наявний у особи, її набутий життєвий досвід, широту або вузькість поглядів, зміст і різноманітність інтересів тощо.

Кримінологічні дослідження показують, що більшість осіб, які вчинили злочини (зокрема, насильницькі), характеризується зниженим рівнем загальноосвітніх знань, вузьким світоглядом, а то й розумовою відсталістю і обмеженими здібностями до якоїсь суспільно корисної діяльності [185, с. 81].

Доцільно врахувати, що кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням бюджетних коштів, мають свою специфіку. Відповідно, існують фактори, які б могли пояснити прояви такої злочинності, характерної для посадових осіб, які мають повноваження розпоряджатись бюджетними коштами.

Цікавою є позиція українського вченого О.Г. Кальмана про те, що «злочинність, яка пов'язана з економікою, має психопатологічні відхилення, які сприяють антисуспільним проявам у цій сфері, але такі ситуації, як правило, є

винятками, оскільки вчинення економічних злочинів обумовлюється впливом зовнішніх факторів (економічних, організаційно-управлінських, правових і т. д.), які повною мірою усвідомлюються особою» [12, с. 115-116].

Державна статистика, як зазначають вітчизняні вчені, передбачає, що «вчинення кримінального правопорушення, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів, характеризується у більшості випадків, матеріальною забезпеченістю особи за місцем роботи та проживання, характеристика якої є позитивною і вважається, що мотивуючим фактором вчинення кримінального правопорушення є прагнення покращити матеріальне становище у родині» [235, с. 92].

Вітчизняні вчені В.М Руфанова, О.О. Титаренко виділяють наступні соціально-психологічні ознаки соціально-психологічні ознаки особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, зокрема: «кримінальні правопорушення завжди вчиняють у зв'язку з займаною посадою; розвинутий інтелект, психологічна установка на використання свого службового становища в протизаконних цілях; готовність проігнорувати закон та норми моралі, пожертвувати професійною честю заради матеріальної або іншої вигоди; впевненість у владі грошей; переконаність у можливості та доцільності вирішення життєвих питань незаконним способом, визнання такого способу найбільш оптимальним тощо» [5, с. 133].

До цього слід додати «утрату економіко-правових і моральних орієнтирів, законослухняної поведінки, атрофію почуття протесту проти протиправних засобів досягнення матеріального достатку» [12, с. 151].

Отже, за нашим дослідженням, особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення у цій сфері, має відхилення від норми, яку вважають прийнятною суспільстві. На наше переконання, наука кримінологія недостатньо

вивчає феномен соціокультурного регресу і його значення у формуванні особи злочинця.

Аналізуючи *кримінально-правові ознаки* осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів, мова йде, в першу чергу, про спрямованість кримінальних посягань, спосіб їх вчинення, співучасть, множинність, наявність чи відсутність судимості, судову практику щодо виду та розміру призначеного покарання.

На думку українського криминолога І.Г. Богатирьова, «кримінально-правові ознаки – це не тільки дані про склад вчиненого злочину, а й про спрямованість і мотивацію злочинної поведінки, одноосібний чи груповий характер злочинної діяльності, види співучасті (виконавець, організатор, підбурювач, пособник), інтенсивність кримінальних проявів, наявність судимості тощо. Ці відомості дають уявлення про особу злочинця з кримінально-правових позицій і охоплюють якості, властиві саме злочинцю, а не якій-небудь іншій особі, наприклад, аморальній людині чи порушнику трудової дисципліни, не кажучи вже про законослухняних громадян» [185, с. 80].

Погоджуємося з думкою криміналістів, які вважають, що «злочини, пов'язані із незаконним використанням бюджетних коштів, як правило, характеризуються умисною формою вини» [238, с. 302]. У переважній більшості кримінальних проваджень особи усвідомлювали суспільно небезпечний характер своїх діянь у вигляді незаконного використання бюджетних коштів і бажали їх настання.

Так, проведені Д. С. Соколовим дослідження, що охоплює період з 2020 по 2024 року, показали, «що більшість кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, тобто безпосередньо пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів, було вчинено умисно, причому у формі прямого умислу. Частка необережних злочинів (зокрема, службова недбалість –

ст. 367 КК України) становила в середньому близько 12% і зазвичай супроводжувала інші злочини, полегшуючи, наприклад, привласнення чи розтрату бюджетних коштів (ст. 191 КК України)» [237, с. 176].

Дослідником встановлено, «що 84 % правопорушень у бюджетній сфері мали груповий характер: група за попередньою змовою – 48,6 %, організована група – 29,1 %, злочинна організація – 22,3 %» [237, с. 177].

Беззаперечним є висновок вченого про те, що «до складу груп входили керівники та бухгалтери, які забезпечували фальсифікацію документів, приховування слідів злочину та легалізацію коштів. При цьому, згідно зі ст. 27 КК України, до кримінальної відповідальності можуть притягатися й особи, які не є спеціальними суб'єктами, але брали участь у спільному злочинному намірі (наприклад, у схемах із порушенням ст. 210 КК України)» [237, с. 177].

Схожі дані щодо того, що незаконне використання бюджетних коштів у сфері будівництва доріг переважно вчиняється за попередньою змовою групою осіб – 57,2%, приводить Р.П. Іжевський. Поіменований науковець слушно припускає, що це обумовлено особливістю проведення дорожніх робіт та механізмом руху бюджетних коштів, що передбачає залучення широкого кола суб'єктів (проектних організацій, постачальників, підрядників, контролюючих осіб та ін). Імовірно, задля успішного проведення незаконних фінансово-господарських операцій такі суб'єкти попередньо домовляються про свої наміри та узгоджують порядок своїх дій.

Кожен четвертий (27,1%) злочин, пов'язаний із протиправним використанням бюджетних коштів при будівництві доріг, продовжує Р. П. Іжевський, вчиняється організованою групою. Він припускає, що проведення незаконних фінансових операцій з моменту складення проектно-кошторисної документації до моменту проведення взаєморозрахунків не може відбуватись без відома розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, тому до такої

злочинної діяльності залучаються замовники та одержувачі бюджетних коштів, а також треті особи, зокрема, посадові особи контролюючих органів, та вищого рівня управління дорожнім господарством.

Показово також, що 5,2% злочинів, пов'язаних із протиправним використанням бюджетних коштів при будівництві автомобільних доріг, вчиняється злочинними організаціями. Обізнаність працівників правоохоронних органів про наявність таких злочинних організацій, участь злочинних організацій в незаконному використанні бюджетних коштів наводить на думку про існування ймовірних корупційних домовленостей і відносин залежності між криміналітетом та представниками влади [38, с. 106-107].

Ми погоджуємося з тим, що тривалість злочинної діяльності обумовлює її цілісність. Ступінь цілісності злочинної діяльності залежить від цілей, частоти вчинюваних злочинних діянь, інтервалів між ними. Встановлені показники інтенсивності та тривалості злочинної діяльності дозволяють охарактеризувати її як активно-епізодичну злочинну діяльність, що має сезонний характер. Таку злочинну діяльність можна вважати цілісною. За кримінально-правовими ознаками вона характеризується як єдине діяння (передбачене однією статтею або частиною статті КК України), а також як сукупність і повторність злочинів [38, с. 108].

Дослідження виду та розміру призначеного злочинцям покарання засвідчило, що 44,3% осіб призначено основне покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк (від 1 до 5 років); 34,3% засуджених – штраф, 10,7% – обмеження волі, 0,7% – виправні роботи. Стосовно 6,4% підсудних винесено виправдувальний вирок, 3,6% осіб – звільнено від кримінальної відповідальності (у зв'язку з дійовим каяттям або у зв'язку із закінченням строків давності). Крім основного покарання додаткове до позбавлення волі було призначено 87,1% злочинців. Зокрема, це позбавлення права обіймати певні посади чи займатися

певною діяльністю (70,5%), штраф (18%), конфіскація майна (11,5%). Решті злочинцям 12,9% додаткові покарання не призначались. [38, с. 109].

За матеріалами дослідження Р.М. Соскова, вчинені кримінальні правопорушення у сфері незаконного використання бюджетних коштів, мають низький відсоток призначення реального покарання. Так, дослідник наводить статистику про те, що «у 98 % вивчених судових рішень одночасно з призначенням покарання у виді позбавлення чи обмеження волі в порядку ст. 75 КК України судом приймається рішення про звільнення винної особи від відбування покарання зі встановленням іспитового строку на термін від 1 до 3 років» [28, с. 80].

Отже, особи винні у незаконному використанні бюджетних коштів - це переважно чоловіки, середнього і зрілого віку з вищою освітою, які обіймають керівні або матеріально відповідальні посади в юридичних особах публічного і приватного права, наділені службовими повноваженнями розпоряджатися бюджетними коштами.

Психологічними особливостями таких злочинців є глибока деформація правової свідомості та стійка корислива спрямованість злочинної поведінки.

2.2. Сучасний стан і тенденції вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів

Сучасне вивчення та аналіз стану кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів передбачає використання таких показників, які традиційно використовують українські учені у складі кримінологічної характеристики: кількісні та якісні показники; їх рівень; географія; динаміка; певний вид (група) кримінальних правопорушень, як особливо небезпечне діяння (дія або бездіяльність) тощо.

В умовах війни бюджетна система України відіграє важливу роль у життєдіяльності країни, тому її головна мета забезпечити обороноздатність та нову якість економічного, соціального та гуманітарного розвитку, а також інтеграцію України до Європейського Союзу.

Звичайно, до кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, належать нецільове використання бюджетних коштів (стаття 210 КК України)[152] та кримінальні правопорушення, які передбачають зловживання службовим становищем, отримання неправомірної вигоди або підкуп, що опосередковано пов'язані з бюджетними коштами (статті 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 368-5, 369 КК України) [152]. Суспільна небезпека цих кримінальних правопорушень завдає економічних збитків державі, недотриманні бюджетної дисципліни, а також у створенні умов для вчинення правопорушень у сфері службової діяльності або розкраданні бюджетних коштів.

Отже, вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів – це сукупність передбачених законодавством про кримінальну відповідальність суспільно-небезпечних діянь, у основі вчинення

яких лежить корисливий мотив, який характеризується прагненням особи до збагачення та задоволення індивідуальних потреб.

Важливу роль у запобіганні вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів відіграють правоохоронні органи, зокрема і органи прокуратури. Ефективність такого запобігання залежить від знання працівниками прокуратури стану, основних тенденцій, вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів та розуміння їх причин. Варто підтримати позицію українського ученого – криминолога О.Г. Кулика про те, що «аналіз стану, тенденцій злочинності є емпіричною базою для розробки заходів запобігання злочинів окремих видів» [257, с.52].

Українська учена Г.В. Дідківська у власному дослідженні влучно зазначила, «що при розробці заходів запобігання злочинності слід виходити зі світового досвіду превентивної діяльності, а також криминологічної обстановки, стану злочинності та її окремих ситуативних проявів, рівня криминогенного потенціалу суспільства та його можливості протидіяти злочинності [258, с.115]. Такий підхід ученої повністю кореспондується з нашим дослідженням стану та тенденцій вчинення кримінальних правопорушень, що стосуються використання бюджетних коштів.

Варто також зазначити, що кримінальні правопорушення, що стосуються використання бюджетних коштів, є суспільно небезпечними діями, які найчастіше здійснюються службовими особами. Звичайно, наукові праці українських учених, що стосуються класифікації кримінальних правопорушень пов'язаних із використанням бюджетних коштів, показують потребу їх вивчення, оскільки саме вони негативно впливають на бюджетну сферу України.

А ще гірше, коли бюджетні кошти використовуються не за призначенням, з порушенням відповідних процедур, що супроводжуються вчиненням інших

видів кримінальних правопорушень. Розкриваючи сучасний стан і тенденції вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів ми не могли обійти розуміння самої кримінологічної характеристики.

До речі, термін “кримінологічна характеристика” українські учені завжди використовують у власних наукових працях з кримінологічного напрямку. Зокрема, роботи провідних учених – кримінологів України І.Г. Богатирьова, А.І. Богатирьова, В.В. Василевича, В.В. Голіни, Л.М. Давиденка, Г.В. Дідківської, О.М. Джужі, І.М. Даньшина, А.Ф. Зелінського, А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, Т.В. Корнякової, О.Г. Кулика, С.С. Мірошніченка, В.І. Шакуна та інших, показують її прикладний характер.

Таке розуміння кримінологічної характеристики співпадає з позицією вітчизняного вченого Л.М. Давиденка, який вважає, що любе кримінологічне дослідження має важливе теоретичне і практичне значення для вирішення проблеми протидії злочинам, оскільки в кримінологічній характеристиці відображається склад злочинності, її соціальний портрет[259, с.192-196].

Українська учена Є.В. Полях, досліджуючи кримінологічну характеристику порушення недоторканості приватного життя, розглядає її через призму певного виду злочинності, що, на нашу думку, має більш широке розуміння[260, с.104], оскільки злочинність включає в себе певні види кримінальних правопорушень, учинених на певній території за певний період часу, сукупність осіб, які їх вчинили та їхні кількісні й якісні показники. Злочинність також породжується суспільними протиріччями та залежить від стану суспільства.

Безумовно кримінологічна характеристика розглядається українськими ученими у двох значеннях. З одного боку її розглядають у широкому, а з іншого боку у вузькому значенні. Враховуючи викладене, ми розглядаємо кримінологічну характеристику вчинення кримінальних правопорушень,

пов'язаних із використанням бюджетних коштів як сукупність даних (тенденції, динаміка, географія), певний вид (група) кримінальних правопорушень, як особливо небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на бюджетну сферу, як використання заходів запобігання.

Отже, ми відходимо від практики, як вузького та широкого розуміння поняття кримінологічної характеристики, оскільки кожен вид кримінального правопорушення має свою видову кримінологічну характеристику. Вважаємо, що під кримінологічною характеристикою вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів слід розуміти систематизовану сукупність загальних та індивідуальних ознак, які характеризують якісні та кількісні їх показники.

Ряд українських учених, не даючи визначення поняттю кримінологічної характеристики, включають до неї відомості про стан, динаміку кримінальних правопорушень, характеристику особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, особливості детермінанта та заходи запобігання. Як наслідок, до складу кримінологічної характеристики учені включають: 1) стан злочинності і її тенденції на території міста, району за тривалий відрізок часу (не менш ніж за три роки); 2) найбільш поширені злочини й соціально-демографічні групи населення, які зазвичай їх здійснюють, населені пункти й трудові колективи, де найчастіше вчиняються злочини; 3) фактори, що впливають на стан злочинності, причини й умови, що сприяють вчиненню окремих видів і груп злочинів [261, с.11-12].

Є позиції деяких учених, що структура кримінологічної характеристики не повинна включати в себе способи вчинення кримінального правопорушення, оскільки це є складовою кримінально-правової характеристики.

Цікавою також є думка українських учених чи потрібно до складу кримінологічної характеристики включати особу засудженого, оскільки цей елемент більше стосується кримінально-виконавчої характеристики.

Вивчення наукових поглядів українських учених стосовно поняття кримінологічної характеристики та системи її показників дозволило нам зробити висновок, що поняття «кримінологічна характеристика» вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів відіграє важливу роль у проведенні нашого дослідження.

Такий підхід є певним орієнтиром для проведення дослідження, а тому комплекс показників, які передбачає кримінологічна характеристика залежить, передусім, від мети дослідження, його завдань, видів кримінальних правопорушень, спрямованості на їх запобігання правоохоронними органами.

Виходячи з наведеного, під кримінологічною характеристикою вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів ми розуміємо сукупність статистично значущих показників про їх вчинення на певній території, особу злочинця, причини і умови вчинення кримінального правопорушення, його суспільна небезпека, віктимологічна складова та діяльність правоохоронних органів щодо запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів.

Сукупність показників елементів кримінологічної характеристики може бути різною. Все залежить від кримінальних правопорушень, які ми вивчаємо, тому кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів варто розглядати, як інтегральний показник, який включає: по-перше, рівень вчинених кримінальних правопорушень в бюджетній сфері (абсолютні показники) та коефіцієнт вчинених кримінальних правопорушень (відносні показники); по-друге, динаміку вчинених

кримінальних правопорушень, по-третє, рівень латентності кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів.

Відносно досліджуваних нами видів кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів кримінологічно-значущими мають бути показники, які дають загальну характеристику їх стану, рівень, динаміка, географія вчинення. Отже, термін «кримінологічна характеристика» стану кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів у нашому дослідженні використовується у значенні кількісно-якісної статистичної характеристики її показників.

Перш ніж приступити до статистичного аналізу показників кримінологічної характеристики стану тенденції вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, слід зробити декілька зауважень і застережень щодо об'єктивності і достовірності вихідної інформації такого аналізу, які обумовлені наступними ознаками.

По-перше, кримінальні правопорушення, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів підривають фінансову складову держави, негативно впливають на життєдіяльність органів місцевого самоврядування і територіальних громад.

По-друге, надзвичайно високий рівень латентності вчинення кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів, ускладнює оцінку їх реального рівня.

По-третє, існує відомча роз'єднаність офіційної кримінальної статистики і системи її показників, відсутня єдина методологія статистичного аналізу рівня, динаміки, структури, розміру збитків та їх відшкодування. На жаль, статистичні дані правоохоронних органів, зокрема, і органів прокуратури, показує, що вони ведуть свій окремий облік видів кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів за різними показниками та системами обліку.

Звичайно, за нашим дослідженням, виявлення кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів відбувається внаслідок реалізації відповідних державних заходів з боку органів фінансового контролю. Проте, ряд службових осіб, зловживаючи владою, не завжди передають таку інформацію до правоохоронних органів, порушуючи при цьому вимоги бюджетного законодавства.

Причинами цього може бути: зловживання владою, одержання окремими особами неправомірної вигоди, помилки в оцінці порушень законодавства у бюджетній сфері інші ознаки кримінального правопорушення. Тому, актуальною у проведенні нашого дослідження відіграє саме кримінологічна характеристика, завдання якої є розкриття типологію особи, що вчиняє кримінальні правопорушення, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів, причини та умови їх вчинення та заходи їх запобігання.

Аналіз динаміки кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів, показав, що до початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, за даними ЄРДР було зареєстровано 3675 кримінальних правопорушень (2020 рік), 3493 кримінальних правопорушень (2021 рік). У рік повномасштабного вторгнення кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень вказаної категорії суттєво зменшилась (2491) і це цілком зрозуміло чому саме [204].

Натомість, вже у 2023 році кількість кримінальних правопорушень склала 6666, у 2024 році – 8372. І вже у поточному, 2025 році, за 9 місяців зареєстровано 8153 кримінальних правопорушень, які пов'язані із використанням бюджетних коштів (Див. таблицю № 1).

Таблиця № 1

Кримінальні правопорушення, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів (ф. 1)

Рік	2020	2021	2022	2023	2024	січень- вересень 2025
Зареєстровано кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів	3675	3493	2491	6666	8372	8153
Зареєстровано всього кримінальних правопорушень	360622	321443	362636	475595	492479	473662
Питома вага	98	92	145	71	58	58

Незважаючи на незначну питому вагу кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів у загальній кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, їх суспільна небезпека від цього не зменшується.

По-перше, кримінальні правопорушення, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів суттєво підривають авторитет держави і, як наслідок, породжують невпевненість у суспільстві в здатності державних інституцій ефективно протистояти їм.

По-друге, вчинення кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів, породжує в суспільстві правовий нігілізм та несприйняття принципу законності, як основного регулятора життєдіяльності суспільства. Як наслідок особи, які мають пряме відношення до бюджетів всіх рівнів ставлять за мету не захистити життєдіяльність органів місцевого самоврядування та територіальних громад, а збагатитися за рахунок держави.

По-третє, кримінальним правопорушенням, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів, на жаль, притаманна висока латентність. Обумовлюється вона високим рівнем корпоративності, який характерний для

чиновників державних органів, органів місцевого самоврядування, територіальних громад.

Все це серйозно впливає на практику застосування кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів.

Характер або ступінь тяжкості кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів і які були виявлені у 2020–2025 роках можна прослідкувати за даними таблиці № 2.

Таблиця № 2

Ступінь тяжкості кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів (ф. 1)

	2020	2021	2022	2023	2024	січень- вересень 2025
Особливо тяжкі	379	239	141	545	1050	1121
Тяжкі	1395	1530	1054	3688	4412	4376
Нетяжкі	361	1454	1047	1984	2557	2425

Як бачимо із наведених даних, серед загальної кількості кримінальних правопорушень, які пов'язані із використанням бюджетних коштів, абсолютна більшість - це саме тяжкі кримінальні правопорушення.

Кількість тяжких кримінальних правопорушень стрімко почала зростати у 2023, 2024 та 9 місяців 2025 рр.

Отже, з цього можна зробити висновок, що стан виявлення кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів жодною мірою не відповідає ступеню їх тяжкості.

Органи прокуратури виявляють переважно кримінальні правопорушення, які пов'язані із використанням бюджетних коштів, які потребують для цього значних зусиль, зокрема, і шляхом застосування негласних слідчих (розшукових) дій. Наш висновок базується на узагальнених (в динаміці по роках) даних таблиці № 3, щодо видів виявлених кримінальних правопорушень.

Для нашого дослідження ми взяли вибірково кримінальні правопорушення, які пов'язані із використанням бюджетних коштів.

Таблиця № 3

Виявлення кримінальні правопорушення, які пов'язані із використанням бюджетних коштів (ф.1)*

ст. КК	2020	2021	2022	2023	2024	січень-вересень 2025
Всього	360622	321443	362636	475595	492479	473662
210	16	17	3	12	12	9
364	4060	3955	2214	2983	2349	1885
364-1	262	266	114	130	106	66
365-2	379	422	239	227	179	166
368	1607	1566	988	1403	1640	1308
368-3	33	59	42	38	50	135
368-4	18	19	14	10	12	10
368-5	10	18	17	77	102	99
369	1348	1577	1512	2041	2136	1942

* У графі „Всього” зазначено кримінальних правопорушень, зареєстровані у відповідному році. У графах „ст. КК” зазначено кримінальні правопорушення, учинені у відповідному році.

Проаналізувавши структуру кримінальних правопорушень, які пов'язані із використанням бюджетних коштів, вбачаємо достатньо підстав для висновку про

те, що найбільшу питому вагу мають кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 368 та 369 КК України.

У той же час привертають на себе увагу стрімкі темпи зростання динаміки цих кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Так, наприклад, збільшується кількість кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 368, 368-3, 368-5, 369 КК України.

Аналіз даних органів прокуратури дає нам підстави для висновку і про те, що значна кількість кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів реєструється, як кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності. Такий висновок підтверджується багаточисельними зверненнями громадян України до Офісу Генерального прокурора. На це, до речі, у свій час звертав увагу у власному дослідженні О. А. Мартиненко [304, с. 144-210. 306, с.71-77].

Слід також зазначити, що окремі кримінальні правопорушення, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів, вчиняються на підґрунті усталених, нерідко, корупційних осередків й кругової поруки, що склалася у системі правоохоронних органів України. Це підтверджує нашу гіпотезу щодо їх латентності, а тому є визначальним.

Що стосується географії, кримінальні правопорушення, які пов'язані із використанням бюджетних коштів, найбільша їх кількість (більше 2/3) вчинюється у промислово розвинутих областях (Дніпропетровська, Харківська, Одеська) та у м. Києві.

Цікавим для нашого дослідження є кількість встановлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням бюджетних коштів, тобто яким правоохоронні органи повідомили про підозру (див. таблицю 4).

Відомості про осіб, яким повідомлено про підозру за вчинення кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів (ф.2)

ст. КК	2020	2021	2022	2023	2024	січень-вересень 2025
Всього	111420	1-6929	85285	108271	108387	75863
210	0	1	0	0	3	2
364	82	127	100	146	185	212
364-1	28	24	9	24	25	16
365-2	33	43	21	33	32	40
368	533	503	256	379	482	326
368-3	15	36	16	10	28	18
368-4	7	9	5	9	4	3
368-5	1	0	1	4	7	6
369	965	1158	1219	1644	1658	1413

Звертає на себе увагу збільшення кількості осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 364, 368, 369 КК України.

За статистичними даними динаміку вчинення кримінальних правопорушень, які пов'язані із використанням бюджетних коштів групою осіб, можна прослідкувати за даними таблиці № 5.

Таблиця № 5

«Кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованої групи та злочинної організації, щодо яких досудове розслідування закінчено» [262]

Рік	2020	2021	2022	2023	2024	Січень-вересень 2025

Всього	377	499	395	494	663	614
З них – у бюджетній сфері	28	44	32	37	58	65

Аналізуючи ці дані, ми фіксуємо відносно сталу кількість осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення організованої групи та злочинної організації.

Із наведених даних вбачається, що вчинення кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів, групою осіб можливо і по багатьох інших кримінальних правопорушенням досліджуваної категорії. Констатуємо при цьому збільшення кількості осіб у групі при вчиненні кримінальних правопорушень зазначеної категорії.

Важливе значення для запобігання вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, має обрання на стадії досудового розслідування відповідних запобіжних заходів. Проведене дослідження підсумовує те, що органи досудового розслідування досить ліберально ставляться до цього питання при визначенні ризиків, необхідних для обґрунтування такого рішення.

Так, у період правового режиму воєнного стану, у період січень-вересень 2025 року, такий запобіжний захід як взяття під варту, було застосовано лише до 2 осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України. Відповідно, за вказаний період: ст. 364-1 -0, 365-2 -0, 368-26, 368-3-0, 368-4-0, 368-5-0, 369-17.

Одним із показників суспільної небезпеки кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, є настання певних наслідків від їх вчинення. Суспільно небезпечні наслідки кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів, у залежності від характеру і

обсягу шкоди, заподіяної діянням можуть бути поділені на наслідки, які спричиняють реальну шкоду і наслідки, які створюють загрозу заподіяння шкоди.

Органи досудового розслідування, як правило, вивчають лише ті наслідки, у результаті яких заподіяно реальну і конкретну шкоду державі, органам місцевого самоврядування, територіальним громадам. Більш віддалена шкода, яка заподіяна потерпілим, фактично при розслідуванні кримінальних проваджень, за нашим дослідженням, практично не вивчаються.

На наше переконання, такі негативні наслідки в результаті притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності можуть бути самими різноманітними. Наприклад, жертва може покінчити життя самогубством, бути звільненою з роботи, зазнати значних матеріальних збитків тощо. Все це говорить про те, що вплив соціальних наслідків кримінальних правопорушень практично ніколи системно і комплексно не вивчалися.

Хоча, за нашим дослідженням, соціальні наслідки кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів, різноманітні. Найголовніше, це те, що вони порушують різні сфери життєдіяльності держави, органів місцевого самоврядування, територіальних громад.

Звертаємо також увагу на той факт, що сучасна кримінологічна наука, на жаль, недостатньо приділяє увагу наслідкам кримінальних правопорушень. А про жертви кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів, розглядаються тільки у віктимологічному праві.

Про зростання питомої ваги кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів свідчать і показники судової статистики за 2020-2025рр.

Статистичні дані, що характеризують рівень судимості за вчинення кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів, наведені у таблиці № 6.

Таблиця № 6

Відомості про засуджених осіб за вчинення кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів (ф.6)* [8]

Як бачимо із наведених даних, різниця між кількістю виявлених осіб та

ст. КК	2020	2021	2022	2023	2024
210	0	1	0	0	0
364	6	4	3	5	9
364-1	13	12	8	4	3
365-2	4	0	0	1	4
368	81	99	66	92	80
368-3	6	8	4	3	10
368-4	2	1	2	2	2
368-5	0	0	0	0	0
369	598	847	851	1239	1286

кількістю засуджених суттєво відрізняється. Розбіжності обумовлені як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами, які пов'язані з якістю розслідування кримінальних проваджень цієї категорії. Той факт, що від 30 до 35% кримінальні провадження щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані із використанням бюджетних коштів, не доходять до

суду, свідчить про те, що правоохоронна система недостатньо якісно розслідує кримінальні провадження вказаної категорії.

До речі, за нашим дослідженням переважна більшість кримінальних проваджень про вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, закривається в судах за дійовим каяттям, зміною обстановки та інших підстав.

За віком осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані із використанням бюджетних коштів, характеризуються наступним чином.

Так, у період січень-вересень 2025 року:

Ст.364 КК України, у віці 18-28рр. – 4 особи, 29-39рр.-26, 40-54 рр.-52, 55-59рр. -15, 60 і більше років – 2.

Ст.210 КК України – у віці 40-54 рр.-1 особа, у віці 60 і більше – 1.

Ст.364-1 КК України, у віці 29-39рр.-5 осіб, 40-54рр.-6, 55-59рр.-1, 60 і більше-4.

Ст.365-2 КК України- у віці 18-28рр-1 особа, 29-39рр.-18, 40-54рр.-11, 55-59рр.-2, 60 і більше-2.

Ст. 368 КК України, у віці 18-28рр.-10 осіб, 29-39рр.-48, 40-54рр.-68, 55-59рр.-19, 60 і більше-18.

Ст.368-3 КК України- у віці 18-28рр.-1 особа, 29-39рр.-5, 40-54рр.-4, 60 і більше – 2.

Ст.368-4 КК України – у віці 40-54рр - 1 особа, 55-59рр.-1.

Ст.368-5 КК України- у віці 40-54рр.-2 особи.

Ст.369 КК України- у віці 18-28рр.- 207 осіб, 29-39рр.-358, 40-54рр.-508, 55-59рр.-116, 60 і більше-107.

Отже, сучасний стан вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів характеризується рівнем та коефіцієнтом вчинення, динамікою та рівнем латентності.

Переважна більшість кримінальних проваджень про вчинення кримінальних правопорушень, які пов'язані із використанням бюджетних коштів, закривається в судах за дійовим каяттям, зміною обстановки та з інших підстав і в порядку, передбаченому КК України.

2.3. Детермінанти, що обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів та умови їх виникнення

Одне із основних завдань кримінології полягає у вивченні причин та умов злочинності, аналізу обставин, процесів і явищ, що впливають на існування злочинів того чи іншого виду. Наукове дослідження даних питань є передумовою для вироблення дієвих засобів щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, їх профілактики.

Закономірно, що у науковій літературі тематика, пов'язана з кримінологічною детермінацією, зокрема, щодо злочинності у бюджетній сфері, приділено значну увагу. Детально вона досліджена і у вітчизняній науковій літературі такими вченими, як А.М. Бойко, І.М. Даньшин, В.В. Коваленко, О.Г. Кальман, В.М. Попович, Є.Л. Стрельцов та іншими.

На нашу думку, це обумовлено мультиплікацією кількох факторів: притаманних власне злочинності як глибокого, мінливого, складного соціально-економічного, антропологічного явища з одного боку, так і того історичного контексту, особливостями розвитку економіки та метаморфоз у соціально-економічному житті суспільства ХХ та ХХІ століття з іншого. Підтвердженням цього є суттєві зміни, які на думку С. Кравчука, «відбулися в останні роки в структурі і динаміці економічної злочинності, яка стала більш організованою, корумпованою і професійною, все більше впливає на стан економіки держави» [63].

Однак проблеми детермінації економічної злочинності остаточно ще не вирішені, незважаючи на значну кількість наукових концепцій та теорій щодо пояснення цього феномену. Вони, як правило, мають слабку методологічну базу, одіозне вирішення, неповний чи необ'єктивний аналіз емпіричних даних.

Дійсно, окремі теорії дають змогу пояснити прояви окремих видів злочинної поведінки в економічній сфері, але вони не в змозі забезпечити надійне наукове підґрунтя для розробки основоположної концепції боротьби з цим видом злочинності в межах усього суспільства з ринковою економікою [12, с. 134].

В науковій літературі сукупність причин та умов злочинності називають «детермінантами», що у перекладі з латинського «determinare» означає «визначати», «обмежувати», «відокремлювати».

Звідси, детермінація злочинності – процес взаємодії різнорідних соціальних та природничих факторів (детермінант), що має своїм наслідком існування злочинності, її систематичне відтворення, появу новітніх її різновидів, форм прояву, негативних зміни у стані (зростання рівня, ускладнення структури, географії тощо) [35].

Детермінація – категорія об'єктивна. Вона поділяється на причинну і непричинну. Причинна детермінація відіграє провідну роль у поясненні утворення злочинності та її розвитку. Непричинна детермінація органічно доповнює систему багатозначних взаємозв'язків і залежностей злочинності з іншими явищами та процесами природи і суспільства, визначає координати дії причинності, уточнює її зміст, виражає ступень залежності» [36, с. 2].

В кримінології вчення про детермінацію злочинності прийнято розглядати як один із різновидів соціальної детермінації. Разом з тим, питання кримінологічної детермінації злочинності належить до дискусійних та не знаходить однозначного підходу до його вирішення. Як правило, дослідження питань пов'язаних із детермінацією злочинності відбувається через опанування філософського вчення діалектичного детермінізму. Зокрема, вітчизняний вчений А.П. Закалюк «розглядає загальний закон через призму універсального зв'язку, тим сам показує взаємозалежність та взаємообумовленість предметів, явищ та процесів» [17, с. 183].

Простіше, ми під «детермінацією розуміємо взаємозв'язок та взаємодію між явищами, процесами, станами, подіями суспільного життя, що породжують та зумовлюють злочинність» [32, с. 275].

Одним із послідовників теорії соціального детермінізму є А.М. Бойко, який детермінанти економічної злочинності в Україні пропонує розглядати як єдиний детермінуючий комплекс. На його думку, «такий комплекс характеризується визначальними ознаками детермінуючого комплексу при цьому є ієрархічність чинників та їх структурна цілісність»[37, с. 170].

Детермінуючий комплекс незаконного використання бюджетних коштів, зокрема, при будівництві автомобільних доріг, на думку Р.П. Іжевського, включає сукупність взаємопов'язаних негативних явищ і процесів, що деформують колективну свідомість розпорядників та одержувачів бюджетних коштів і мотивують злочинну поведінку. До таких чинників слід віднести інституційні, бюджетно- фінансові, організаційно-управлінські, нормативно-правові, соціально-психологічні та корупціогенні чинники в сфері публічних закупівель [38, с. 76].

Вітчизняні вчені Ю.Ф Іванов та О.М Джужа використовують при розгляді причини злочину «явища, котрі безпосередньо не породжують злочинність, але слугують певними обставинами, що сприяють її виникненню та існуванню, тобто в певний спосіб впливають на розвиток причинного зв'язку»[15, с. 77].

Ядром детермінізму виступає теорія причинності [18, с. 149]. Звичайно, ми погоджуємось з В.В. Пивоваровим про те, що «причинність є зв'язок між явищами, при якому одне чи кілька взаємодіючих явищ (причина) породжує інше явище (наслідок). Сутність причинності полягає в тому, що всі реально існуючі явища і процеси виникають і розвиваються закономірно внаслідок існування певних причин»[19].

Слід зазначити, що терміни «причини і умови» з позиції професора І.М. Даньшина є невдалими. Він зазначив, що причини і умови придатні лише для пояснення вчинення особою конкретного злочину, а не для злочинності в цілому або окремих її видів [16].

Також з критикою поділу детермінантів на «причини» та «умови» виступав А.П. Закалюк, оскільки, на його думку, «поділ детермінантів на причини та умови є відносним, має значення лише для цього конкретного взаємозв'язку двох явищ у певний час та за певних умов» [17, с. 188].

Поряд з цим, вітчизняний вчений І.Б. Медицький наголошує на тому, що «термін «фактор» виступає як родове поняття, що включає у себе певну чисельність причин та умов чи інших чинників конкретного явища, що об'єднуються за своїм змістом, значенням, чи іншими критеріями» [14, с. 13].

Під факторами економічної злочинності О.Г.Кальман розуміє такі негативні соціально-економічні явища і процеси, які мають різне детермінуюче значення, у тому числі і казуальне, але у своїй сукупності і взаємодії породжують, сприяють, видозмінюють і обумовлюють існування і прояви цієї злочинності [12, с. 141].

Поряд з тим дослідник М.М. Майстренко розглядає фактор аналізу через призму «вимірювання коефіцієнту кореляції, при цьому цей метод не потребує заглиблення у механізм причинної обумовленості, достатньо лише констатації, що злочинність та певні суспільні явища пов'язані» [20, с. 281].

На наше переконання, не можна визначити всі причини та умови вчинення кримінальних правопорушень. Криміногенні фактори є досить різноманітними, але з точки зору їх змістової характеристики їх здебільшого представляють у вигляді шести груп: 1) соціально-економічні, 2) політико-ідеологічні, 3) соціально-психологічні, 4) нормативно-правові, 5) організаційно-управлінські і 6) фактори, пов'язані з правоохоронною і правозастосовною діяльністю.

Зупинимось на *соціально-економічних факторах* вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів.

Чинники соціально-економічного характеру потребують першочергового дослідження оскільки вони здійснюють довготривалий вплив на колективну свідомість осіб, які мають повноваження щодо бюджетних коштів, тому мають найбільше детермінуюче значення, оскільки за словами О.М. Костенко «породжують криміногенний стан свідомості й ілюзію уникнення кримінальної відповідальності. Криміногенний стан свідомості активізує колективну волю, переводить її у стан підвищеної готовності до вчинення злочинів» [21, с. 73].

Разом з тим, кримінологічні фактори злочинів у сфері економіки є найбільш динамічною системою, яка видозмінюється навіть впродовж коротких термінів, і тому потребує постійного моніторингу. Необхідно також зазначити і недостатню вивченість проявів гострих кризових форм у розвитку економіки в умовах перехідного суспільства і трансформації економічних відносин [12, с. 144].

Доречно, розглядаючи економічні детермінанти, українські вчені наголошують, що вони є визначальними, «оскільки вони обумовлюють злочину поведінку як окремої людини, так і криміногенну ситуацію у цілому в суспільстві. Ці фактори економічної злочинності знаходяться у першу чергу в економічних відносинах будь-якої соціальної системи, її протиріччях, недоліках економічного планування, незбалансованості господарського механізму тощо» [22, с. 83].

Також до головних факторів кримінологи, які розглядають кримінальні правопорушення у бюджетній сфері, відносять «диспропорції економічного розвитку, невідповідність між економічними потребами і економічними можливостями їх задоволення, між інтересами розвитку окремих галузей

економіки, між економічними інтересами окремих господарюючих суб'єктів, індивідуума і суспільства» [23][24].

При цьому, О.М. Джужа зазначає, що «становлення ринкової економіки здійснювалося безсистемно, не було забезпечено чіткого контролю за розвитком економічної ситуації, та, відповідно, витрачанням бюджетних коштів. Адже з метою виправлення недоліків дії ринкових механізмів держава повинна регулювати розвиток економіки» [14, с. 60].

Факторами бюджетної злочинності можуть виступати не тільки негативні тенденції соціально-економічного розвитку суспільства. Так, дослідники вказують на «кореляцію між економічною злочинністю та змінами, які відбуваються у легальному секторі економіки» [25, с. 3].

Прикладом цього виступає той факт, що «найбільша кількість зловживань спостерігається з бюджетним коштом, які виділяються для підтримки пріоритетних напрямків вітчизняної економіки. Це, зокрема, аграрний сектор, паливно-енергетичний комплекс тощо» [5]. На наше переконання, в сучасних умовах ми можемо додати до цього переліку оборонно-промисловий комплекс та сферу безпеки.

За дослідженням Г.Ю. Дарнопих, «економічні чинники виникають і прогресують головним чином в умовах, коли недостатньо реалізуються або ігноруються національні інтереси і пріоритети держави в найважливіших структурах макроекономіки» [26, с. 139].

Поряд з тим, Р.М. Сосков, «серед широкого спектру розглядає фактори економічного характеру, які впливають на вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів:

- відсутність єдиної концепції державної політики економічного розвитку країни, яка б інтегрувала у собі основні напрямки розвитку, механізм реалізації, дієву систему стимулювання, контролю та відповідальності;

- падіння валового внутрішнього продукту. Що є передумовою неефективного, нецільового використання бюджетних коштів, розпорошення бюджетних коштів між бюджетними програмами без концентрації на конкретних цілях, яких держава прагнула досягти;

- зростання рівня безробіття;
- зростання загальної суми заборгованості з виплати заробітної плати;
- існування «тіньового» сектора економіки, який охоплює майже всі сфери життєдіяльності країни та забезпечує своє функціонування переважно через створення фіктивних фірм, використання підставних осіб, проведення безтоварних операцій;

- відсутність економії бюджетних коштів та використання їх виключно за цільовим призначенням з боку розпорядників та несумлінних отримувачів бюджетних коштів. Така поведінка, як правило, зумовлюється прагненням незаконно отримати бюджетну підтримку та використати її на власний розсуд;

- відсутність економічно обґрунтованого та законодавчо регламентованого механізму надання фінансової підтримки за рахунок бюджетних коштів. Це сприяє зловживанням з бюджетними коштами, їх неефективному та нецільовому використанню» [28, с. 61].

До вказаного можна додати позицію вітчизняного вченого О.З. Гладуна, який вважає «зниження рівня матеріального забезпечення населення; невідповідність рівня матеріального забезпечення службовців та їх життєвих потреб, що породжує корисливу мотивацію державних службовців під час розподілу та використання бюджетних коштів» [27, с. 159].

Активізація криміногенних економічних факторів обумовлена виділенням сфер економіки з отриманням надприбутків; утворенням монопольних об'єднань і наданням їм переваг посадовими особами у фінансуванні та кредитуванні;

створенням фінансових структур для обслуговування сфер економічної діяльності з надприбутками; протиправним перекачуванням державних ресурсів недержавним суб'єктам підприємницької діяльності; створенням необхідної матеріальної бази для організації корпоративно-бюрократичних фінансових структур; перекосами в ціноутворенні; значним спадом виробництва у сферах економіки з низькою концентрацією ресурсів.

Поглиблений аналіз наукової праці вітчизняної вченої В.М. Руфанової показав, що «економічні детермінанти охоплюють майже всі сфери життєдіяльності країни та забезпечують своє функціонування переважно через створення фіктивних фірм, використання підставних осіб, проведення безтоварних операцій; падіння вітчизняного виробництва, криза робочих місць, дефіцит бюджету, наявність можливостей для юридичних та фізичних осіб ухилятися від сплати податків, що створює значні труднощі у виконанні дохідної частини, повноту стягнення податкової заборгованості, відсутність економії бюджетних коштів та використання їх виключно за цільовим призначенням з боку несумлінних отримувачів бюджетних коштів» [5, с. 44].

За нашим дослідженням важко не погодитись про те, що серед причин зловживання з боку окремих одержувачів бюджетних коштів є громадяни, які не бажають «сприяти стабілізації та розвитку окремої галузі народного господарства шляхом цільового та ефективного використання бюджетних коштів, а тому не можна встановити економічний баланс у державі в цілому» [28, с. 62].

Саме тому, як зауважував експрезидент України Л.Д. Кучма, через «зменшення валового внутрішнього продукту, зменшення обсягу промислової продукції та сільського господарства, реальна заробітна плата, зменшилася у 2000 році у 3,8 рази, а реальні виплати знижені у 4 рази» [29, с. 3].

За нашим дослідженням, деструктивні зміни у економіці спостерігаються і продовжують мати місце. Так, «за даними Державної служби статистики України» [30] відбулося «зменшення реального ВВП у другому кварталі 2022 року на 37,2 %, а за підсумками року – на 29,2 %» [31].

На жаль, за нашим дослідженням, «в умовах воєнного стану та складної економічної ситуації в Україні було вжито заходи щодо переорієнтування бюджету на військові цілі та здійснення найнеобхідніших соціальних, гуманітарних видатків, спрямованих на підтримку життєдіяльності населення. Також бюджетні видатки були спрямовані на підтримання внутрішньо переміщених осіб, забезпечення роботи критичної інфраструктури, а також на забезпечення потреб органів сектору безпеки й оборони.

Вищевказане свідчить про посилення диспропорції економічного розвитку, розриву між економічними потребами й економічними можливостями, що не може не вплинути на злочинність у бюджетній сфері» [32, с. 9].

Значних збитків державі завдає економічна злочинність, яка використовує у власних інтересах матеріальні цінності та грошові кошти, що надходять в Україну на підставі міждержавних чи міжурядових угод. У кінцевому підсумку вони створюють зовнішню заборгованість, яка складається з:

- кредитів, наданих зарубіжними банками та організаціями українським фірмам, організаціям і урядам;
- заборгованості за отримані товари, послуги, роботи, енергоносії
- отриманих українськими юридичними особами інвестицій, а також нарахованих згідно з ними дивідендів.

При відсутності контролю за використанням цих коштів або товарно-матеріальних цінностей збільшується зовнішній борг України.

Значна частка зарубіжних кредитів використовується неефективна їх розкрадання здійснюється службовими особами шляхом придбання обладнання

та інших матеріальних цінностей за значно завищеними цінами. Як правило, у таких випадках позичкові кошти залишаються у повному обсязі або частково у кредитора, а позика надається товарами чи технологічним устаткуванням. Товарно-матеріальні цінності оплачуються зарубіжною фірмою. Досить незначна частка коштів у таких випадках виплачується українським спеціалістам, які виконували ті чи інші фінансово-господарські функції [76].

Важливе значення «у структурі економічних чинників, що зумовлюють розкрадання та незаконне використання бюджетних коштів, зокрема у Збройних Силах України (далі – ЗС України), має незадовільне грошове забезпечення військовослужбовців та недостатній їхній соціальний захист» [33, с. 83]. Як відзначається у спеціальних дослідженнях, за показниками абсолютних витрат на утримання одного військовослужбовця ЗС України посідають одне з останніх місць у Європі за рівнем оплати праці військовослужбовців «як рядового, так і начальницького складу, їхнього житлового, медичного, санаторно-курортного, пенсійного та іншого забезпечення»[34].

В умовах війни з росією, рівень оплати праці військовослужбовців покращився. Однак, ми не можемо вести мову про очевидність цього факту як наявності реальних механізмів запобігання незаконному використанню бюджетних коштів.

Дослідимо політико-ідеологічні фактори, які обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних.

Учений О.Г. Кальман слушно зауважив, що політико-ідеологічні фактори є похідними від соціально-економічних, оскільки умови економічної життєдіяльності, з якою б силою на них не впливали політичні, ідеологічні та інші фактори, в результаті є вирішальними і пронизують всі процеси розвитку суспільства. Тому політику, історію, законодавчу систему доцільно розглядати перш за все з точки зору економічних відносин і умов їх розвитку, а не навпаки.

Елементи надбудови, які не відповідають базису, з часом стають нежиттєздатними. Вони, як свідчить історичний процес, руйнуються під впливом дії об'єктивних економічних законів [12, с. 164].

Не зважаючи на це, ми вважаємо, що політико-ідеологічні фактори мають самостійне значення у системі детермінант бюджетної злочинності, в основі яких лежать недоліки у реалізації державної політики у сфері боротьби з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з використанням бюджетних коштів.

На загально-абстрактному рівні політичні фактори злочинності, за визначенням вітчизняного ученого О. М. Олійника, є «воєнно-політичні чинники, які пов'язані з прорахунками у воєнній політиці щодо запобігання воєнним конфліктам, забезпеченні обороноздатності держави. Серед недоліків воєнної політики дослідник називає стратегічні прорахунки щодо оцінки воєнно-політичної обстановки у світі, недостатнього врахування воєнно-політичних викликів національним інтересам, ризиків та загроз застосування воєнної сили з боку однієї із сторін воєнно-політичних відносин» [33, с. 72].

Варто погодитися з думкою вказаного автора, оскільки «стратегічні прорахунки щодо оцінок тенденцій і умов розвитку поточної воєнно-політичної обстановки у світі, прогнозування її змін у коротко- та середньостроковій перспективі насамперед полягають у тому, що збройна агресія, в результаті якої може виникнути локальна або регіональна війна проти України, визнавалася малоймовірною» [41].

Основні чинники протиправного використання бюджетних коштів полягають у неефективній державній політиці управління бюджетними коштами. Серед прорахунків та недоліків вказаної державної політики можна зазначити:

- 1) інституційну неспроможність системи органів управління та контролю забезпечити цільове використання бюджетних коштів;
- 2) непослідовну реалізацію завдань державних цільових програм розвитку;
- 3) розбалансованість повноважень органів управління і контролю та їх відповідальності за цільове використання бюджетних коштів;
- 4) закритість та непрозорість діяльності головних розпорядників бюджетних коштів;
- 5) освоєння бюджетних коштів всупереч положенням чинного законодавства тощо.

На підтвердження існування зазначених інституційних проблем Р.П. Іжевський наводить дані щодо ефективності використання бюджетних коштів при виконанні дорожніх робіт на дорогах місцевого значення. Рахунковою палатою України в 2019 році за результатами аудиту фінансової діяльності окремих служб автомобільних доріг у 8 областях України «встановлено неефективне використання коштів субвенції на загальну суму 607,3 млн. грн, з них використання коштів з порушенням законодавства – 265,7 млн. грн» [39]. Питома вага коштів, використаних з порушеннями законодавства, допущеними у зазначених областях, становить 58%, що свідчить про вкрай «неефективне управління і неналежну фінансову дисципліну при освоєнні коштів субвенції за КПКВК 3131090». Слід зазначити, що «порушення бюджетного законодавства, допущені посадовими особами розпорядників і одержувачів коштів субвенції, мають ознаки кримінальних правопорушень, передбачених статтями 191, 210, 364, 366, 367 КК України» [39] [152].

Відповідно до аналітичного звіту Міністерства цифрової трансформації України розпорядники бюджетних коштів здійснюють оновлення відкритих даних нерегулярно, набори даних не уніфіковані, мають різну структуру та не підлягають автоматичному обробленню. Такі ж проблеми виникають із

відкритістю відомостей, що публікуються місцевими органами влади: «інформація неупорядкована, часто уривчаста, не уніфікована розпорядниками, що ускладнює пошук, співставлення та аналіз таких даних». Найбільш закритими для громадськості є дані щодо: «наявності або відсутності дозвільних документів на будівництво доріг; інформації про результати моніторингу якості робіт; інформації щодо комплексного ідентифікатора проекту у системі «Prozorro»; відомості про фактичний стан виконання укладених договорів» [43, с. 11-12].

Вітчизняні вчені Є.І. Петров та Р.М. Марченко, розглядаючи значення бюджетної сфери, як домінанта «економічної безпеки» зазначили, що «незважаючи на першочерговість її захисту від зловживань, на нормативному рівні залишається не розробленою Концепція реалізації державної політики щодо запобігання злочинам у бюджетній сфері. В останній вбачається доцільним викладення основних засад бюджетної політики, фінансового контролю, окреслення кола державних та правоохоронних органів, які здійснюють охорону бюджетної сфери, заходів, які потребують першочергового вжиття для запобігання подальшій криміналізації бюджетної сфери, а також строків реалізації».

На нашу думку, незаконне використання бюджетних коштів тісно пов'язано з негативним впливом такого явища, як корупція. Корупція як політико-економічна проблема стала сьогодні одним з надзвичайно важливих і актуальних політичних питань функціонування державного механізму і розвитку суспільства [44]. Цей негативний чинник значно поглиблює кризу довіри до держави, її владних структур, критично знижує їх авторитет і одночасно громадську активність людини, сприяє значному послабленню принципу верховенства закону, як іржа роз'їдає основи державності і моралі, підриває економічні устої держави.

Хоча економічна злочинність у деяких аспектах асоціюється з корупцією, водночас корупцію як інститут слід розглядати як самостійне явище, яке є основним ризиком для економічній безпеці держави, і стосується переважно до сфери послуг, а не до власне економічної сфери [75, с. 35].

Характерною ознакою політико-ідеологічних процесів в Україні в умовах сьогодення є орієнтація на зовнішні фактори та нехтування внутрішніми факторами. Орієнтація на зовнішні фактори у нашій країні часто має логічні та необхідні підстави (безпека країни), інколи небажані (реформування задля членства у політичних блоках). Однак, завданням держави є забезпечення балансу між зовнішніми та внутрішніми запитами суспільства.

Український вчений І.Б. Медицький, досліджуючи зміни у стані, структурі та динаміці кримінальних правопорушень, які здійснюються шляхом ідеологічних факторів, показує, що всі вони «впливають на соціальну, економічну, політичну, духовну сфери суспільства. Держава повинна застосовувати всі сили й засоби для виховання духовності народу, що стосується отримання повноцінної освіти та професії, прищеплення загальної культури, моральних цінностей, всього того, що робить людину повноправним членом суспільства» [14, с. 96].

Водночас, за нашим дослідженням, вчинені кримінальні правопорушення у сфері бюджетних коштів, створюють певну деформацію «духовно-моральної сфери суспільства, пов'язана з падінням престижу чесної праці, поширенням серед населення уявлення про можливість легкого досягнення благополуччя» [42, с. 9].

Позитивна зміна цієї ситуації можлива лише через створення єдиного економічного та правового механізму захисту держави та громадян шляхом інтеграції в сучасну практику низки кримінологічних заходів та засобів

запобігання злочинності, які повинні впроваджуватися на всіх рівнях: від індивідуального до соціального.

Зупинимось на *нормативно-правових факторах* детермінантів вчинення кримінальних правопорушень вказаної категорії.

До провідних чинників детермінації злочинів економічної спрямованості кримінологи відносять недоліки правового регулювання економічних відносин. Саме «ефективність запобігання злочинам визначається значною мірою якістю законодавства, що є сутнісною складовою державної політики такого запобігання» [45, с. 14].

Детермінуючий вплив нормативно-правових чинників незаконного використання бюджетних коштів прослідковується, насамперед, із недосконалості положень бюджетного законодавства. Вказане підтверджується тим, що станом на час написання даної роботи до Бюджетного кодексу України вже внесено більше ста двадцяти різноманітних поправок.

Норми БК України не у повному обсязі враховують особливості «контрольної діяльності органів державної влади і органів державного фінансового контролю. Іноді вони дублюються і не розкривають сутність та механізм бюджетного контролю» [49].

Крім того, чинний БК України не містить вичерпний перелік діянь, які відносять до незаконного використання бюджетних коштів. Статтею 116 БК України визначено «поняття порушення бюджетного законодавства – це порушення учасником бюджетного процесу встановлених цим кодексом чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання» [47]. Водночас, у БК України наведено невичерпний перелік таких порушень із тридцяти дев'яти пунктів.

Фактично, прогалина у законодавстві, яка утворилася із втратою чинності наказу Мінфіну України, яким був затверджений «Порядок забезпечення органами державної Контрольно-ревізійної служби повернення коштів державних і місцевих бюджетів та державних цільових фондів, використаних підприємствами, установами і організаціями не за цільовим призначенням № 275 від 14.11.2000» [50], з наведенням у ньому переліку діянь, які вважаються нецільовим використанням бюджетних коштів, не усунута і продовжує існувати на даний час.

Відсутність систематизованого, узагальненого переліку діянь, який би зазначав про нецільове використання бюджетних коштів, законодавцем не визначено, що значно ускладнює правозастосовну діяльність та, безумовно, є одним із важливих факторів злочинності в бюджетній сфері.

Науковці відзначають, що законодавець при розробці Глави 18 БК України допустив ряд техніко-юридичних помилок, серед яких мають місце ознаки бюджетного правопорушення, що ускладнює їх розмежування та схожість [48].

Крім того, відсутні відсилочні норми, які б давали розуміння в якому із нормативно-правових актів шукати відповіді на проблемні питання, що виникають у разі порушення бюджетного законодавства.

Проведений Т.В. Барановською ретроспективний аналіз змісту кримінальних кодексів України за останні сто років нашої історії та аналіз еволюції відповідальності за порушення в сфері господарської діяльності дозволяє констатувати необхідність реформування кримінального законодавства в сфері охорони господарських відносин та економічної системи в цілому, ендогенними факторами вона виділяє зміну економічних відносин, виникнення та розвиток нових видів господарської діяльності, цифровізацію економіки, ускладнення економічних процесів, глобалізація економіки [83, с. 244].

Додамо, що військовий стан додатково актуалізує необхідність кардинальних реформ кримінального законодавства, особливо у економічній сфері, у сфері бюджету, оскільки стабільність її функціонування, ефективна протидія кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів є вагомою та невід'ємною складовою національної безпеки України.

Нормативно-правові криміногенні чинники наявні у законодавстві України про кримінальну відповідальність. Зокрема дослідники вказують на завищені значення великих та особливо великих розмірів завданої шкоди у ст. 210 та 211 КК України. Кримінальному покаранню підлягають лише ті особи, предметом злочинних дій яких стали бюджетні кошти у великих (в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) та особливо великих (в три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) розмірах. Значно завищений розмір мінімального порогу збитків, з якого настає кримінальна відповідальність, сприяє не притягненню до відповідальності переважної більшості розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, а іноді призводить до кваліфікації за іншими більш м'якими статтями КК України. Це в свою чергу нівелює превентивний ефект, який закладений в диспозиції цих статей та створює сприятливі умови для уникнення кримінальної відповідальності [38, с. 96].

Кримінологи і практики неодноразово наголошували на ще одному недоліку диспозиції ст. 210 КК України. Він полягає у відсутності такої особливої кваліфікуючої ознаки як вчинення злочину організованою групою осіб. Про організований характер економічної злочинності, частиною якої виступає незаконне використання бюджетних коштів неодноразово наголошувалось в науковій літературі [46, с. 73–80].

Нормативно-правові криміногенні чинники проявляються й у конкуренції норм КУпАП. У науковій літературі відзначається, що стаття 164¹² КУпАП «Порушення бюджетного законодавства» [59] охоплює диспозицію статті 164¹⁴ КУпАП «Порушення законодавства про здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти» [59]. Конкуренція норм закону про адміністративні правопорушення створює певні корупційні ризики в діяльності правоохоронних органів. Як показали результати експертного опитування, у 84% випадків за матеріалами контролюючих органів складається адміністративний матеріал, в решті випадків відкривається кримінальне провадження. Крім того, правовий аналіз санкцій ст. ст. 164¹² 164¹⁴ КУпАП показав, що розмір штрафу визначений ч. 5 ст. 164¹² КУпАП (нецільове використання) в 15 разів менший, аніж за санкцією ст. 164¹⁴ КУпАП [38, с. 95].

Варто зазначити, що вітчизняний вчений О.О. Татаренко до «правових факторів, які сприяють економічним злочинам, відносять, зокрема, недосконалість чинного законодавства, яке полягає в тому, що воно не повною мірою передбачає цілісну, взаємопов'язану систему заходів протидії економічній злочинності і не здійснює відповідного антикримінального впливу на її детермінанти» [24, с. 63].

До подібних висновків дійшов і О.Г. Кальман, який зазначив, що «недоліки законодавчого регулювання політичних і економічних реформ в Україні призвели до парадоксальної ситуації, при якій законодавча база замість того, щоб створити надійне правове поле і забезпечити дотримання режиму законності в сфері економічних відносин, стала одним із факторів, дестабілізуючих цей процес» [12, с. 184].

Іншою проблемою є правові колізії в механізмі отримання правоохоронними органами інформації, що становить комерційну або банківську таємницю, або даних, які є відомими через виконання контрольних

функцій державними регуляторами. Досить часто на практиці трапляються випадки необґрунтованої відмови в наданні такої інформації ініціаторам запиту. Як наслідок, збільшується латентність кримінальних правопорушень, знижується ефективність превентивної роботи. Не менш складним завданням під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є пошук органами досудового розслідування правових підстав для залучення фахівців контролюючих або інших спеціалізованих органів як спеціалістів [77, с. 56].

Правове регулювання господарських відносин, якщо воно не відповідає цілям соціально-економічного розвитку суспільства та вимогам об'єктивних економічних законів, звісно, має вплив на криміногенну ситуацію, що з кримінологічної точки зору кримінологічної точки зору, має вирішальне значення для пояснення правових чинників детермінації кримінальних правопорушень у бюджетній сфері.

Такі науковці як В.В Кулаков, В.В Лень, С.С. Мірошніченко, серед заходів нейтралізації криміногенних детермінантів, які пов'язані з «незаконним використанням бюджетних коштів зазначають вдосконалення кримінального законодавства в частині, що передбачає відповідальність за злочини, пов'язані з порушенням законодавства про бюджетну систему України» [7, с. 128].

При цьому, на нашу думку, як зазначено у КПК України, «значно менша увага приділяється вдосконаленню кримінального процесуального законодавства, що є невиправданим та несправедливим, оскільки воно фактично виступає єдиним інструментарієм правоохоронних органів та суду з виконання основних завдань кримінального провадження: захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в

міру своєї вини, згідно статті 2 Кримінального процесуального кодексу України» [120].

За нашим дослідженням. «одним із засобів швидкого та ефективного судового розгляду, кримінальних правопорушень, зменшення навантаження на слідчі органи, прокурорів та суд та раціонального використання ресурсів, на нашу думку, є впровадження в практичну діяльність інституту угод» [121, с. 150].

Зупинимось на існуючих проблемах інституту угод про корупційні кримінальні правопорушення.

Так, 01.11.2024 набрав чинності ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» [122].

Вказаним Законом, зокрема визначено, що «підставою для укладання угоди про визнання винуватості є викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи (осіб) у вчиненні будь-якого корупційного кримінального правопорушення чи кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, та якщо інформація щодо вчинення такою особою (особами) кримінального правопорушення буде підтверджена доказами, і за умови повного або часткового відшкодування підозрюваним або обвинуваченим завданого збитку або заподіяної шкоди;

- запроваджено механізм погодження угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією керівником відповідного органу прокуратури;

- удосконалено судовий розгляд та затвердження угоди про визнання винуватості та надання можливості внесення зміни до укладеної угоди до моменту видалення суду до нарадчої кімнати» [122].

На нашу думку, «запровадження подібних механізмів щодо стимулювання укладення угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів, може сприяти зниженню рівня бюджетної злочинності в Україні завдяки більш ефективному здійсненню досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень даної категорії» [122].

У процесі наукового пошуку заслуговують на увагу *організаційно-управлінські фактори* злочинності.

Організаційно-управлінські фактори злочинності, пов'язаної з незаконним використанням бюджетних коштів, поєднують недоліки діючого механізму управління бюджетними процесами при формуванні бюджетів всіх рівнів.

До даної групи факторів, які обумовлюють вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів, В. Геєць відносить, зокрема, «низький рівень фінансової та управлінської дисципліни» [51].

Зростання негативних тенденцій в економіці перехідного періоду сприяло руйнуванню управління, що склалася в рамках адміністративно-командної системи. Часткове скорочення спеціалізованого контрольно-ревізійного апарату, а потім його повна ліквідація (одночасно з розформуванням органів державного контролю на всіх рівнях) створило необмежені можливості для різноманітних фінансових махінацій. Контрольно-ревізійний апарат виявився невідповідним до нових економічних умов, про нього не згадувалося в жодній з економічних програм переходу до ринкових відносин.

Фактично, діяльність посадових осіб у таких важливих сферах, як, зокрема «формування та використання бюджету, приватизація, ліцензування окремих

видів господарської діяльності, зовнішньоекономічна діяльність тощо, залишилася поза контролем з боку держави» [78].

За дослідженням С.Й. Кравчука «занадто широкі дискреційні повноваження службових осіб з розподілення бюджетних коштів сприяє порушенню встановленого регламенту розгляду заяв на виділення кредитів з бюджету. Відповідні заяви не виносяться на обговорення комісій з кредитування або кредитування не здійснюється в межах конкурсів, а приймається одноособовим рішенням службової особи. До того ж бюджетні кошти виділяються без забезпечення гарантій їх повернення, а також під мінімальний процент або взагалі без процентів, що має наслідком витрачання бюджетних позичок службовими особами органів влади на власні потреби» [53, с. 76].

Крім того, надання широких дискреційних повноважень головним розпорядникам може призвести до необґрунтованої попередньої оплати дорожніх робіт. Здійснення за такого підходу попередньої оплати в 100% розмірі створює сприятливе середовище для незаконного використання бюджетних коштів в результаті чого роботи або послуги можуть не проводитися взагалі [52].

Ще одним організаційно-управлінським фактором злочинності є недоліки у підборі керівних та виконавських кадрів. На думку вчених Т.Тігова, Л. Осипчук це «пов'язано з тим, що на керівні посади особи приймаються за «домовленістю» або за матеріальну винагороду. У зв'язку з цим при визначенні кандидатур на керівні посади головних розпорядників та розпорядників бюджетних коштів не враховується досвід роботи, компетентність особи. Перевага надається особистим корисливим інтересам і можливості проводити незаконні операції з бюджетними коштами через цю особу в подальшому [54, с. 110].

Як наслідок, у системі державних органів, покликаних здійснювати контролюючі функції, має місце тенденція до створення замкнутого середовища, з певною системою корупційних зав'язків, взаємної підтримки та

самозбереження.

У свою чергу, через корумпованість посадових осіб дослідники відносять до даної групи факторів «пільговий режим бюджетного фінансування вищих органів державної влади – розпорядників бюджетних коштів (уряд, міністерства, відомства, управління). Для подолання цього фактору пропонують запровадити єдину схему бюджетного фінансування для всіх розпорядників бюджетних коштів шляхом ліквідації практики бюджетного фінансування за відомчою структурою» [54, с. 112].

Згідно Концепції реформування місцевих бюджетів, сюди ж можна віднести «недосконалий механізм функціонування бюджетної системи в частині взаємоузгодженого функціонування державного та місцевих бюджетів; відсутність чіткого розмежування видаткових повноважень органів місцевого самоврядування, що не сприяє посиленню збалансованості бюджетної системи; високий рівень ротаційності місцевих бюджетів; відсутність чітких критеріїв перерозподілу видатків між державним та місцевими бюджетами; недостатня прозорість формування та виконання місцевих бюджетів» [55, с. 12].

Також до організаційно-управлінських факторів бюджетної злочинності дослідник Р.М. Сосков відносить відсутність належної взаємодії між контролюючими органами та правоохоронними органами.

За нашим дослідженням, саме органи прокуратури повинні виступати належним координатором серед інших правоохоронних органів щодо запобігання, виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів.

Разом з тим, кримінальні правопорушення, які досліджуються нами у даній роботі, можуть реєструвати всі правоохоронні органи, повноваження яким на це дав законодавець.

Так, за нашим опитуванням, проведеним серед практичних працівників

НАБУ, САП, Національної поліції України, органів прокуратури встановлено наступне. На питання: «хто найчастіше розпочинає кримінальне провадження за вчинення кримінального правопорушення у бюджетній сфері»? отримано відповіді: прокуратура – 87, Національна поліція – 140, НАБУ-36, САП – 10. [Додаток А].

Досліджуючи питання організаційно-управлінських факторів бюджетної злочинності Р.М. Сосков відносить до їх, і з ним варто погодитись, «відсутність контролю з боку працівників ДФІ за усуненням порушень, які були виявлені в ході інспектування фінансово-господарської діяльності бюджетної установи; відсутність дієвого контролю за витрачанням бюджетних коштів та поверненням державних цільових позик; відсутність належного державного контролю за сплатою та відшкодуванням ПДВ, що призвело до створення самодостатньої та самовідновлювальної системи «тіньового» відшкодування коштів за рахунок бюджету; недостатній рівень компетентності контролюючих та наглядових органів, наслідком чого стало неякісне проведення перевірок стану ведення фінансово-господарської діяльності; під час складання кошторисів відбувається неврахування державними підприємствами можливостей зменшення витрат або отримання додаткових доходів, що призводить до завищення потреби в державній фінансовій підтримці чи затвердженні плану асигнувань у завищеному обсязі; відсутність з боку керівників підрозділів Державної аудиторської служби належного контролю за діяльністю підлеглих працівників з питань виконання завдань і функцій у сфері здійснення державного фінансового контролю; не забезпечується реалізація програмно-цільового методу, тобто спрямування державної фінансової підтримки відбувається за відсутності чітких критеріїв їх надання, що не сприяє об'єктивному розподілу бюджетних коштів між одержувачами. У програмах підтримки галузей національної економіки не передбачаються конкретні результати діяльності, а

лише витрати. Внаслідок цього не відбувається концентрація бюджетних ресурсів задля досягнення визначених цілей; через те, що головні розпорядники бюджетних коштів не володіють у повному обсязі інформацією про мережу підпорядкованих розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, не забезпечується обґрунтоване виділення асигнувань; низька ефективність контролю за достовірністю обрахунку підрядними організаціями вартості або обсягів виконання ремонтно-будівельних робіт; призначення виплат з бюджету на підставі неправдивих документів внаслідок безконтрольності службових осіб; неврахування при затвердженні кошторисів наявності дебіторської заборгованості установ, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету; відсутність конкретного механізму реалізації програм, чітких пріоритетів у концентрації капітальних вкладень на найважливіших об'єктах і об'єктах із високим ступенем готовності; непроведення фінансовими службами та комісіями з конкурсних торгів попереднього вивчення та аналізу ринку і цін на ньому, що призводить до акцепту цінових пропозицій учасників за найменшою ціною, яка значно перевищує середню ринкову на час проведення торгів» [28, с. 68-70].

Негативна ситуація пояснюється відсутністю комплексного нормативно-правового акту, який би визначав загальні питання протидії злочинам у вказаній сфері. В Україні була спроба прийняти закон, який би визначав правові засади запобігання та протидії економічним правопорушенням, з метою забезпечення економічної безпеки України та захисту її фінансових ресурсів, однак законопроект був відкликаний.

Відсутність нормативно-правової бази призводить до того, що співробітництво у боротьбі зі злочинами має несистемний характер, а методи та форми такої взаємодії, що застосовуються її суб'єктами, є часто є односторонніми і не призводять до позитивних наслідків [79, с. 100].

Організаційно-управлінські фактори злочинності, пов'язаної з протиправним використанням бюджетних коштів, тісно пов'язані з нормативно-правовими, адже недоліки нормативно-правового характеру, які впливають на рівень кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, зумовлюють відсутність чіткої спеціалізації правоохоронних та контролюючих органів на законодавчому рівні, що, по суті, породжує дублювання функцій їх різними структурними підрозділами.

Розкрадання бюджетних коштів пояснюється неналежним контролем за їх проходженням, а також невжиттям заходів по своєчасному припиненню їх незаконного вилучення в держави при сприянні окремими службовими особами, прорахунками в налагодженні фінансовими органами України шляхів їх передачі безпосереднім користувачам.

Зупинимось на правоохоронній та правозастосовній діяльності правоохоронних органів через призму вивчення детермінант вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів всіх рівнів.

Мойсеєнко В.В. розглядає недоліки в діяльності правоохоронних органів як прояв організаційно-управлінських детермінант кримінальних правопорушень та виділяє найбільш типові їх прояви.

По-перше, відсутній чіткий механізм взаємодії між правоохоронними органами, контролюючими органами та суб'єктами господарювання. По-друге, правоохоронці часто стикаються з проблемами у своїй діяльності через брак коштів для забезпечення проведення ревізій, перевірок, залучення спеціалістів тощо. По-третє, на практиці трапляються випадки, коли на працівників, основним завданням яких є виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, покладаються невластиві їм функції та обов'язки [77].

Наявність кількох органів, що мають повноваження здійснювати розслідування фінансових злочинів, створює низку спірних питань, пов'язаних із розмежуванням компетенції, здійсненням взаємодії, визначенням відповідальних осіб, що, як наслідок, спричиняє виникнення конфліктів щодо підслідності. Як наслідок цього, що під час судових розглядів виникає питання щодо визнання недопустимими доказів, зібраних із порушенням правил підслідності. І як системність взаємозв'язку цих дій породжує бездіяльність у розслідуванні, провокує закриття проваджень без належного розслідування, а це призводить до негласного «дозволу» вчиняти й надалі такі злочини. Отже, така розпорошеність і необхідність вирішення наслідків цього явища є однією із підстав створення єдиного органу щодо розслідування економічних злочинів, зокрема й фінансових у фіскальній сфері, як Бюро економічної безпеки України [62, с. 130-131].

Тому, ефективність такої діяльності слід розглядати, у тому числі, в контексті найбільш раціональних, економічно вигідніших, менш збиткових для держави засобів досягнення мети.

Ми підтримуємо позицію І.Б. Медицького про те, що «у нинішній час суспільству не байдуже, за рахунок яких зусиль і коштів, якою ціною досягається результат, яка ефективність праці. Тому слід здійснювати поставлені завдання економічно, з найменшими витратами і найбільшою віддачею для суспільства» [117, с. 220].

Так, правоохоронні органи постійно скаржаться на брак коштів та матеріального забезпечення. Разом з тим, відсутня інформація, наскільки ефективно використовуються кошти, виділені з державного бюджету на їх утримання. Як свідчить статистика, правоохоронні органи, що покликані боротися зі злочинністю, водночас є й найбільш корумпованими в країні структурами.

На думку вітчизняного вченого М.П. Федорова «тут має дотримуватися розумне співвідношення «ціна-якість». Неможливо до безконечності збільшувати число правоохоронців, необхідно підвищувати якість, ефективність їх праці. Нагальною в сучасних умовах, на думку науковців, є необхідність реформування усєї системи правоохоронних органів, у тому числі суду, прокуратури, органів внутрішніх справ. Метою такої реформи, поряд із підвищенням ефективності функціонування правоохоронних органів, має стати економія коштів за рахунок кращої їх організації, широкого впровадження інформаційних технологій, усунення дублювання окремих функцій»[118, с. 301].

Факт наявності системних проблем у діяльності суду та органів кримінальної юстиції знайшов свою констатацію на державному рівні.

Так, у Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки відзначається, «що система правосуддя не виконує поставлені перед нею завдання на належному рівні.

Основними чинниками, з поміж інших, визнаються: недосконалість кадрового планування в системі судової влади; недосконалість методик визначення оптимального кількісного складу суддів та чисельності працівників апаратів судів відповідно до навантаження; непропорційне робоче навантаження на суддів і працівників апарату судів та відсутність механізмів оперативного вирівнювання навантаження на суддів, що знижує якість правосуддя; недосконалість бюджетного планування й управління в системі судової влади та відсутність єдиних методологічних підходів у плануванні видатків судів» [119].

До основних проблем функціонування прокуратури та кримінальної юстиції як суміжних правових інститутів Стратегія відносить:

- «недостатню структурну незалежність прокуратури у поєднанні з безкарністю та низьким рівнем підзвітності, невідповідність функцій прокуратури європейським стандартам;

- відсутність стратегічного планування, належного бюджетного і фінансового управління, низькі комунікаційні можливості;
- недостатній рівень функціональної незалежності та доброчесності прокурорів, потребу у більш розвинених інструментах управління ефективністю, значно жорсткіших етичних вимогах і дисциплінарних правилах;
- малорозвинені інструменти внутрішнього та зовнішнього контролю у рамках боротьби з корупцією;
- перешкоди для структурної автономії слідчих органів;
- недостатній рівень формальних і практичних каналів комунікації (у тому числі мереж обміну даними) між виконавчими органами та прокуратурою, а також між органами державної влади та європейськими й міжнародними партнерами;
- відсутність належної ІТ-інфраструктури та можливостей використання інформаційних систем і системи електронного правосуддя;
- недостатній рівень дотримання принципу змагальності в кримінальному провадженні, відсутність професійної відповідальності за порушення прав людини й ігнорування принципу змагальності;
- розбіжності між новими процесуальними повноваженнями та реальними інституційними функціями суб'єктів досудового та судового етапів слідства;
- непослідовне застосування процесуальних норм прокуратурою» [119].

Висновки до розділу 2

1. Доведено, що особи винні у незаконному використанні бюджетних коштів - це переважно чоловіки, середнього і зрілого віку з вищою освітою, які обіймають керівні або матеріально-відповідальні посади в юридичних особах

публічного і приватного права, наділені службовими повноваженнями розпоряджатися бюджетними коштами. Психологічними особливостями таких злочинців є глибока деформація правової свідомості та стійка корислива спрямованість злочинної поведінки.

2. Зазначено, що умовах війни бюджетна система України відіграє важливу роль у життєдіяльності країни, тому її головна мета забезпечити обороноздатність та нову якість економічного, соціального та гуманітарного розвитку, а також інтеграцію України до Європейського Союзу.

3. Сформульовано авторське визначення кримінологічної характеристики вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів – це сукупність статистично значущих показників про їх вчинення на певній території, особу злочинця, причини і умови вчинення кримінального правопорушення, його суспільна небезпека, віктимологічна складова та діяльність правоохоронних органів щодо запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів.

4. Виокремлено елементи кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, серед яких: рівень вчинених кримінальних правопорушень в бюджетній сфері (абсолютні показники) та коефіцієнт вчинених кримінальних правопорушень (відносні показники); динаміка вчинення таких кримінальних правопорушень; рівень латентності кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів.

5. Доведено, що переважна більшість кримінальних проваджень про вчинення кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів, закривається в судах за дійовим каяттям, зміною обстановки та з інших підстав і в порядку, передбаченому КК України.

6. Виокремлено шість груп криміногенних факторів, які впливають на

вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів: 1) соціально-економічні, 2) політико-ідеологічні, 3) соціально-психологічні, 4) нормативно-правові, 5) організаційно-управлінські і 6) фактори, пов'язані з правоохоронною і правозастосовною діяльністю.

7. Серед прорахунків та недоліків державної політики у сфері використанням бюджетних коштів виділено: 1) інституційну неспроможність системи органів управління та контролю забезпечити цільове використання бюджетних коштів; 2) непослідовну реалізацію завдань державних цільових програм розвитку; 3) розбалансованість повноважень органів управління і контролю та їх відповідальності за цільове використання бюджетних коштів; 4) закритість та непрозорість діяльності головних розпорядників бюджетних коштів; 5) освоєння бюджетних коштів всупереч положенням чинного законодавства тощо.

РОЗДІЛ 3. ПРОКУРАТУРА ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

3.1. Нормативно-правове регулювання запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів

Досліджуючи питання нормативно-правового регулювання запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів, варто підтримати вітчизняного вченого С.А. Мозоля, про те, що це має стати визначенням правових засад його забезпечення, «оскільки кримінологічна безпека полягає у стабільному транзиті соціальної матерії, який, зокрема, відбувається тільки на правовій основі» [123, с. 9].

Ґрунтовним висновком дослідника Р.М. Соскова є те, що «належне запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів вимагає достатнього нормативно-правового забезпечення такої діяльності. Оскільки на сьогодні перед суспільством та державою стоїть важливе завдання побудови реальної, а не декларативної правової держави, що закріплено у ст. 1 Конституції України. А цей складний процес потребує, в першу чергу, оновлення чинного законодавства, зміну підходів у правовому регулюванні різних сфер суспільно-політичного життя у державі. Крім того, необхідність правового регулювання запобігання злочинності обумовлюється тим, що остання повинна здійснюватися чітко з дотриманням принципу законності» [28, с. 89].

Методологія наукового дослідження потребує послідовного застосування понятійного апарату, а тому у межах цього підрозділу більш детального розгляду потребує визначення дефініції «нормативно-правове регулювання», а також вживаних у науковій літературі суміжних понять, таких як, наприклад, «правові засади» тощо.

У науковій літературі теоретики права по-різному визначають правове регулювання кримінальних правопорушень у сфері бюджетних коштів. Так, визначають як дію на суспільні відносини за допомогою «юридичних засобів, насамперед норм права»[124, с. 217]. Зокрема, А.М. Куліш «під правовим регулюванням розуміє «здійснюваний в інтересах суспільства за допомогою норм права, вплив на поведінку учасників суспільних відносин, з метою встановлення й упорядкування останніх» [125, с. 62]. Інша вчена О.Ф. Скакун вважає, що «правове регулювання це не тільки здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, але й їх юридичне закріплення, охорона і розвиток» [126, с. 488].

Правове регулювання визначається не тільки як явище, але й як процес, що полягає у специфічній діяльності держави, її органів, посадових осіб, громадських організацій у частині належного регулювання суспільних відносин.

На думку Р.Я Демківа правове регулювання це «встановлення юридичних норм і прийняття в необхідних випадках індивідуальних рішень у відповідності з цими нормами, вирішення юридично значимих питань, що виникають у межах таких відносин» [127, с. 21].

У науковій літературі, зокрема юридичної спрямованості, згадується поняття «правові засади» у поєднанні з відповідною сферою їх реалізації.

Зі змістовного навантаження поняття «правові засади» очевидним виглядає висновок, що останнє було утворено шляхом поєднання таких складових (слів, термінів), як «правові» та «засади» [109, с. 124].

Етимологічно слово «засади» означає основу чогось; те головне, на чому ґрунтується що-небудь; вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; спосіб, метод здійснення чогось [128, с. 419].

Особливого значення набуває звернення до розуміння описуваного поняття у філософії та логіці. Так, «засада» розглядається як достатня та/або необхідна умова для чого-небудь, а саме буття, пізнання, думки чи діяльності. Зокрема, автори наводять приклад, що необхідні (але не достатні) засади матеріальних явищ – закони природи, достатні (але не необхідні) засади вчинків – їх мотиви, достатні засади суджень – інші судження (посилки) або досвід. Існують різні рівні й різна глибина засад. У сфері дедукції останніми засадами є логічні закони: кожен із них обґрунтовує логічно правильний зв'язок суджень, тому, щоб обґрунтувати будь-який зв'язок суджень, треба привести його до форми логічного закону [393, с. 452].

Що стосується іншої складової визначення, а саме «правові», то з точки зору семантики зазначене слово необхідно тлумачити як таке, що стосується права [128, с. 1101].

У свою чергу, категорія «право» є досить складним та багатогранним, має досить значну кількість визначень. Так, найбільш поширеним є підхід, який розглядає право як систему загальнообов'язкових, формально визначених, установлених чи санкціонованих державою норм, які встановлюють права та обов'язки учасників правовідносин і виступають регулятором суспільних відносин [130, с. 240].

О. Ф. Скакун зазначає, що право являє собою «систему норм (правил поведінки) та принципів, встановлених або визнаних державою як регулятори суспільних відносин, які формально закріплюють міру свободи, рівності та справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів

(волі) населення країни, забезпечуються всіма заходами легального державного впливу аж до примусу»[126, с. 180].

Право виступає одним із провідних регуляторів людської суспільної життєдіяльності, неодмінною складовою соціального способу людської життєдіяльності й особливою сферою професійної діяльності, що виникає на ґрунті забезпечення зазначеної складової життєдіяльності [131, с. 161].

М. В. Цвік і О. В. Петришин пропонують узагальнене визначення права, зазначаючи, що право це «заснована на уявленні про справедливість міра свободи і рівності, що відображає потреби суспільного розвитку, яка у своїй основі склалася в процесі повторюваних суспільних відносин і визнається та охороняється державою»[132, с. 148].

Як зазначає В. В. Сазонов, відсутність уніфікованого підходу до розуміння складових поняття «правові засади» зумовило, зокрема, існування різних тлумачень останнього, які, у свою чергу, можна поділити на дві групи: підхід, який ототожнює засади з принципами, тобто застосовує такі терміни як синоніми; та позиція, відповідно до якої правові засади знаходять своє вираження у положеннях офіційних актів, які в наукових колах заведено називати нормативно-правовими [107, с.126]. Ми ж у даному розділі притримуємося останнього підходу та розглядаємо поняття «правові засади», «правові основи», «нормативні основи» та «нормативно-правове регулювання» як синоніми, що в найбільшому віддаленні становлять собою систему нормативно-правових актів, що регулюють певний аспект суспільних відносин.

Зважаючи на те, що правові основи діяльності прокуратури, зокрема у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів, містяться в численних джерелах, різних за юридичною силою, змістом і спрямованістю, це зумовлює необхідність їх

впорядкування. Така класифікація може проводитися за багатьма критеріями, які є загальноприйнятими для правових норм.

Так, за природою вказані положення можна поділити на норми матеріального і норми процесуального характеру. Ю.В. Сайфуліна у своєму дослідженні доводить, що існують норми: «загальні (звичайні) норми та спеціальні, до яких належать норми-принципи, норми завдання та ін. За роллю у врегулюванні вказаних питань: основні та допоміжні тощо. За ступенем обов'язковості: імперативні та рекомендаційні. За способом формування: нормативно-правові акти, правові прецеденти, правові звичаї» [133, с. 29]. Н.М. Пархоменко вважає «доцільним поділ за формою: нормативно-правові акти, правові договори, судова практика тощо» [134, с. 129].

Серед таких критеріїв найбільше значення, на думку М.С. Кельмана та О. Г. Мурашина, є «класифікація за юридичною силою акту, вони поділяються на конституційні, міжнародно-правові, рівня законів, підзаконних і відомчих нормативно-правових актів» [135, с. 321].

Найвищий рівень нормативно-правового регулювання діяльності прокуратури становить Конституція України, яка є нормативно-правовим актом найвищої юридичної сили відносно інших нормативно-правових актів у діяльності будь-якого органу в державі, який діє на конституційних засадах.

Так, відповідно до ст.8 Основного Закону України, в «Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй». [148]

Згідно зі ст. 95 Конституції України «бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні

потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків. Держава прагне до збалансованості бюджету України» [148].

Органи прокуратури як суб'єкти запобігання кримінальних правопорушень про незаконне використання бюджетних коштів, здійснюють свою діяльність відповідно до ст. 19 Конституції України, не інакше як на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, а також підзаконними нормативними актами.

Крім того, загальну основу для функціонування прокуратури закладають положення ст. 3 Конституції, а також Розділ II «Права, свободи та обов'язки людини та громадянина», які підпорядковують діяльність прокурора завданню утвердження та «забезпечення прав і свобод людини і громадянина» [136, с. 93].

Далеко не в усіх державах прокуратура взагалі має конституційно-правовий статус. Фахівці у галузі порівняльного права пояснюють це тим, що в більшості країн Заходу вона не є автономною системою, а входить складовою частиною в судову [137, с. 6]. Той факт, що законодавець передбачив в Конституції положення, присвячені прокуратурі, свідчить про вагомую роль, яка відводиться їй в Україні.

Органи прокуратури здійснюють повноваження, знаходячись у стані реформування, який дещо уповільнився з урахуванням потреб та обставин воєнного стану.

Відповідно до змін до Конституції України, внесених Законом України №1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016, із «Основного Закону вилучено Розділ VII «Прокуратура», а Розділ VIII «Правосуддя» доповнено ст.131-1, де визначено юридичний статус органів прокуратури України» [148].

Так, згідно вказаної норми, прокуратура здійснює такі функції:

-«підтримання публічного обвинувачення в суді;

-організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;

-представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом» [13].

Суб'єктом запобігання злочинності може бути, на думку А.П. Закалюка, «визнаний орган, організація, окрема особа, які в цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій щодо заходів запобігання: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до здійснення» [17, с. 346].

Вітчизняний вчений С.С. Мірошніченко вважає, що після того, як «загальний нагляд був ліквідований і попереджувальний потенціал органів прокуратури суттєво зменшився, за прокуратурою залишено функцію нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Однак функції нагляду й попередження злочинності певною мірою зливаються, а запобіжна функція була притаманна всім без винятку галузям прокурорського нагляду й взагалі могла виступати однією з головних функцій прокуратури» [138, с. 23-24].

Аналізуючи конституційні повноваження прокуратури, можемо прийти до висновку, що, хоча функція запобігання злочинності прямо не зазначена, фактично органи прокуратури здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням у межах наданих ним повноважень, насамперед, під час організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а також нагляд за НСРД, а також СРД.

Ми також підтримуємо думку І.І. Шульгана про те, що «першою з конституційних повноважень прокуратури є підтримання публічного обвинувачення в суді» [139, с. 239].

Погоджуємося з думкою поіменованого вченого про те, що поняття «публічне обвинувачення» є ширшим від поняття «державне обвинувачення», про яке йшла мова у попередніх редакціях цієї функції. Виходячи з тлумачення змісту терміну «публічний», науковець констатує, що прокурор у кримінальному провадженні виступає тепер не тільки від імені держави, а й від імені всього суспільства (принаймні більшої його частини)» [139, с. 239].

На даний час у нормативному визначенні цієї функції продовжує існувати невідповідність норм чинного законодавства нормам Основного Закону України. Так, згідно ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», йдеться «про функцію підтримання державного, а не публічного обвинувачення в суді» [146].

Аналогічна ситуація з визначенням повноважень прокурора у ст. 36 КПК України, де пунктом 15 частини 2 прокурора уповноважено «здійснювати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому цим Кодексом. Крім того, ст. 3 КПК України визначає саме «державне обвинувачення як процесуальну діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення» [120].

У цьому контексті виникає певна колізія. Так, Р.П. Іжевський вважає, що прокурор як представник публічного органу влади має «підтримувати публічне обвинувачення у повному обсязі, якщо проти цього заперечує громада. Але як бути суду при ухваленні рішення згідно зі ст.129-1 Конституції України від імені держави, а не від імені суспільства або народу на підставі висунутого публічного, а не державного обвинувачення, тим самим звужуючи представницькі повноваження обвинувача (прокурора), надані йому суспільством, а не державою?» [38, с. 23].

До речі, Р.М. Сосков справедливо зазначає, що порушені вищевказані питання Р.П. Іжевським «можуть виникати у суді, зокрема, і при розгляді питань щодо притягнення до відповідальності за нецільове використання коштів місцевих бюджетів службовими особами органів місцевого самоврядування, які будуть виправдовувати це використання інтересами громади. Це ускладнить процедуру підтримки прокурором публічного обвинувачення, що в свою чергу може призвести до порушення розумних строків розгляду кримінального провадження чи взагалі ініціювати перегляд різних процесуальних рішень, що приймалися під час досудового розслідування або судового розгляду» [28, с. 100-101].

Проте, ми не погоджуємося висновками про необхідність замінити визначення «державне обвинувачення» (використовується у КПК України та ЗУ «Про прокуратуру») на дефініцію «публічне обвинувачення».

Ми вважаємо, що функція «публічного обвинувачення» була б найбільш органічною при функціонуванні моделі органів прокуратури, у якій прокурор – виборна посада, наприклад, як це ми можемо побачити у США, де прокурор дійсно виступає не від імені держави, а від всього суспільства («публічний» (publicus) означає суспільний або народний), яке обрало його своєю більшістю. Натомість, статус прокурора за розділом III Закону України «Про прокуратуру» передбачає іншу модель діяльності системи органів прокуратури в Україні та забезпечення гарантій їх незалежності.

Тому, ми вважаємо, що найбільш вдалим способом усунення зазначеної колізії буде взагалі поставити під сумнів дублювання в Конституції України функцій прокуратури, обмежившись врегулюванням даного питання на законодавчому рівні, з метою запобігти потенційним складнощам у майбутньому.

Шляхом відмови від конституційної регламентації конкретних функцій прокуратури, натомість окреслення предметної сфери, завдань і загальної спрямованості її діяльності, що дозволить регламентувати вказані питання на законодавчому рівні у чітко визначених Конституцією межах пропонує вирішити це питання і А. В. Лапкін, з яким ми повністю погоджуємося [141, с. 173]. Як справедливо зауважує В. В. Долежан, це дозволить з урахуванням мінливої суспільно-політичної ситуації у суспільстві переглядати за потреби перелік цих функцій у законодавчому порядку, не вдаючись при цьому до внесення коректив до Основного Закону [142, с. 123].

Український вчений Н.В. Марчук пропонує «закріпити у Конституції України завдання прокуратури, тоді як її функції мають визначатися ЗУ «Про прокуратуру»[143, с. 72].

У розвиток даної пропозиції, А. В. Лапкін вдало, і ми з цим погоджуємось, зазначив, що «у ст. 131-1 Конституції України має бути передбачено, що прокуратура діє у кримінальному правосудді з метою захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави від кримінально-протиправних посягань, забезпечуючи протидію злочинності та виконуючи інші функції, визначені законом. В такому разі функціональна характеристика діяльності прокурора у кримінальному провадженні буде вільно розвиватися на законодавчому рівні, і, водночас, прокуратура не зможе вийти за межі цієї предметної сфери, виконуючи невластиві їй функції» [136, с. 101].

На думку українського вченого Р.М. Соскова, «на відміну від колишньої функції нагляд за додержанням законів органами, що проводять слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, на даний час органи прокуратури здійснюють нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час

кримінального провадження. Така зміна підходу щодо прокурорського нагляду суттєво звузила можливості органів прокуратури впливати на діяльність органів правопорядку в частині додержання ними норм законів». [28, с. 103].

А це, у свою чергу, значно обмежує можливість запобіжного впливу органів прокуратури в частині запобігання кримінальним правопорушенням, які пов'язані із протиправним використанням бюджетних коштів бюджетів всіх рівнів.

Дійсно, як зазначає Ю. Дьомін, «за попередньої редакції даної функції, органи прокуратури прокурорський нагляд здійснювався за двома напрямками:

- 1) за додержанням законів правоохоронними органами;
- 2) за відповідністю відомчих нормативних актів, що регламентують діяльність цих органів, нормам Конституції України та інших законів.

Тобто перевірялась законність: при притягненні до кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності; при здійсненні досудового розслідування або оперативно-розшукової діяльності відповідно до законодавства; чи не відбувалося необґрунтованої бездіяльності або неналежного виконання своїх функцій правоохоронними органами в сфері кримінальної юстиції, запобігання злочинності тощо» [140, с. 26].

До того ж, з'явилась невідповідність нормам Основного Закону України нормам ЗУ «Про прокуратуру». Так, у ст.2 зазначеного закону, функція залишилась у незмінній редакції: «нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство» [146], що є більш широкою за змістом функцією, ніж це зазначено у Конституції України. Це прямо суперечить ЗУ «Про прокуратуру, де у ч.3 ст.2 зазначено, що «на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України» [146].

Звідси випливає необхідність приведення у відповідність з Конституцією України норм ЗУ «Про прокуратуру».

Не зважаючи на це, у ході здійснення процесуального керівництва органи прокуратури мають право виконувати попереджувальну функцію, у тому числі щодо вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з протиправним використанням бюджетних коштів бюджетів всіх рівнів.

Яскравою ілюстрацією вказаного твердження є те, що правоохоронні органи України, засоби масової інформації з посиланням на джерела в правоохоронних органах постійно інформують громадськість про виявлені зловживання при обліку та використанні гуманітарної допомоги [145, с. 653].

За процесуального керівництва Київської міської прокуратури повідомлено про підозру колишній голові Печерської районної організації Київської міської організації Товариства Червоного Хреста України за фактом привласнення гуманітарної допомоги в особливо великих розмірах.

За даними слідства, колишня голова Печерської райорганізації Червоного Хреста, привласнила гуманітарну допомогу на суму майже 3,6 млн грн. Також встановлено, що колишній волонтер цієї організації, діючи за попередньою змовою із невстановленими особами, продавав підроблені посвідчення волонтерів Червоного Хреста, незаконно використовував символіку організації на власному автомобілі.

Під час обшуків за місцем проживання екскерівниці, в офісі та автомобілі виявлено і вилучено гуманітарну допомогу на суму понад 1 млн грн., відомості на підтвердження незаконної видачі понад 300 підроблених посвідчень працівників-волонтерів Печерської районної організації Червоного Хреста, підроблені посвідчення волонтерів [144].

Як вважає Р.М. Сосков, і ми погоджуємось з цим, «конституційна функція «органів прокуратури щодо представництва інтересів держави в суді у

виключних випадках і в порядку, що визначені законом також зазнала зменшення обсягу відповідних повноважень. По-перше: прокуратуру позбавлено функції представництва інтересів громадян; по-друге: встановлено підвищені вимоги для вжиття заходів прокурорського реагування, оскільки відтепер представництво інтересів держави може здійснюватися лише у виключних випадках» [28, с. 105].

Незважаючи на це, забезпечення правомірного та раціонального розподілу з подальшим використанням бюджетних коштів завжди було та залишається і нині одним із головних та пріоритетних напрямків представницької функції прокуратури.

Згідно з п. 14 ст. 92 Конституції України «організація і діяльність прокуратури визначаються виключно законами України» [13].

При цьому А. В. Лапкін відповідні акти поділяє на дві взаємопов'язані, але відносно відокремлені групи [136, с. 112]. Першу становить ЗУ «Про прокуратуру». До другої відносяться Кримінальний процесуальний кодекс України та інші законодавчі акти, що уточнюють і деталізують функції прокуратури, або тією чи іншою мірою закладають правові основи прокурорської діяльності з інших питань.

Закон України «Про прокуратуру», прийнятий у 2014 році, займає основне місце в системі правової регламентації функціонування інституту органів прокуратури нашої держави [146].

Його прийняття зумовлено наростанням «критичної маси» прогалин і невідповідностей – реальному стану правових відносин у державі, а також реформаційними тенденціями і процесами, як наслідок політичних зобов'язань перед наднаціональними (європейськими) структурами [147, с. 96].

У пояснювальній записці до проекту цього Закону прямо вказувалося про те, що «подальше реформування прокуратури є важливим і з огляду на той факт,

що це є зобов'язанням нашої держави перед європейськими інституціями» [148], а в якості цілей та завдань зазначалося про його спрямування на вдосконалення законодавчих засад організації та діяльності прокуратури України з метою імплементації європейських стандартів, позбавлення прокуратури надмірних повноважень у частині «нагляду за додержанням законів» [146], запровадження положень, покликаних підвищити професійність прокурора та його незалежність, а також передбачити участь органів прокурорського самоврядування у вирішенні питань, пов'язаних із діяльністю прокуратури.

Як зазначає А.В. Лапкін, ЗУ «Про прокуратуру» є основоположним документом, який визначає функціонування та загальні засади діяльності даного правоохоронного органу. Учений переконаний, що «у питаннях регламентації функцій прокуратури, зокрема тих, що здійснюються у сфері кримінального провадження, він практично не має самостійного значення. Це зумовлено, з одного боку, тим, що згідно із ч. 3 ст. 2 цього Закону, на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України. Таким чином, ЗУ «Про прокуратуру» підпорядковує і обмежує себе системою конституційних функцій прокуратури, за межі якої не може вийти, причому більш жорстко, ніж це мало місце в умовах дії ЗУ «Про прокуратуру» від 1991 р., ч. 2 ст. 5 якого передбачала, що «на прокуратуру не може покладатися виконання функцій, не передбачених Конституцією України і цим Законом». Отже, в цьому він негативно відрізняється від ЗУ «Про прокуратуру» від 1991 р., який хоча з питань повноважень прокурора при реалізації відповідних функцій також відсилав до КПК України, проте разом з тим визначав предмет, завдання і зміст відповідної діяльності» [136, с. 113].

У цьому контексті О. Литвак та Пастернак Ю. «не погоджуються із думкою про те, що конкретизація окремих питань прокурорської діяльності в базовому законі перевантажить його, зробить незручним для практичного застосування та

приведе до неминучого дублювання його норм в процесуальному законодавстві» [149, с. 26].

Варто підтримати, з одного боку, думку Р.Р. Трагнюка, згідно з якою «в ЗУ «Про прокуратуру» треба визначити прокурорські повноваження, які мають непроцесуальний (організаційний) характер, і порядок їх застосування» [150, с. 97-98], а з іншого – Н. В. Марчук, яка вважає, що «ЗУ «Про прокуратуру» не повинен дублювати норми КПК України, а містити посилання на те, що повноваження прокурора в кримінальному провадженні, як і порядок їх здійснення, визначається кримінальним процесуальним законодавством тощо» [151, с. 73].

Загалом, на жаль, слід погодитись з С.В. Подкопаєвим, який у цілому визнає, що політична доцільність та необхідність швидкого прийняття рішень призводять до того, що розробники, законодавець не враховують у законопроектній роботі ані багаторічні законодавчі традиції, ані положення національної доктрини [147, с. 97].

Що стосується законодавчо закріплених механізмів кримінологічної характеристики діяльності органів прокуратури, то тут варто погодитись з думкою А.В. Лапкіна, який вважає, що особливе місце серед законодавчих поправок займає Закон України від 19.09.2019 № 113-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури», відповідно до якого у ч. 2 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» передбачено норму щодо обов'язковості виконання рішень координаційних нарад у сфері протидії злочинності всіма зазначеними в ньому правоохоронними органами, чим фактично повернуто той обсяг прокурорської компетенції у цій сфері, що була передбачена попереднім Законом 1991 року.

Основним законодавчим джерелом регламентації діяльності прокурора у кримінальному провадженні ви ступає Кримінальний процесуальний кодекс України.

Цим нормативно-правовим актом визначаються завдання, повноваження та регламентується діяльність прокурора у досудовому розслідуванні, а також у судовому провадженні в суді першої інстанції та судовому провадженні з перегляду судових рішень, участь прокурора в особливих порядках кримінального провадження тощо. Таким чином, КПК України містить докладну регламентацію таких конституційних функцій прокуратури, як підтримання публічного обвинувачення в суді та організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, досудове слідство. Окремі його положення мають значення для регламентації функцій прокурора щодо нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (щодо діяльності прокурора стосовно застосування запобіжних заходів та на стадії виконання вироків), а також функції представництва інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом (в аспекті пред'явлення та підтримання прокурорами цивільних позовів у кримінальному провадженні)»[136, с.116-117].

Процесуальне законодавство є важливою складовою правої основи функціонування органів прокуратури, у т.ч. у частині запобігання кримінальним правопорушенням. Наприклад, у межах кримінального провадження «слідчим за погодженням з прокурором може бути ініційовано питання про обрання особі запобіжного заходу, зокрема, з метою запобігання його спробам вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у

якому він підозрюється чи обвинувачується» [120], як це визначено у п. 5 ч. 1 ст. 177 КПК України.

Інші законодавчих актів, то вони мають опосередковане значення у врегулюванні діяльності органів прокуратури.

До їх числа варто віднести Кримінальний кодекс України, який визначає, що діяльність прокурора у кримінальному провадженні спрямована на притягнення особи до кримінальної відповідальності, підставою для якої, згідно із «ч. 1 ст. 2 КК України, є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення»[152], передбаченого цим Кодексом.

Як відмічають науковці, успіх протидії кримінальним правопорушенням за допомогою кримінально-правових засобів може бути досягнутий шляхом застосування кримінальних процесуальних норм [154, с. 43].

Отже, в межах процесуальної діяльності прокурора відбувається реалізація норм КК України як закону про кримінальну відповідальність. Як справедливо відзначає О.В.Капліна, «взаємозв'язок норм кримінального і кримінального процесуального права виявляється в тому, що вони оперують спільними поняттями і мають спільні комплексні інститути» [155, с. 43-44].

Іншим нормативно-правовим актом, який має опосередковане значення у врегулюванні діяльності органів прокуратури, є ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність». Цей закон регламентує нагляд за розшуковими діями органів, що протидіють кримінальним правопорушенням, у тому числі й тим, що пов'язані з використанням бюджетних коштів бюджетів усіх рівнів.

Згідно з ч.1 ст.7 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», «підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані при проведенні останньої виконувати вказівки прокурорів. Відповідно до ч. 4 цієї статті, оперативні підрозділи Національної поліції, Служби безпеки України та інших

уповноважених органів проводять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за дорученням, зокрема, прокурора в порядку, передбаченому КПК України. Такі письмові доручення щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, надані прокурором у межах компетенції та в установленому порядку, є обов'язковими до виконання оперативним підрозділом» [156].

До нормативно-правових основ діяльності прокурора можна віднести законодавство, що регламентує пріоритетні напрями протидії злочинності.

Зокрема, це Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [157], який відносить прокуратуру до «державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю» (п. а) ч. 3 ст. 5) [157], визначає засади взаємодії прокуратури з іншими уповноваженими органами (ст. 16), деякі повноваження прокурорів щодо їх діяльності (ст. 12), у ст. 26 «Прокурорський нагляд» встановлює особливості суб'єктів здійснення «прокурорського нагляду за виконанням законів спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю» [157], здійсненням досудового розслідування відповідних злочинів, а також «підтриманням державного обвинувачення в суді» [157] по цих кримінальних провадженнях. Хоча в сучасних умовах вказаний Закон фактично втратив своє значення, оскільки суттєво застарів, але за оцінками дослідників, «він встановлював повноваження прокуратури щодо координації діяльності по боротьбі з організованою злочинністю, з огляду на що мав важливе значення у визначенні ролі прокурора у протидії злочинності» [159, с. 99]. Аналогічне значення, але стосовно діяльності прокурора у сфері протидії корупції, має ЗУ «Про запобігання корупції» [158], що відносить органи прокуратури до «спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції» [158], а також деякі повноваження прокурора за даним напрямом роботи.

Розглядаючи інші законодавчі акти, які регулюють запобігання органами прокуратури вчиненню кримінальних правопорушень, пов'язаних із протиправним використанням бюджетних коштів, доцільно вказати БК України, оскільки ним, зокрема, «відповідно до ч. 1 ст. 1 регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, і питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства» [47].

Бюджетний кодекс у ст. 116 містить перелік «видів порушень бюджетного законодавства до яких, зокрема, відносить і нецільове використання бюджетних коштів» [47]. Під останнім у ст.119 БК України розуміється «витрачання бюджетних коштів на цілі, що не відповідають: бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет); напрямом використання бюджетних коштів, визначеним у паспорті бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі) або в порядку використання бюджетних коштів; бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів)» [47].

Водночас БК України не передбачає повноважень органів прокуратури, інших правоохоронних органів щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів всіх рівнів.

Підтримуємо позицію В.М. Руфанової, яка вважає, що «відсутність у БК норм, які б закріплювали участь органів прокуратури у запобіганні злочинам у бюджетній сфері, та визначали основні напрямки взаємодії з органами контролю, свідчить про недостатність системного підходу у правовому регулюванні запобігання цим злочинам. До того ж ця прогалина є проявом неузгодженості

загального та відомчого законодавства, що створює передумови для дублювання функцій органів контролю та органів прокуратури, а відповідно, розгалуженості у цій діяльності» [160, с. 108].

Таку ж думку поділяє і Р.М.Сосков, зазначаючи, що «у БК варто окремий розділ передбачити «Запобігання порушенням бюджетного законодавства», у якому передбачити перелік правоохоронних органів, що уповноважені здійснювати діяльність щодо запобігання злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів та визначити їх відповідні повноваження. При цьому слід окремо прописати функції органів прокуратури щодо здійснення такої діяльності» [28, с. 122].

Відомчими правовими актами у частині організації діяльності органів прокуратури щодо запобігання вчиненню кримінальних правопорушень у сфері протиправного використання бюджетних коштів є накази інструкції, розпорядчі документи рекомендаційного характеру.

Український вчений Р. Шестопалов, вважає, що ці акти «видаються на підставі Конституції та законів України, конкретизують і роз'яснюють порядок їх застосування, регламентують функціонально-межові параметри здійснення прокурорами правозахисної діяльності, деталізують підстави і способи її здійснення, визначають її тактику і методику» [161, с. 48].

Особливе значення у контексті кримінологічної діяльності органів прокуратури у сфері запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері має правове регулювання координаційної діяльності.

Так, не вдаючись у сутність координаційної діяльності, мова про яку буде йти у наступних розділах, зазначимо, що врегульована вона «Порядком координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, затвердженим наказом Генерального прокурора № 28 від 08.02.2021» [162].

Цим відомчим нормативним документом передбачено, що «Генеральний прокурор, керівники органів прокуратури, їх перші заступники та заступники (керівництво органів прокуратури) відповідно до розподілу обов'язків координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня, у тому числі міжрегіональних, повноваження яких поширюються на декілька адміністративно-територіальних одиниць, у сфері протидії злочинності» [162].

Науковцями Пенітенціарної академії України відзначається, що особливого значення набуває «координаційна діяльність правоохоронних органів у період воєнного стану. Саме на органи прокуратури покладається роль координатора при розслідуванні воєнних злочинів РФ, у тому числі як компетентного органу під час міжнародного співробітництва по кримінальним правопорушенням» [163, с. 276-277].

«Виконуючи роль координатора у фіксації та розслідуванні злочинів агресії та воєнних злочинів, 15.09.2023 Генеральним прокурором затверджено «Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023-2025 рр.» [163, с. 278], [164], «що розроблений на виконання пп. 2.1.1.4 «Стратегії розвитку органів прокуратури на 2021—2023 рр., затвердженої наказом Генерального прокурора від 16.10.2020 № 489» [163, с. 279], [165].

Завданням «Стратегії розвитку органів прокуратури на 2021—2023 рр.» [165] визначено «підвищення рівня ефективності діяльності органів прокуратури, зокрема щодо забезпечення виконання конституційних функцій і повноважень, удосконалення зовнішніх та внутрішніх комунікацій, впровадження сучасної системи управління людським капіталом, покращення ресурсного забезпечення діяльності органів прокуратури, що є необхідним складником системних перетворень у державі, зокрема і в умовах євроінтеграції.

Зокрема, Стратегією передбачені заходи ефективної координації діяльності у сфері протидії злочинності у наступних формах:

- координування розробки та впровадження кримінально-правової політики задля злагодженої роботи органів прокуратури та відповідних органів правопорядку; забезпечення сучасних підходів до протидії злочинності;

- організація збирання та аналізу повних достовірних даних для визначення пріоритетів кримінально-правової політики;

- розроблення та прийняття на основі пріоритетів кримінально-правової політики спільних для органів правопорядку ключових показників ефективності і рекомендацій щодо застосування норм кримінального та кримінального процесуального законодавства;

- розвиток спроможності та посилення функцій аналітичних підрозділів органів прокуратури, які координуватимуть процес розроблення та виконання пріоритетів кримінально-правової політики, а також адаптуватимуть їх відповідно до змін криміногенної ситуації;

- удосконалення механізмів координації протидії злочинності;

- налагодження регулярної та ефективної взаємодії з усіма ключовими державними й недержавними партнерами з метою вдосконалення системи кримінальної юстиції та органів правопорядку;

- удосконалення формату взаємодії у межах координаційної функції прокуратури й інших механізмів регулярної координації та співпраці з Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, судами, органами досудового розслідування, органами місцевого самоврядування з метою виявлення та спільного розв'язання актуальних проблем у системі кримінальної юстиції України;

- упровадження механізму обговорення з неурядовими експертними установами, організаціями й окремими експертами, а також міжнародними

партнерами актуальних проблем у системі кримінальної юстиції, органах правопорядку та шляхів їх розв'язання.

- закріплення лідируючої ролі органів прокуратури у процесі визначення напрямів розвитку системи кримінальної юстиції та органів правопорядку в Україні, зокрема й через проактивну позицію в координаційних ініціативах» [163, с. 280-282].

Ще «однією спробою підвищити ефективність координаційної діяльності органів прокуратури є прийняття Концепції взаємодії органів прокуратури з громадами («Прокурор громади»), затвердженої Наказом Генерального прокурора №224 від 11.08.2023» [163, с. 282], [166].

«Передумовою створення Концепції є захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави, що є основною метою діяльності органів прокуратури.

Концепція спрямовується на довгострокове ініціативне партнерство між прокуратурою, органами правопорядку, громадами та громадськими організаціями, серед іншого ветеранськими та волонтерськими, закладами освіти, бізнес-асоціаціями, покликане забезпечити ефективне вирішення проблем з безпекою в громадах (підвищення громадської безпеки), запобігання кримінальним правопорушенням і як наслідок поліпшення якості життя членів громад. У Концепції також йдеться про поглиблення балансу між захистом прав особи, реалізацією запиту суспільства на справедливість, кримінальним переслідуванням і законним покаранням, завдяки налагодженій взаємодії прокуратури, органів правопорядку інших організацій та установ. Концепція створює платформу та нові інструменти для результативного досягнення завдань у зазначеній сфері» [163, с. 283-284], [166].

Усе вищевикладене дозволяє зробити висновок про те, що система відомчих нормативно-правових актів щодо діяльності органів прокуратури, у

тому числі у сфері запобігання ними кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів, в останні роки дістала свого динамічного розвитку і є ефективним засобом правового регулювання у цій сфері внаслідок своєї гнучкості та пристосування до реалій сьогодення.

3.2. Загальносоціальні заходи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів

Загальносоціальне запобігання, на думку українських вчених В. В. Голіни, М. Ю. Валуйської, Б.М. Головкина, «це сукупність соціально-економічних, культурно-виховних та правових заходів, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин і разом з тим усунення (або нейтралізацію) причин та умов злочинності» [183, с. 54].

Український вчений А.П. Закалюк вважає, що «на відміну від спеціально-кримінологічних заходів, вони в першу чергу спрямовані на розв'язання соціальних та економічних проблем, які існують в суспільстві, його криміногенних протиріч (матеріальний добробут населення, його культура, свідомість тощо). За своєю сутністю вони є невід'ємною складовою соціально-економічної політики. Іноді в літературі загальносоціальні заходи іменують «загальними», «загальнокримінологічними» або «іншими профілактично значущими заходами» [17, с. 327].

Український вчений-кримінолог І.Г. Богатирьов вдало зазначає, що загальносоціальне запобігання – це соціальна реакція держави і суспільства на злочинність, запобіжний потенціал якого передбачає протидію негативним явищам і процесам, які сприяють виникненню злочинності, стимулюють законослухняну поведінку населення країни. Загальносоціальне запобігання містить комплекс політичних, соціально-економічних та культурно-виховних заходів.

Завдяки використанню державою, громадськими інституціями загальносоціального запобігання в суспільстві зменшуються соціальні суперечності, прогнозується криміногенне протистояння різних верств

населення, підвищується рівень життя; створюється міцний фундамент нормального функціонування всіх соціальних сфер, зокрема, виховання дітей і молоді, оздоровлення морального клімату в суспільстві, впровадження моральних цінностей, додержання демократичних засад тощо

Розробка і запровадження комплексу заходів, на думку І.Г. Богатирьова « з метою усунення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень, недопущення їх на різних стадіях розвитку відноситься до основних завдань держави. Такі заходи мають спрямовуватись не лише на недопущення проявів злочинності з боку конкретних осіб, а й на негативні явища і процеси в суспільстві в цілому» [185, с. 115-116].

Погоджуємось з думкою українського вченого В.В. Голіни про те, що «якої об'єкт запобігання бюджетній як і будь-якій іншій злочинності – це негативні явища і процеси реальної дійсності матеріального і духовного характеру, різні за генезою, сферою, формами та інтенсивністю проявів, які, взаємодіючи з властивостями особистості, призводять до виникнення кримінальної мотивації, наміру, прийняття рішення на вчинення злочину та його реалізацію» [168, с. 49].

А тому, як вважають В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська, Б.М. Головкін «під запобіганням злочинності розуміють сукупність комплексних та науково обґрунтованих різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної діяльності» [183, с. 53]. При цьому необхідно зазначити, що запобігання злочинності в бюджетній сфері має певні особливості, зумовлені передусім її об'єктом, суб'єктами здійснення, а також специфікою комплексу заходів тощо.

Науковці поряд із загальносоціальними і спеціальними заходами запобігання виділяють також віктимологічне запобігання кримінальним

правопорушенням (від лат. *victima* – «жертва» і *logos* – «вчення») – заходи із усунення та нейтралізації об'єктивних та суб'єктивних обставин, за яких «особа має ймовірність стати жертвою злочину» [183, с. 42-46].

А.В. Іванов притримується точки зору про те, що «даний вид запобігання не може бути застосований щодо «неперсоніфікованої» злочинності, а отже – і до злочинності в бюджетній сфері» [100, с. 132].

Підтримуємо наукову думку поіменованого вченого та вважаємо, віктимологічна поведінка жертви є характерною ознакою кримінальних правопорушень, які є предметом дослідження нашої наукової роботи. Це пояснюється тим, що бюджетна сфера має свої особливості.

А.В. Іванов висловив думку, що «з часом накопичення людством досвіду у сфері запобігання злочинності став очевидним висновок: куди гуманніше, ефективніше та дешевше застосовувати заходи запобіжної, ніж карної репресії, прогресивним є шлях не накладення санкції за злочини, а ліквідація їх першопричини соціального, економічного та іншого характеру, виховування осіб у дусі дотримання законів, усвідомлення їх доцільності тощо» [100, с. 130].

З цією думкою ми погоджуємось у власному дослідженні зазначаємо про недоцільність застосування у протидії кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері лише карної репресії.

Зупинимось на соціально-економічних заходах запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів.

Ці заходи є основним напрямом загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетах всіх рівнів, дотримання державних інтересів загалом.

В.В. Сазонов називає ці заходи неконкретними, оскільки вони «не прив'язані до певного економічного середовища чи галузі економіки, а взагалі можуть торкатися загальносоціальних проблем суспільства» [109, с. 242].

З нашої сторони зазначимо, що соціально-економічні заходи спрямовані на усунення причин і умов злочинності досліджуваних нами у даній роботі кримінальних правопорушень, є важливими саме у рамках створення цілісного середовища, у якому кількість кримінальних правопорушень з використанням бюджетних коштів буде зведена до мінімально можливого рівня, який би не становив загрозу для економічної безпеки держави.

Належною мірою впорядкований і такий, що відповідає нормам законодавства, порядок суспільних відносин в економічній сфері є запорукою стабільного розвитку держави, безпеки її громадян, інвестицій в економіку, зростання наповнення фінансовими ресурсами державного бюджету, створення робочих місць, підвищення життєвого рівня населення, та й загалом він створює економічні передумови для побудови громадянського суспільства і правової держави.

І навпаки, порушення процесів сталого розвитку та перебігу суспільних відносин в окреслених сферах призводить до суспільно шкідливих (небезпечних) наслідків, що виявляються в падінні кількісно-якісних показників у різних галузях національної економіки, зменшенні авторитету держави як перед власними громадянами, так і на міжнародному рівні, зниженні життєвого рівня населення, посиленні впливу та захопленні влади олігархічними, організованими злочинними групами, загрожує державному суверенітету [189, с. 184].

Український вчений О.С. Іщук вважає, що «загальносоціальне запобігання злочинності передбачає подолання економічної кризи, підвищення добробуту населення, покращення охорони здоров'я, освіти, екологічної політики та інші соціальні заходи захисту населення. Таким чином, державний вплив на

злочинність здійснюється одночасно з іншими видами соціального контролю та взаємодіє з ними. Як свідчить історичний досвід, нерішучість і непослідовність у проведенні саме соціально-економічних реформ суттєво впливають на створення соціальної напруженості у суспільстві, що є одним із криміногенних чинників. Враховуючи це, сучасна політика України у сфері протидії злочинності особливу увагу приділяє специфічним різновидам соціального управління процесом запобігання злочинності, створенню атмосфери солідарності у неприйнятті цього негативного соціального явища» [112, с. 324-325].

О.Г. Кальман зазначає, що «ні реформи, ні програми розвитку підприємницької діяльності, ні програми приватизації, ні реформи банківської системи поки що не створили належних умов для доброчесної діяльності у сфері економіки, а також не вирішили проблеми соціального захисту населення» [12, с. 255-256].

Аналізуючи наше наукове дослідження, ми підтримуємо А. П. Закалюка про те, що «з самого початку реформування економіки України була недооцінена і фактично принижена роль державного регулювання у проведенні економічних перетворень. Жодна з численних урядових економічних програм не піддавалася кримінологічно-економічному і науковому моніторингу на предмет її економічної ефективності» [186, с. 59].

А отже, відповідних позитивних змін від впливу держави на реальний стан запобігання вчинення посадовими особами кримінальних правопорушень з незаконним використанням бюджетів всіх рівнів, фактично, не відбулось.

Вчені-кримінологи, досліджуючи податкову злочинність, наголошують, що застосування загальних соціально-економічних превентивних заходів є просто необхідним, адже «ухилення від оподаткування бере свій початок саме з умов конкретного суспільства, існуючих соціальних відносин та структури, на якій це ухилення базується» [191, с.179-180]. У нашому науковому дослідженні ми

доводимо той факт, що це стосується і кримінальних правопорушень, які ми розглядаємо, оскільки відношення до бюджетних коштів, як до засобу власної наживи, так званої «кормушки», міцно укорінилось у суспільній свідомості і соціально-економічній практиці.

Однією з найбільших соціально-економічних «хвороб» суспільства, як зазначає Іванов А.В., на сьогодні є безробіття. У цьому відношенні поіменований автор вважає, що вагоме значення повинно відводитись конкретним заходам щодо зниження та профілактики безробіття, а саме: створення нових та збереження існуючих робочих місць як в державному, так і приватному секторах економіки, розширення сфери застосування праці, посилення мотивації до легальної продуктивної зайнятості, створення сприятливих умов для зростання самозайнятості; забезпечення належної винагороди та необхідних умов праці, детінізації трудових відносин; приведення обсягів та напрямів професійної підготовки кадрів навчальними закладами у відповідність із реальними потребами ринку праці, попитом на робочу силу, системна реалізація програм підвищення кваліфікації працівників, їх перекваліфікації; покращення інформаційного забезпечення ринку праці; створення умов для мобільності робочої сили; посилення соціального захисту безробітних; модернізація Державної служби зайнятості України, зміна ідеології її роботи, перетворення на сервісну службу, яка надає якісні соціальні послуги безробітним, розвиток організаційно-правового забезпечення цієї служби тощо [100, с.133].

Невід'ємним заходом загальносоціального запобігання економічній злочинності, у тому числі у сфері бюджетів України всіх рівнів, повинна стати діяльність із подолання бідності в Україні, та екстремального майнового розшарування населення, прірви між багатими та бідними. За даними європейського аналітичного агентства Eurostat станом на 2011 рік, передостанньою країною за рівнем бідності в Європі визнано саме Україну [193].

Майже десятиліття по тому українська економіка очолила список найбідніших країн Європи, про що свідчать дані *Світового банку щодо ВВП за 2019 рік та ВВП за ПКС на душу населення* [192]. У цьому контексті складно говорити про ефективність вжитих державою заходів щодо подолання вказаної тенденції, та дієвості прийнятих з цього приводу нормативно-правових актів, зокрема Державної цільової програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року, що затверджена «Постановою Кабінету Міністрів України від 31.08.2011» [245] та інші, які носять скоріше популістичний характер та не мають під собою економічного підґрунтя.

Війна росії проти нашої країни не могла не змінити стан кримінальної обстановки, у т.ч. і сфері бюджетів всіх рівнів. Завданням науковців, ми вважаємо, є відшукання реальних механізмів запобігання злочинності для їх подальшого практичного втілення в життя.

Український учений-кримінолог І.Г. Богатирьов, вивчаючи розпочату російсько-українську війну, прийшов до висновку, що «саме вона призвела до кардинальних змін у політичній, економічній, соціальній і культурній галузі українського суспільства, тому одним із пріоритетних напрямків загальносоціального запобігання, на думку вченого, в умовах війни має стати прогноуюча державна політика у соціально-економічній, організаційно-управлінській, кримінально-правових галузях» [184, с. 97]. Ми погоджуємося з наведеною думкою українського вченого-кримінолога і вважаємо, що як в умовах війни, так і після її закінчення повинна взяти на себе визначальну роль у прогнозуванні всіх сфер суспільного життя.

Український вчений М.С. Пузирьов акцентує увагу на потребі в реагуванні на загрози національній безпеці з боку нових форм вияву економічної злочинності в умовах війни, а також на «нові схеми» вчинення кримінальних правопорушень та зрощення економічної, корупційної й організованої

злочинності [189, с. 186-187]. Автор зазначає, що російсько-українська війна зумовила, з одного боку, виділення великих сум на розвиток і відновлення України за наслідками бойових дій на території України [187], а з іншого – розкрадання виділених коштів, гуманітарної допомоги [188], водночас значне падіння національної економіки неминує призведе до такого стану справ, при якому буде знижена «прозорість» здійснення відповідних господарських процедур, що полегшитиме вчинення протиправних дій, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодінням ним шляхом зловживання службовим становищем тощо.

У той же час, зауважимо, що необхідність комплексного та системного удосконалення дій правоохоронної системи загалом і прокуратури України зокрема, у напрямі запобігання злочинам не перебуває у фокусі ні законодавця, ні вказаних органів. Так, «Стратегія розвитку прокуратури на 2021-2023 рр., затверджена наказом Генерального прокурора №489 від 16.10.2020» [165], не містить підґрунтя для системної підготовки законопроектів і проектів підзаконних актів, спрямованих на комплексну перебудову запобіжної діяльності, а лише визначає бачення органів прокуратури у тому, що «люди в Україні довіряють і використовують правові механізми доступу до правосуддя, протидії та запобігання злочинності» [165]. Таким чином, акцент діяльності прокуратури залишається переважно на реагуванні за фактом, а не на запобігання злочинам і кримінальним правопорушенням.

У процесі наукового пошуку загальносоціальних заходів запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів, дослідимо культурно-виховні заходи.

У той час, як вважає О.В. Пустовіт, «соціально-економічні заходи проявляються у збільшенні виробництва матеріальних благ, продуктів інтелектуальної праці, що сприяє збагаченню держави, підвищенню добробуту

населення, культурно-виховні заходи спрямовуються на розвиток мистецтва, літератури, науки, освіти, залучення до цього якнайбільшої кількості людей, забезпечення максимального сприйняття ними позитивних знань, умінь, навичок, а також на виховання у людей усвідомлення необхідності й потреби дотримання соціальних, зокрема правових, релігійних та інших норм і правил поведінки в суспільстві» [190, с. 122].

На наше переконання, на відміну від соціально-економічних заходів, де основну роль відіграє держава, культурно-виховні заходи мають здійснюватися децентралізовано, проростаючи так би мовити «знизу» через самосвідомість та приналежність до громадянського суспільства, а не нав'язані владним примусом. Ці заходи мають спрямування, в першу чергу, на формування у громадян такої системи цінностей, в основі яких є нетерпимість до вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. Виходячи з того, що суб'єкти вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері є спеціальні, тобто посадові особи різних рівнів, ці заходи спрямовані, в першу чергу, саме на посадових осіб з метою формування у них антизлочинної культури [243, с.355]

А.В. Іванов переконаний, «що істотним культиватором протиправних цінностей сьогодні є ЗМІ та Інтернет, які відтворюють картини кримінального світу з його романтикою і цінностями, перетворюють злочинців у справжніх героїв. Здається, ЗМІ та Інтернет поступово витісняють традиційні інститути виховання та займають місце головного «вихователя» підростаючого покоління» [100, с. 137].

Так, М.Г. Колодяжний зазначає, що «громадськість має потужний антикриміногенний потенціал, використання якого є вкрай актуальним для сучасної України. За умов мудрої державної політики, поступових і виважених кроків із боку органів кримінальної юстиції цілком можна змінити акценти у бік значущості профілактичної діяльності різних суб'єктів запобігання злочинності.

Головною метою такого процесу (через що свого часу пройшли провідні країни світу) має бути суттєве зниження рівня злочинності в Україні шляхом запобігання злочинності громадськістю як основним суб'єктом такої діяльності. При цьому скоротяться бюджетні витрати на утримання судових і правоохоронних органів, і, відповідно, зростуть участь та особиста відповідальність кожного громадянина у спільній справі протидії злочинності» [195, с. 273].

Погоджуємося із Сазоновим В. В. у тому, що «у механізмі забезпечення кримінологічної безпеки, поряд з іншим, має функціонувати також автономний контур, який складають господарюючі структури, підприємницькі експертні організації, детективні й охоронні підприємства, некомерційні організації, релігійні об'єднання, організації, що забезпечують позитивні форми дозвілля, ЗМІ, навчальні та трудові колективи, самоврядні організації мешканців тощо, які в міру своєї компетенції й можливостей беруть участь у забезпеченні кримінологічної безпеки в межах основних функцій, використовуючи головним чином загальновиховні форми впливу» [109, с. 211].

Загалом, «принцип громадського осуду злочинної поведінки як один із різновидів соціального управління у сфері протидії злочинності, реалізується не тільки шляхом розробки заборон, адекватних небезпеці протиправних діянь, а й через формування у громадян негативного ставлення до певних видів асоціальної поведінки» [9, с. 325].

Підтримуємо, загалом, думку О.С. Іщука про те, що завданням культурно-виховних заходів запобігання вчинення кримінальним правопорушенням з незаконним використанням бюджетів всіх рівнів є вироблення неприпустимого ставлення до зловживань у цій сфері

За нашим дослідженням, «аналізуючи чинне законодавство, приходимо до висновку, що запровадження законодавцем інституту викривачів, як форми

контролю влади, є недостатнім. Так, кримінальний процесуальний закон визначає викривача як фізичну особу, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, звернулася із заявою або повідомленням *про корупційне кримінальне правопорушення* (виділене авторами) до органу досудового розслідування. При цьому законодавець надає викривачу відповідний процесуальний статус, гарантії, виплати винагороди[243, с.356], [120].

«Якщо підходити до видів культурно-виховних заходів запобігання злочинності у бюджетній сфері, доцільно у контексті публічного заохочення законослухняних працівників запровадити інститут викривачів не лише у корупційних кримінальних правопорушеннях, а і кримінальних правопорушеннях у бюджетній сфері. Це б, на нашу думку, стало інструментом попередження вчинення даного виду злочинності, усвідомлення правопорушником ризику бути викритим, а також дієвим механізмом формування культури нульової толерантності до розкрадання бюджетних коштів всіх рівнів [243, с.357].

В той час, як роль органів прокуратури на тлі соціально-економічних процесів на державному рівні в силу специфіки її функцій та повноважень не є визначальною, вважаємо, що в культурно-виховній сфері міститься певний кримінологічний потенціал.

Так, О.С. Іщук аналізує кримінологічну діяльність органів прокуратури саме в системі правового виховання населення і посадових осіб, яка «на практиці втілюється у різних формах, що включає: правову пропаганду (усну і друковану); правове навчання (правову освіту в юридичних ВНЗ, правове навчання в системі підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів); правову освіту (роз'яснення права у формі усних і письмових консультацій та бесід, зустрічей зі співробітниками правоохоронних органів, конкурсів і олімпіад правових знань,

тематичних вечорів, вікторин та ін.); виховний вплив закону і юридичної практики в процесі правозастосування.

Даний напрям діяльності органів прокуратури має вагоме значення для вирішення завдань протидії злочинності та запобігання злочинам (насамперед щодо цілеспрямованого впливу на суб'єктивні причини та умови протиправної поведінки). Проте його жодним чином законодавчо не закріплено і не врегульовано. Натомість прокурорські працівники беруть участь у правовій пропаганді, правовій освіті та вихованні. Звичайно, вимагати, щоб сьогодні ця робота проводилась із колишнім розмахом, як в той час, коли більш ніж десятимільйонним тиражем видавався журнал «Людина і закон», мільйони громадян відвідували заняття в університетах і на факультетах правових знань, повсюдно діяли координаційно-методичні ради з правового виховання і т. д., було б утопією. Однак помилково зовсім відмовлятися від використання антикриміногенного потенціалу правової освіти та виховання» [112, с. 257-258].

Відомчим нормативним документом, а саме «Наказом Генерального прокурора № 520 від 11.11.2020 «Про організацію інформування суспільства щодо діяльності органів прокуратури» зі змінами, внесеними наказом № 218 від 01.10.2024, керівників прокуратур усіх рівнів зобов'язано забезпечити оперативне інформування громадськості та медіа щодо діяльності органів прокуратури *зادля запобігання злочинності*, зміцнення законності та формування у суспільстві об'єктивної думки про виконання органами прокуратури покладених на них завдань і функцій» [200].

Наказом передбачено необхідність систематично брати безпосередню участь у «заходах медійного характеру (брифінгах, пресконференціях, теле- і радіоєфірах, інтерв'ю тощо)» [200] для максимально повного й об'єктивного донесення до громадськості інформації про діяльність органів прокуратури. При цьому, пріоритетного значення надавати оприлюдненню інформації суспільно

важливого характеру з питань діяльності прокуратури, передусім про результати роботи, які реально сприяли відновленню або зміцненню законності та правопорядку. Крім того, висвітлена необхідність систематичного здійснення моніторингу та аналізу інформаційного простору щодо висвітлення роботи прокуратури у медіа, повідомлень про кримінальні правопорушення та інші порушення закону з метою встановлення «підстав для вжиття заходів прокурорського реагування» [200].

Однак практичні працівники, як правило, не мають знань і навичок, що дозволяють фахово підготувати матеріали для ЗМІ, тим більше вступати у інші види комунікації з останніми. У зв'язку із цим, науковці пропонують у системі підвищення кваліфікації для слухачів останнього курсу навчання ввести спецкурс «Використання ЗМІ при розслідуванні та запобіганні злочинам», з чим ми повністю погоджуємося.

Додатково зазначимо, що те ж саме стосується і збирання, обробки й аналізу кримінологічної інформації, що міститься у ЗМІ. З урахуванням масштабів інформації, що підлягає обробці, забезпечення даних заходів можливо тільки на основі комплексної автоматизації цих процесів, що потребує як підготовлених кадрів, так і відповідної матеріально-технічної бази.

Через призму підвищення кваліфікації кадрів органів прокуратури зазначимо, що наказом Генерального прокурора № 129 від 05.03.2020 припинити Національну академію прокуратури України шляхом її ліквідації, на базі якої створено Тренінговий центр прокурорів України (ТЦПУ), в якому прокурори та державні службовці органів прокуратури підвищують кваліфікацію, а прокурори-стажисти окружних прокуратур проходять первинну підготовку.

Підвищення кваліфікації у ТЦПУ має тренінговий формат, що ґрунтується на ефективних формах опанування знань та інноваційних інструментах, що

застосовуються для вдосконалення навичок і формування необхідних умінь. Тренінги відбуваються у офлайн, онлайн, дистанційній формі [199].

На нашу думку, обраний формат навчання у ТЦПУ має прогресивний характер в першу чергу для вже працюючих працівників з певним досвідом роботи в органах прокуратури, проте, вважаємо, що відсутність тривалого навчання стаціонарної форми може негативно вплинути на забезпечення органів прокуратури свіжими та достатньо кваліфікованими кадрами.

На нашу думку, важливе місце у діяльності органів прокуратури із запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема у бюджетній сфері, відіграє такий напрям роботи як прийом громадян.

Відомчим нормативно-правовим актом, а саме «Наказом Генерального прокурора від 06.08.2020 № 363 «Про організацію роботи органів прокуратури з особистого прийому, розгляду звернень і запитів та забезпечення доступу до публічної інформації» [201] встановлено, що «організація та здійснення особистого прийому громадян є одним із основних завдань діяльності на цьому напрямі» [201].

Особистий прийом громадян прокурором відіграє важливу роль у виявленні та запобіганні кримінальним правопорушенням, оскільки він забезпечує прямий та безпосередній контакт між громадянами та органами прокуратури. Серед основних аспектів такої діяльності зазначимо, що громадяни при спілкуванні з прокурором можуть повідомляти про факти кримінальних правопорушень, у тому числі пов'язаних з незаконним розкраданням коштів бюджету, які не завжди фіксуються через публічні канали. Крім того, прийом громадян дозволяє отримати інформацію про приховані або латентні кримінальні правопорушення, які ще не потрапили в поле зору правоохоронних органів, а безпосереднє спілкування з підготовленим та заінтересованим фахівцем-юристом, яким має бути прокурор (на відміну від, наприклад,

працівника чергової частини поліції чи дільничного офіцера), дає змогу уточнити деталі, які можуть бути важливими для початку розслідування.

У контексті запобігання кримінальним правопорушенням прокурор у ході спілкування з громадянами може виявити певні ризики в діяльності установ, організацій або місцевих громад, які можуть сприяти незаконному використанню бюджетних коштів, і вжити заходів щодо їх усунення, запобігаючи їх переростанню в злочинні прояви.

Водночас, особистий прийом сприяє відкритості органів прокуратури, що підвищує довіру громадян до правоохоронної системи нашої країни. Опитуванням, проведеним соціологічною групою «Рейтинг» для Консультативної місії ЄС в Україні, Національне антикорупційне бюро, Генеральна прокуратура та Державна митна служба мають приблизно однаковий рівень довіри (близько 33%), тоді як понад 60% не довіряють цим інституціям. Нарешті, найнижчий рівень довіри до судової влади: лише 25% висловлюють довіру, а 72% – недовіру [202].

Дослідження, проведені в Україні (наприклад, Центром Разумкова), показують, що рівень довіри до правоохоронних органів залишається низьким через сприйняття корупції, неефективності та політичної залежності [203].

Зазначимо, що ставлення громадян до правоохоронної системи, зокрема до органів прокуратури, є запорукою їх діяльності із запобігання злочинності, адже високий рівень довіри у поєднанні з ефективним реагуванням на звернення може мотивувати громадян активніше повідомляти про кримінальні правопорушення.

На нашу думку, підвищенню довіри до органів прокуратури, в першу чергу, сприяє впровадження прозорих процедур у роботі прокуратури, регулярне звітування перед громадськістю, здійснення систематичного особистого прийому громадян керівництвом прокуратури усіх рівнів, в першу чергу, шляхом виїзду на місце, а не в затишному кабінеті. Також пріоритетною має стати

системна боротьба з корупцією, деполітизація правоохоронних органів із залученням кращого міжнародного досвіду у поєднанні із місцевою специфікою. Вищевикладене має поєднуватись із активним використанням соціальних мереж для висвітлення успішної роботи органів прокуратури, що може покращити сприйняття громадян. Відзначимо також, що відновлення довіри є повільним процесом, який потребує політичної волі, стабільності та ресурсів.

Окреслимо правові заходи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів.

За нашим дослідженням «основними напрямками *правових засобів* загальносоціального запобігання бюджетним кримінальним правопорушенням є системне вдосконалення правового регулювання суспільних відносин та підвищення правової свідомості населення. Правові превентивні заходи спрямовуються на вдосконалення відносин в соціально-економічній, податковій, валютній, митній, бюджетній, правоохоронній та інших сферах» [243, с.356].

Український вчений В.Я. Тацій В. Я. зазначав, що «ідеологію боротьби з економічною злочинністю в сучасних умовах слід змістити в бік вдосконалення позитивного (регуляторного) законодавства, яке створило б прозорі механізми діяльності суб'єктів господарювання і виключило б можливість протиправної, суспільно небезпечної господарської діяльності» [196, с.15].

Вчені Ю.Ф. Іванов, О.М. Джужа вважають, що «для подолання подальшої криміналізації суспільства необхідно реалізувати сильну державну політику протидії злочинності в бюджетній сфері. При цьому політична воля та стратегія ефективного захисту суспільства від злочинності мають бути приведені у відповідність до високого ступеня його криміналізації» [15, с. 51-52].

Саме тому, як зазначає Супруненко Д.О., враховуючи сучасний стан злочинності та правові прогалини з цих питань, органи прокуратури (як у центрі,

так і на місцях) повинні активізувати роботу на рівні загальносоціального запобігання злочинам. Зокрема, це стосується участі прокурорів у виявленні і вжитті заходів по усуненню недоліків правового регулювання в діяльності органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю, а також прогалин і суперечностей законодавства, що можуть бути використані при вчиненні злочинів чи інших протиправних дій. Крім того, важливим є забезпечення належної участі прокурорів в організаційно-управлінських та інформаційно-виховних попереджувальних заходах [113, с. 61].

Завданням дослідників-кримінологів в контексті правових заходів запобігання злочинності, у тому числі пов'язаної з бюджетними коштами, є активізація наукових пошуків щодо нових форм, змісту діяльності та функцій органів прокуратури на перспективу, що стане запорукою більш ефективного та точнішого визначення її місця у системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням.

Поряд з цим необхідно зазначити, що органи прокуратури здійснюють запобіжну діяльність не ізольовано, а у тісній взаємодії з іншими державними органами, передусім правоохоронної спрямованості.

3.3. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів

Протиправні дії у сфері використання бюджетних коштів завдають значну соціально-економічну шкоду інтересам держави та суспільства, підривають його авторитет та обороноздатність, унеможливають здійснення інших життєво важливих функцій держави.

А отже, завдання держави полягає у виробленні реального механізму щодо усунення детермінант вчинення кримінальних правопорушень.

Потрібно відмітити, що суб'єктами кримінальних правопорушень, пов'язаних з протиправним заволодінням коштів бюджетів у переважній більшості є службовими особами, а тому держава повинна спрямовувати заходи запобігання враховуючи специфіку спеціального суб'єкту.

Спеціально-кримінологічне запобігання є важливим напрямом протидії злочинності, у тому числі у бюджетній сфері.

На думку А.В. Іванова, «його зміст полягає у застосуванні комплексу заходів з метою усунення причин та умов злочинів, недопущення їх вчинення на різних стадіях розвитку, які спрямовується не лише на недопущення проявів злочинності з боку певних осіб, а й на ті негативні явища і процеси в суспільстві, які створюють певний рівень і структуру криміногенного потенціалу» [100, с. 144].

Голіна В.В. розглядає спеціально-кримінологічне запобігання злочинності з точки зору «розробки і реалізації методів та заходів руйнівного впливу на явища і процеси, які зумовлюють або можуть зумовлювати активізацію криміногенного потенціалу суспільства у виді злочинних проявів, а також недопущення їх здійснення на різних стадіях злочинної поведінки, тобто на

стадіях формування кримінальної мотивації, виникнення умислу на вчинення злочину, готування до злочину та замаху на злочин» [168, с. 21].

Погоджуємося з думкою поіменованого вченого у тому, що спеціально-кримінологічне запобігання злочинності, у тому числі бюджетної, є ефективним на всіх стадіях злочинної поведінки спеціальних суб'єктів вказаної категорії кримінальних правопорушень.

Прийнято вважати, що спеціально-кримінологічне запобігання здійснюється за трьома основними напрямками: кримінологічна профілактика, відвернення та припинення кримінальних правопорушень. Кримінологічна профілактика визначається як заснований на кримінологічній теорії та тісно пов'язаний із соціальним розвитком суспільства самостійний напрямок боротьби зі злочинністю, що являє собою комплекс різноманітних по характеру, змісту, часу, сфери застосування і цілей заходів, які здійснюються органами влади, громадськими організаціями та громадянами щодо завчасної корекції та усунення небажаних у кримінологічному відношенні факторів, які сприяють антисуспільному формуванню та поведінці особистості.

Як зазначає український вчений-кримінолог Богатирьов І. Г., спеціально-кримінологічне запобігання – це сукупність запобіжних заходів, які використовує держава та громадські інституції у соціальних групах і колективах. Вважається, що спеціально-кримінологічне запобігання слід розглядати в площині кримінологічної профілактики, відвернення злочинів та припинення злочинної поведінки [185, с. 116].

Відвернення кримінальних правопорушень є активною специфічною запобіжною діяльністю держави, її інститутів, громадськості і окремих громадян, розрахована як на необмежене коло, так і на конкретних осіб, що мають намір вчинити кримінальне правопорушення, активно заохочують вести протиправний, антисуспільний спосіб життя.

Водночас припинення кримінальних правопорушень розкривається як виявлення осіб, які готують вчинення кримінальне правопорушення або намагаються безпосередньо його здійснити і прийняття до таких осіб відповідних заходів (професійна оперативно-розшукова діяльність).

Кримінологічна профілактика злочинності є найбільш складним і водночас тонким по розробці і виконанню наступальним запобіжним діям. Незважаючи на значний інтерес учених і практиків щодо проблеми профілактики злочинності, багато питань її теорії потребують розробки. Перш за все, це стосується структури профілактики злочинів, правильне змістовне розуміння якої має не тільки суто теоретичне, а й практичне значення [168, с. 22-35].

Недооцінювати профілактичний напрямок запобігання протиправним діям не слід, адже саме від кримінологічної профілактики значною мірою залежить нейтралізація детермінантів, які зумовлюють злочинності, у т.ч. у сфері бюджету.

Ми погоджуємось з Івановим А. В. у тому, що система спеціально-запобіжних заходів, зокрема профілактичних, повинна відповідати низці вимог. По-перше, має бути практично зумовленою, співвідноситись із причинами та умовами вчинення злочинів, безпосередньо витікати із них, враховувати їх характер, сфери та ін. Заходи мають максимально «перекривати» детермінанти. По-друге, визначення заходів повинно враховувати існуючу у державі та суспільстві ситуацію, бути реальними з точки зору можливості їх організаційного, матеріально-технічного та кадрового забезпечення. По-третє, спеціально-запобіжні заходи повинні бути розділені між державними та недержавними суб'єктами їх здійснення таким чином, щоб ефект впливу був максимальним. По-четверте, лише комплексне застосування спеціально-кримінологічних заходів, поряд із загальносоціальними, може дати бажаний результат – максимальне зниження податкової злочинності [100, с. 146].

Сучасний стан злочинності в Україні є відображенням також наявного особливого правового режиму – воєнного стану, який вніс суттєвий вплив на всі види злочинності, у тому числі і на вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з протиправним розкраданням коштів бюджетів всіх рівнів, а тому ми погоджуємося з думкою Іванова А. В. у тому, що наявна в Україні система спеціально-запобіжних заходів повинна максимально охоплювати причини і умови вчинення кримінальних правопорушень у даній сфері.

Як зазначив Голіна В. В., «не враховувати профілактичних заходів – це все одно, щоб вчені в медицині відмахнулися б від медичної профілактики, яка дала людству доленосні засоби виживання і лікування небезпечних хвороб (щеплення, вакцинація, гігієна)» [168, с. 22–23].

За нашим дослідженням «спеціально-кримінологічне запобігання злочинності реалізується системою уповноважених на це суб'єктів, від яких у першу чергу залежить ефективність правоохоронної діяльності із протидії кримінальним правопорушенням. Невід'ємним суб'єктом системи спеціально-кримінологічного запобігання та протидії кримінальним правопорушень, у тому числі з використанням бюджетних коштів, на нашу думку, є органи прокуратури України» [167, с. 378].

Незважаючи на те, що ні в Конституції України, ні в КПК України чи Законі України «Про прокуратуру» не зазначено функцію органів прокуратури України із запобігання та протидії злочинності, належність прокуратури до суб'єктів такої діяльності, на нашу думку, не піддається сумніву. Це твердження знайшло своє відображення у численних наукових працях вітчизняних дослідників.

Так, як слушно зауважив Іванов А. В., кримінологічна функція прокуратури, хоч і значно звузилась, проте за сучасних умов продовжує реалізовуватись, про що свідчить у тому числі й практичний досвід роботи

поіменованого автора в органах прокуратури. Запобіжна (кримінологічна) функція органів прокуратури іманентно притаманна практично всім напрямкам прокурорської діяльності, їх сутності та внутрішньому змісту. В межах кожного напрямку роботи органів прокуратури виокремлюються кримінологічні сторони, що спрямовуються на усунення (нейтралізацію) причин і умов злочинів та об'єднуючись складають єдину кримінологічну функцію прокуратури. Вона полягає у цілеспрямованій роботі органів прокуратури щодо випередження, обмеження і усунення криміногенних явищ та процесів, що зумовлюють злочини, недопущення потенційних злочинів на різних стадіях їх кримінального формування та відзначається специфікою прокурорських повноважень, форм та методів превентивного призначення [100, с. 178-179].

Прокуратура як правоохоронний орган здійснює свою діяльність із запобігання та протидії злочинності саме на спеціально-кримінологічному рівні. Характер такої діяльності свідчить про те, що вона здебільшого здійснюється у вигляді кримінологічної профілактики, тобто сконцентрована на заходах щодо нейтралізації детермінантів злочинності.

О.С. Іщук вважає, що «заходи запобігання та протидії, залежно від побудови системи, компетенції та функцій органів прокуратури, можуть мати загальнодержавний, регіональний, місцевий та об'єктовий (галузевої) характер.

За змістом ці заходи в основному є правовими. Разом із тим, прокуратура бере участь у здійсненні організаційно-управлінських заходів запобігання та протидії злочинності що, у першу чергу, пов'язано з координацією діяльності правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю. Органи прокуратури, займаючись роботою з правової освіти і виховання, роблять також певний внесок у реалізацію ідеологічних (культурно-виховних) заходів запобігання злочинам. Частина заходів запобігання та протидії злочинності, які здійснює прокуратура, процесуального характеру (заходи, пов'язані з представництвом прокурором

інтересів держави у кримінальному, цивільному та господарському процесах)» [112, с. 39].

Не зважаючи на те, що з часу створення органів прокуратури нашої держави, її структура та функції зазнавали численних змін, ми погоджуємося з думкою О.С. Іщука щодо змістовності основних заходів із даного виду діяльності державних органів, у тому числі і запобігання розкраданням бюджетних коштів країни всіх рівнів.

Особливу роль прокуратури через призму її кримінологічної діяльності запобігання незаконному використанню грошових коштів бюджету, відведена координаційній діяльності.

ЗУ «Про прокуратуру» від 14.10.2014, зі змінами та доповненнями (ч. 2 ст. 25) [146] визначає, що «Генеральний прокурор, керівники відповідних прокуратур, їх перші заступники та заступники відповідно до розподілу обов'язків координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності. Основною формою координації є проведення координаційних нарад з керівниками правоохоронних органів, на яких заслуховується інформація щодо їхньої діяльності у сфері протидії злочинності. Рішення координаційної наради є обов'язковим до виконання всіма зазначеними в ньому правоохоронними органами. Порядок та інші форми координації затверджуються наказом Генерального прокурора» [146].

«Порядком координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, затвердженим наказом Генерального прокурора № 28 від 08.02.2021» [162], передбачено, що «Генеральний прокурор, керівники органів прокуратури, їх перші заступники та заступники (керівництво органів прокуратури) відповідно до розподілу обов'язків координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня, у тому числі міжрегіональних,

повноваження яких поширюються на декілька адміністративно-територіальних одиниць, у сфері протидії злочинності» [162].

Порядок визначає, що «завданнями координації є:

- розробка та впровадження у діяльність правоохоронних органів та органів прокуратури пріоритетів кримінально-правової політики, сучасних підходів до протидії злочинності;
- визначення основних напрямів та проблем у правозастосовній і правоохоронній діяльності щодо запобігання та протидії злочинності на основі аналізу її структури, динаміки та прогнозування тенденцій, підготовка пропозицій щодо шляхів вирішення відповідних проблем із метою сприяння у виконанні завдань кримінального провадження;
- розробка, узгодження і реалізація спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення, розкриття, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, причин та умов, які сприяли їх вчиненню;
- підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері протидії злочинності. Завдання координації можна втілити у життя лише при умові неухильного виконання засад, тобто загальних правових положень, які через зміст закріплених у нормативно-правових документах розкривають сутність, визначають конкретні права та обов'язки суб'єктів координаційної діяльності.

Основними засадами координаційної діяльності, визначеними законодавцем, є:

- верховенство права;
- законність;
- незалежність і рівність суб'єктів координаційної діяльності у визначенні проблем у сфері протидії кримінальним правопорушенням,

ініціюванні, розробці, узгодженні та реалізації заходів, спрямованих на їх вирішення;

- обов'язковість виконання узгоджених заходів та контроль за їх реалізацією;

- системність і повнота використання різних форм координації;

- публічність, гласність і відкритість координаційних заходів, оприлюднення їх результатів у встановленому законодавством порядку в межах, які не суперечать вимогам законодавства про захист прав і свобод людини та громадянина, державної таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом» [162].

Термін «координація» у теоретичних дослідженнях і нормативних правових джерелах використовується досить широко, у т.ч. щодо координації діяльності суб'єктів протидії злочинності. Координація – слово латинського походження, що в перекладі означає узгодження, впорядкування, приведення у відповідність. У словниках «координувати» визначене як «погоджувати, встановлювати доцільне співвідношення між будь-якими діями, явищами» [173, с. 313].

Деякі вчені розглядають координацію як функцію управління, змістом якої є забезпечення упорядкованих взаємозв'язків між організаціями, ділянками та учасниками виробництва й управління з метою узгодження дій щодо реалізації рішень, об'єднання спільних зусиль у вирішенні загальних завдань, у юридичній літературі під координацією звичайно розуміють взаємопогоджувану діяльність різних учасників по досягненню спільної мети [174, с. 12-13].

Зрозумілим є те, що взаємопогодження та злагодженість зусиль є запорукою досягнення будь-яких спільних цілей усіх її учасників. Тому координація виступає у якості об'єктивної необхідності у системі різноманітних суспільних відносин, що потребують узгодження і організації управління

державним та громадським життям, у тому числі із нейтралізації чинників вчинення протиправних дій у сфері використання бюджетів всіх рівнів.

Координаційна діяльність прокуратури розглядається у широкому та вузькому розуміннях.

Координацію в широкому розумінні можна визначити як об'єктивну потребу в узгодженості й взаємозалежності, яка є неодмінною умовою успішної життєдіяльності будь-якого суспільства й діяльності його владних і управлінських структур. Яким би чином не будувалося управління, ніколи не вдавалося створити таку систему, за якої певне відомство або навіть галузь господарства змогли б бути самодостатніми й незалежними від інших відомств і галузей. За будь-яких умов перебороти роз'єднаність можна тільки шляхом організації діючої системи координації, об'єднання зусиль різних відомств, органів управління в певних сферах діяльності, напрямках, що мають загальнодержавне значення [112, с. 176].

У сфері управління органами, які є підпорядкованими, координація забезпечує виконання всіх спланованих заходів. Координаційна діяльність не може виконати свою роль без відповідних заходів примусу, визначених на законодавчому рівні.

Саме діяльність прокуратури по координації всіх правоохоронних органів є прикладом цього.

З приводу вищевикладеного у науковій літературі та і в практичній діяльності часто виникають непорозуміння, висловлюються прямо протилежні погляди про сутність і характер координації, нерідко відбувалася підміна понять координації та управління, координації та взаємодії [174, с. 19-20].

Для розуміння ролі координації органі прокуратури у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів, звернемося до офіційної статистики.

Так, протягом першого півріччя 2025 року обліковано 5663 кримінальних правопорушень, «пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів. При цьому 3022 кримінальні правопорушення пов'язані з незаконним використанням коштів державного бюджету, 1943 – місцевого бюджету, 2 – коштами резервного фонду усіх рівнів, 42 – коштами субвенцій усіх рівнів.

У кримінальних провадженнях особам вручено повідомлення про підозру у 3110 випадках. З них – 1815 особам у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів, 1036 – коштами місцевого бюджету, 4 – коштами резервного фонду усіх рівнів, 34 – коштами субвенцій усіх рівнів.

Щодо встановлених та відшкодованих збитків.

За статистичними даними у кримінальних провадженнях вказаної категорії загалом обліковано 6621190 тис. грн. матеріальних збитків, відшкодовано 849435 тис. грн., накладено арешт на майно на суму 2051931 тис. грн.

У кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів установлено 4678261 тис. грн., відшкодовано 726 705 тис. грн., накладено арешт на майно на суму 1669617 тис. грн.

При розслідуванні кримінальних проваджень з незаконним використанням коштів місцевих бюджетів установлено 602 521 тис. грн. матеріальних збитків, відшкодовано 726705 тис. грн., накладено арешт на майно на суму 245447 тис. грн.

У ході здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням резервного фонду бюджетних коштів усіх рівнів установлено 1453 тис. грн. матеріальних збитків, відшкодовано 913 тис. грн., арешт на майно не накладався.

При здійсненні заволодіння коштами субвенцій бюджетів всіх рівнів встановлено 15121 тис. грн збитків, відшкодовано 1656 тис. грн., накладено арешт на майно на суму 7 518 тис. грн.

У розрізі 2024 року Офіс Генерального прокурора наводить такі дані.

Було обліковано 8372 кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів. При цьому 4261 кримінальні правопорушення пов'язані з незаконним використанням коштів державного бюджету, 3189 – місцевого бюджету, 5 – коштами резервного фонду усіх рівнів, 45 – коштами субвенцій усіх рівнів» [204].

Що ж до координації діяльності правоохоронних органів, то головною її метою є боротьба зі злочинністю. Для правоохоронних органів боротьба зі злочинністю означає, насамперед, вплив на злочинне середовище шляхом виявлення і припинення всіх фактів злочинів, викриття винних, притягнення їх до відповідальності, тобто застосування закону до кожного випадку злочинної поведінки [174, с. 23].

Іщук О. С. слушно зауважив, що «може здатися, що управління у даній сфері могло б здійснюватися з єдиного державного органу – центру, який би здійснював, організовував і керував всією діяльністю з боротьби зі злочинністю. Однак такий єдиний центр або орган з боротьби зі злочинністю неможливий, тому що злочинність – складне і різноманітне соціальне явище, що пронизує всю суспільну, економічну, політичну й інші сфери життя. Керування ж усіма учасниками названої діяльності з єдиного центру неможливе хоча б тому, що до них належать органи, які становлять різні гілки влади. При цьому виявляється, що й здійснення функції кримінально-правового реагування на злочинність також неможливе з єдиного центру. У вирішенні даного завдання задіяно багато самостійних правоохоронних органів, кожен з яких виконує свої завдання відповідно до закону» [112, с. 183].

Підсумовуючи викладене, у запобіганні та протидії злочинності беруть участь процесуально самостійні, незалежні один від одного суб'єкти, діяльність яких є чітко регламентованою і процесуально врегульованою. Діяльність ця має потребу в узгодженості, певній взаємодії, а отже – у координації.

Варто зазначити, що серед думок науковців превалює точка зору про те, що органи прокуратури є унікальним органом у системі суб'єктів запобігання та протидії злочинності в Україні. У правовий статус органів прокуратури законодавець заклав підвалини організатора координування всіх інших суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням, наділивши органи прокуратури специфічними повноваженнями координації.

Прокуратура не лише бере участь у виробленні єдиних узгоджених рішень і рекомендацій у галузі діяльності правоохоронних органів щодо боротьби зі злочинністю, але й сама безпосередньо їх виконує [174, с. 32].

При цьому органи прокуратури діють у т.ч. на процесуальній основі. Виконуючи роль координатора в системі правоохоронних органів нашої країни, прокуратура безумовно дотримується своєї процесуальної самостійності а також процесуальної самостійності кожного правоохоронного органу. У цьому проявляється сутність координаційної діяльності органів прокуратури, де серед рівних за процесуальною самостійністю, законодавець визначає органи організатором координації.

Погоджуємося з Литвиновим О.М., який визначає «поняття координації в контексті змісту профілактики злочинів, під якою пропонує розуміти узгодження дій тактично самостійних суб'єктів системи профілактики злочинів за різними елементами діяльності за наявності рівноправних зв'язків між ними, спільної стратегічної мети діяльності для підвищення ефективності протидії злочинності» [176, с. 74].

Косюта М. В. «формулює це поняття через зміст правовідносин у сфері координації прокуратурою діяльності інших правоохоронних органів, розуміючи під такими організаційно-правоохоронні, багатосторонні відносини, змістом яких є вироблення і реалізація спільних заходів в межах компетенції кожного з учасників, спрямованих на усунення злочинних проявів і запобігання їм» [177, с. 13].

Значення координації дій суб'єктів протидії злочинності, на думку М.М. Бурбика полягає в тому, «що вона дозволяє об'єднати їх зусилля у боротьбі зі злочинністю і на цій основі досягти помітних результатів у найкоротший термін і з меншими витратами сил. Функція координації виконувалася прокуратурою протягом багатьох років з невеликою перервою, що дозволило прокуратурі накопичити у цій справі певний досвід» [175, с 70-74].

Українськими науковцями С.В. Івашко та Л.І. Олефір відзначається, що «особливого значення набуває координаційна діяльність правоохоронних органів у період воєнного стану» [163, с. 281]. Це пояснюється насамперед тим, що збройна агресія РФ зумовила виникнення нових форм злочинних проявів у бюджетній сфері (зокрема ст. 201-2 КК України щодо незаконного використання гуманітарної допомоги), а також значно підвищила рівень суспільної небезпеки кримінальних правопорушень з використанням бюджетних коштів.

Крім того, наказом Генерального прокурора від 16.10.2020 № 489 затверджено «Стратегію розвитку органів прокуратури на 2021 – 2023 рр.» [165].

Стратегія визначає «підвищення рівня ефективності діяльності органів прокуратури, зокрема щодо забезпечення виконання конституційних функцій і повноважень, удосконалення зовнішніх та внутрішніх комунікацій, впровадження сучасної системи управління людським капіталом, покращення ресурсного забезпечення діяльності органів прокуратури, що є необхідним складником системних перетворень у державі, зокрема і в умовах євроінтеграції.

Стратегією передбачені заходи ефективної координації діяльності у сфері протидії злочинності у наступних формах: координування розробки та впровадження кримінально-правової політики задля злагодженої роботи органів прокуратури та відповідних органів правопорядку; забезпечення сучасних підходів до протидії злочинності; організація збирання та аналізу повних достовірних даних для визначення пріоритетів кримінально-правової політики; розроблення та прийняття на основі пріоритетів кримінально-правової політики спільних для органів правопорядку ключових показників ефективності і рекомендацій щодо застосування норм кримінального та кримінального процесуального законодавства; розвиток спроможності та посилення функцій аналітичних підрозділів органів прокуратури, які координуватимуть процес розроблення та виконання пріоритетів кримінально-правової політики, а також адаптуватимуть їх відповідно до змін криміногенної ситуації; удосконалення механізмів координації протидії злочинності; налагодження регулярної та ефективної взаємодії з усіма ключовими державними й недержавними партнерами з метою вдосконалення системи кримінальної юстиції та органів правопорядку; удосконалення формату взаємодії у межах координаційної функції прокуратури й інших механізмів регулярної координації та співпраці з Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, судами, органами досудового розслідування, органами місцевого самоврядування з метою виявлення та спільного розв'язання актуальних проблем у системі кримінальної юстиції України; упровадження механізму обговорення з неурядовими експертними установами, організаціями й окремими експертами, а також міжнародними партнерами актуальних проблем у системі кримінальної юстиції, органах правопорядку та шляхів їх розв'язання; закріплення лідируючої ролі органів прокуратури у процесі визначення напрямів розвитку системи

кримінальної юстиції та органів правопорядку в Україні, зокрема й через проактивну позицію в координаційних ініціативах» [163, с. 277-280], [165].

Черговою спробою «підвищити ефективність координаційної діяльності органів прокуратури є прийняття Концепції взаємодії органів прокуратури з громадами («Прокурор громади»), затвердженої Наказом Генерального прокурора №224 від 11.08.2023» [163, с.281], [166].

«Передумовою створення Концепції є захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави, що є основною метою діяльності органів прокуратури.

Концепція спрямовується на довгострокове ініціативне партнерство між прокуратурою, органами правопорядку, громадами та громадськими організаціями, серед іншого ветеранськими та волонтерськими, закладами освіти, бізнес-асоціаціями, покликане забезпечити ефективне вирішення проблем з безпекою в громадах (підвищення громадської безпеки), запобігання кримінальним правопорушенням і як наслідок поліпшення якості життя членів громад.

Системним аналізом Концепції можна визначити наступні завдання прокурорів громад:

- запобігання злочинності, передусім шляхом аналізу та впливу на середовище, у якому найчастіше вчиняються протиправні діяння;
- спрямування зусиль на виправлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення уперше, а також неповнолітніх правопорушників;
- підтримка рівних умов для ведення бізнесу в громадах, захист від безпідставного та необґрунтованого втручання у здійснення господарської діяльності;
- збір інформації про потреби і запити громади;
- аналіз причин злочинності, вдосконалення шляхів протидії злочинам;

– розробка комплексних механізмів для посилення безпеки громади спільно з місцевою владою, поліцією та іншими зацікавленими органами чи організаціями;

– взаємодія з громадськими організаціями та медіа» [163, с. 280-284].

Тому вимоги сьогодення, а також стан розкриття протиправних дій, пов'язаних з використанням бюджетних коштів, зумовлюють прийняття нових законних та підзаконних нормативно-правових актів у частині діяльності прокуратури з питань координації, що свідчить про важливість даного напрямку, а також актуальності пошуку нових форм та методів взаємодії прокуратури з іншими суб'єктами.

Заходи процесуального характеру вживаються під час правоохоронної діяльності прокуратури при здійсненні прокурорами своїх безпосередніх обов'язків та функцій. Основною їх складовою у контексті запобіжної діяльності є здійснення нагляду за дотримання вимог законів органами, які відповідно до положень чинного кримінального процесуального законодавства (ст. 216 КПК України) «здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство у кримінальних провадженнях» [120], у тому числі, пов'язаних з використанням бюджетних коштів.

Щоб з'ясувати місце прокуратури у запобіганні як діяльності, доцільно з'ясувати генезис такого явища, як «оперативно-розшукова профілактика»

Як у цьому контексті доцільно зазначив Закалюк А. П., «запобіжна діяльність щодо злочинності безпосередньо спрямовується не проти неї у тому вигляді (обсязі), в якому вона існує на теперішній час, а стосовно чинників, що її зумовлюють. Ця діяльність здійснюється, насамперед, з метою перервати дію останніх і тим самим перешкодити подальшому вчиненню злочинів, існуванню злочинності у сучасних параметрах та їхньому збільшенню» [17, с. 318].

Погоджуємося із Супрунечком Д. О. у тому, що «оперативно-розшукова профілактика виступає одним із пріоритетних напрямів протидії злочинності, яка являє собою оперативно-розшукове запобігання злочинам, виявлення латентних злочинів та осіб, що їх вчинили, а також оперативно-розшукову протидію і перешкоджання кримінальному правопорушенню. При цьому, в умовах професіоналізації злочинності і зростання її загального рівня, саме оперативно-розшукова профілактика злочинам має найбільший потенціал у протидії злочинам, насамперед завдяки наявності у своєму арсеналі оперативно-розшукових заходів, які здійснюються оперативними підрозділами» [113, с. 97].

Кириченко О. В. зазначає, що на сьогодні «не існує консенсусу щодо визначення поняття та змісту оперативно-розшукового запобігання злочинам, а у теорії та практиці використовуються різноманітні визначення цієї категорії, а саме: «оперативно-розшукове запобігання», «оперативно-розшукова профілактика», «попередження», «припинення» тощо, часто зазначені терміни вживаються як синонімами. Проте на сьогодні загальновизнаного в науці універсальною категорією, яка адекватно відображає форми оперативно-розшукової протидії злочинності, є оперативно-розшукове запобігання злочинам. Шляхом вживання терміну «запобігання» стосовно злочинності та злочинних проявів пішла також й законодавча практика, застосовуючи в деяких законодавчих актах зазначену термінологію» [178, с. 70].

Халілев Р. А. розкриває зміст оперативно-розшукового запобігання «через три взаємопов'язані елементи, а саме: а) оперативно-розшукову профілактику злочинів (як загальна, так й індивідуальна) – її сутність полягає в усуненні, нейтралізації причин і умов (об'єктивних і суб'єктивних), обставин та факторів (внутрішніх і зовнішніх) стосовно імовірного злочинця; б) оперативно-розшукове попередження злочинів, як друга стадія запобігання, та яке по своєму змісту є цілком логічною реалізацією в ОРД вимог законодавця. Її сутність

полягає у виявленні осіб, дії яких свідчать про протиправну спрямованість вчинити злочин (злочини) і можуть перерости у злочинні. Такий різновид запобіжної діяльності, як попередження, посідає особливе місце в системі ОРЗ, оскільки він повинен бути спланований, узгоджений та санкціонований. Водночас він має й профілактичний вплив, проте опосередкований – через стадію попередження злочинів; в) оперативно-розшукове припинення злочинів – третя стадія запобігання злочинам із використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності. Вона настає у випадку невирішення завдання запобігання злочинам на перших двох стадіях» [179, с. 297].

Загальні засади прокурорського нагляду в сфері ОРД закріплено в ЗУ «Про прокуратуру» [146], де у ч. 1 ст. 25 зазначено, що «прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України. Письмові вказівки прокурора органам, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, надані в межах повноважень, є обов'язковими для цих органів і підлягають негайному виконанню» [146].

Подальшого розвитку регулювання наглядової діяльності прокуратури за законністю оперативно-розшукової діяльності набуває у «наказі Генерального прокурора «Про організацію нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність» №253 від 08.09.2023» [180].

Згідно вищевказаного наказу, «прокурори мають перевіряти додержання вимог законодавства щодо:

– заведення оперативно-розшукових справ, достатності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності;

– наявності відповідних повноважень (щодо ведення оперативно-розшукових справ, затвердження у них відповідних рішень) в осіб, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

– відповідності оперативно-розшукових заходів меті і завданням оперативно-розшукової діяльності, дотримання вимог законності проведення оперативно-розшукових заходів;

– застосування окремих обмежень прав і свобод людини і громадянина, обґрунтованості клопотань до суду про надання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують конституційні права та свободи особи;

– проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора;

– обґрунтованості продовження, припинення, поновлення строків ведення оперативно-розшукових справ та їх закриття;

– своєчасності та обґрунтованості направлення відомостей про кримінальні правопорушення окремих осіб та груп осіб, які здобуті під час оперативно-розшукової діяльності, органу досудового розслідування для початку досудового розслідування, а також інших випадків використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності відповідно до ст. 10 Закону;

За виявленими порушеннями, допущеними під час проведення оперативно-розшукової діяльності, прокурори вживають заходи (шляхом скерування відповідних листів) про усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності, поновлення порушених прав і свобод громадян і притягнення винних до встановленої законом відповідальності» [180].

Крім того, у відповідності до п. 9 Наказу, «при розгляді клопотань про проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують

конституційні права особи, прокурори забезпечують перевірку їх обґрунтованості, відповідності вимогам законодавства та матеріалам оперативно-розшукової справи» [180].

Нормативно закріпленими критеріями оцінки «ефективності здійснення прокурорами повноважень з нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, є додержання прав людини і громадянина, у тому числі щодо недоторканності особистого життя, житла і таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної кореспонденції та інших форм приватного спілкування, банківських вкладів і рахунків, вжиття невідкладних заходів до поновлення порушених прав та притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності, а також своєчасність реагування на порушення законності при здійсненні оперативно-розшукової діяльності» [180].

Як бачимо, на противагу іншим правоохоронним органам, які виявляють конкретних осіб, схильних до протиправних діянь, ставлять їх на профілактичний облік, проводять з ними профілактичні бесіди та інші заходи з недопущення з їх боку злочинів, безпосередньо запобігають за допомогою оперативно-розшукових засобів злочинним проявам, органи прокуратури, реалізують свої повноваження в даній сфері переважно на організаторському, наглядовому рівні, у ході процесуального керівництва тощо. Тобто, органи прокуратури, в першу чергу, забезпечують законність в діяльності оперативно-розшукових органів.

Переконані, що значний кримінологічний потенціал діяльності прокуратури міститься у процесуальній діяльності прокурорів у рамках кримінальних проваджень та «підтримання публічного обвинувачення у суді» [146].

«Грунтуючись на результатах кримінально-правових, кримінологічних, соціологічних, психологічних та статистичних досліджень, науковці підтверджують тезу про попереджувальний вплив кримінального закону. По-перше, власне факт наявності кримінально-правових санкцій за вчинення того чи іншого злочину вже є чинником, що стримує злочинність. По-друге, якщо за злочин законом уже передбачене покарання у виді позбавлення волі, то подальше збільшення його строку не матиме попереджувального ефекту. По-третє, на практиці невідворотність кримінальної відповідальності часто має більший вплив на поведінку потенційних правопорушників, аніж тяжкість покарання» [88, с. 34–35].

До того ж, вважаємо, що «невиправдано мала увага приділяється проблематиці вдосконалення кримінального процесуального законодавства як єдиного інструментарію правоохоронних та судових органів із виконання основних завдань кримінального провадження: захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини» [121, с. 151].

Зокрема, ми стверджуємо, що одним із засобів «швидкого та ефективного судового розгляду кримінальних правопорушень» [120], у т.ч., пов'язаних розкраданням коштів бюджету, раціональне навантаження на органи досудового розслідування та органи прокуратури, суд, тим самим, зменшення впливу певних детермінант такої злочинності, є впровадження у практичну діяльність «інституту угод» [120], де органи прокуратури відіграють значну роль і наділені певними процесуальними повноваженнями.

Так, «за даними, отриманими в результаті узагальнення судової практики щодо здійснення кримінального провадження на підставі угод, вбачається

збереження тенденції до поширення практики застосування інституту угод у кримінальному судочинстві. При цьому з аналізу судової статистики вбачається, що незважаючи на позитивну динаміку затверджених вироків на підставі угод і з огляду на те, що цей інститут є новим для кримінального судочинства, його механізм ще не відпрацьовано судовою практикою та достатньою мірою не досліджено науковою доктриною» [181]. «На сьогодні інститут угод про визнання винуватості охоплює близько п'яту частину всіх розглянутих судами першої інстанції кримінальних проваджень» [182].

За дослідженням Д.В. Каменського, «у американській правозастосовній практиці сфера застосування угод про визнання винуватості є традиційно широкою та охоплює практично всі види економічних злочинів. До того ж на відміну від української практики укладання угод про визнання винуватості обвинуваченим, яка тільки-но формується з урахуванням власних спроб і помилок, у США укладання таких процесуальних угод між сторонами обвинувачення та захисту є ефективним важелем не лише для встановлення вини порушника з його власною допомогою в тих випадках, коли з об'єктивних причин правоохоронцям важко довести вину. Навпаки, другою, не менш важливою функцією таких угод є отримання від обвинуваченого важливої інкримінуючої інформації про інші латентні злочини (зокрема, у сфері економіки) в обмін на особисті кримінально-правові преференції. Таким чином, для федеральних агентів укладання угод про визнання винуватості стає умовним ключем для успішного переслідування інших економічних злочинів, що є тим більш необхідним за умови хронічного браку кадрових і матеріальних ресурсів» [86, с. 388].

«За даними судової статистики майже 97 % кримінальних справ про економічні злочини в цій державі завершуються саме підписанням угоди про визнання порушниками своєї вини» [87, с. 1].

В контексті проблематики «інституту угод у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення»[120], які посягають на кошти бюджетів всіх рівнів, доцільно розглянути законодавчі зміни щодо укладення угод у «корупційних кримінальних правопорушеннях та кримінальних правопорушеннях, пов'язаних з корупцією» [152].

01.11.2024 набрав чинності ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» [122].

Вказаний Закон, зокрема « доповнює частину третю статті 53 КК України положеннями, які передбачають можливість застосування додаткового покарання у виді штрафу у разі, коли воно не передбачено в санкції статті; встановлює можливість застосування додаткового покарання у виді конфіскації майна в разі звільнення особи від відбування покарання з випробуванням у випадках укладання угоди; визначає, що підставою для укладання угоди про визнання винуватості є викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи (осіб) у вчиненні будь-якого корупційного кримінального правопорушення чи кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, та якщо інформація щодо вчинення такою особою (особами) кримінального правопорушення буде підтверджена доказами, і за умови повного або часткового відшкодування підозрюваним або обвинуваченим завданого збитку або заподіяної шкоди; встановлює виняток щодо обмежень застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням згідно зі ст. 75 КК України у кримінальних провадженнях цієї категорії; запроваджує механізм погодження угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та

кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією керівником відповідного органу прокуратури; удосконалює судовий розгляд та затвердження угоди про визнання винуватості та надання можливості внесення зміни до укладеної угоди до моменту видалення суду до нарадчої кімнати» [122], [120], [152].

Ми переконані, що визначений законодавцем механізм медіації у кримінальному процесі має на меті стимулювання до укладення угод про визнання винуватості. Це стосується і кримінальних проваджень, які є предметом дослідження у нашій науковій роботі.

Це може стати наслідком суттєвого рівня злочинності у сфері бюджетів всіх рівнів нашої країни. Проте, це питання потребує подальшого дослідження як серед кримінологів, так і практичних працівників з врахуванням наявної статистичної інформації.

Говорячи про інформаційно-аналітичний напрям запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів, зазначимо, що він набуває все більшої актуальності, оскільки в сучасних умовах до розвитку інформаційних і комунікативних технологій привертається особлива увага.

За твердженням О.С. Іщука «основні напрями (пріоритети) кримінологічної діяльності органів прокуратури, їх актуальність визначаються на основі вивчення наявної у правоохоронних органах та інших структурах інформації. Від цього залежить цілеспрямованість діяльності правоохоронних органів, правильний вибір найбільш раціональних форм кримінологічного впливу, їхня результативність. Основним критерієм пріоритетності напрямів кримінологічної діяльності органів прокуратури є стан і структура законності та злочинності в межах певної території, що встановлюється на основі всебічного аналізу злочинів, інших правопорушень, причин та умов, які сприяють їхньому вчиненню. Спільний, всебічний аналіз стану злочинності, боротьби з нею,

прогнозування тенденцій є фундаментом для визначення основних напрямів боротьби зі злочинністю» [112, с. 96].

Загальносвітовою тенденцією є трансформація індустріального суспільства у постіндустріальне, що відбувається в умовах посилення глобалізаційних процесів, розширення сфери послуг і нематеріального виробництва у результаті науково-технічного прогресу, у тому числі масштабного, глибинного та динамічного проникнення інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери життєдіяльності особи, суспільства, суб'єктів господарювання та держави. Відбуваються радикальні світові зміни, які впливають на всі сфери суспільного життя, – це глобальні соціальні процеси, їх масштаби є не визначеними, а динаміка – стрімкою [109, с. 228].

Переважає більшість науковців схиляється до думки, що саме кримінологічна інформація є основою побудови системи протидії злочинності, з чим ми повністю погоджуємося [169, с. 5].

Пріоритети діяльності прокуратури із запобігання злочинності формуються за результатами аналізу стану законності у відповідних регіонах, прослідковування тенденцій і закономірностей, на думку В.В. Сазонова «у вчиненні кримінальних правопорушень, а також дії комплексу детермінант, що впливають на ці процеси. Не потребує додаткового обґрунтування те, що з року в рік беззмінним пріоритетом діяльності прокурорів є запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері, що відображається в планах робіт прокуратур усіх рівнів. Інформаційно-аналітичне забезпечення є життєво необхідним підґрунтям для підвищення ефективності протидії злочинності. Від якості й адекватності інформації про потенційні та реальні загрози економічній безпеці країни залежать результативність та ефективність ужитих ними запобіжних заходів, недопущення та мінімізація негативних наслідків» [109, с. 229].

На думку українського вченого О.Г. Кальмана, «невирішеними залишаються також багато інших проблем. Наприклад, дуже часто параметри і основні напрямки моніторингу обираються на розсуд тих осіб, хто його буде проводити, виходячи з відомчих інтересів або вузько сформульованих завдань» [170, с. 19].

О.С. Іщук переконаний, що «кроком на шляху запровадження механізмів кримінологічного моніторингу в діяльності органів прокуратури стало створення Єдиного реєстру досудових розслідувань, його процесуальної складової та аналітичного функціоналу. Зокрема, протягом 2013 року в органах прокуратури автоматизовано усі форми звітності і суттєво розширено аналітичні можливості інформаційної системи. З метою запобігання порушенням облікової дисципліни, забезпечення об'єктивності відомостей про кримінальні правопорушення та осіб, які їх вчинили реєстр доповнено логічними та контрольними перевітками» [112, с. 161].

Органи прокуратури використовують як джерела інформації, не тільки власні дані моніторингу, а також дані інших правоохоронних органів, різноманітні ресурси органів державної та місцевого самоврядування, звернення громадських організацій, громадян, а також дані отримані у ЗМІ.

На нашу думку, важливим елементом інформаційно-аналітичного напрямку запобігання протиправним діям, пов'язаним незаконним використанням коштів бюджету, є кримінологічне інформування суспільства – підняття кримінологічної обізнаності громадян про рівень та інші характеристики злочинності, у т.ч. і бюджетної, її причини та умови, правоохоронну діяльність у цій сфері, викриті злочини та застосовані заходи примусу тощо. Кримінологічна обізнаність чинить запобіжний вплив і є важливим спеціально-кримінологічним заходом [100, с. 152].

Актуальними і досі є результати вивчення суспільної думки про роль кримінологічної обізнаності у запобіганні злочинам, проведеного українським науковцем Голіною В. В. Так, на питання «Як би вплинула на Вашу поведінку більш глибока та повна інформація про злочинність» [171, с. 234], відповіді були наступні: «сам не здійснював би злочинів – 3 %; став би особисто обачнішим – 36 %; попередив би членів сім'ї та знайомих для підвищення обачності – 29,4 %; повідомив би у відповідні органи про вчинені злочини або ті, що готуються – 19,4 %, підкреслено всі варіанти – 12,2 %. На основі отриманих результатів вчений вказав на доцільність підняття рівня та якості обізнаності населення про злочинність (щоденне оновлення інформації, брифінги правоохоронних органів, постійна взаємодія правоохоронних органів з школами, трудовими колективами та ін., використання наочної агітації, літератури та мистецтва, інформаційних листків, плакатів тощо); інтенсифікацію запобіжної діяльності через ЗМІ; оптимізацію правового виховання та ін.» [171, с. 235].

При цьому, кримінологічне інформування не має переходити допустимі межі. Зокрема, не потрібно розкривати населенню всі на разі відомі схеми ухилення від оподаткування, що може бути використано злочинцями для вчинення нових злочинів та їх приховання, а отже виконувати функції криміногенних детермінант. Так, за даними соціологічного опитування 58,4 % респондентів на питання «Чи можливе висвітлення в ЗМІ способів вчинення злочинів і методів боротьби зі злочинністю» [172, с. 95]. дали негативну відповідь. Певні застереження щодо меж допустимої інформації в ЗМІ знаходяться й в рішеннях міжнародних організацій.

Наприклад, в Резолюції Консультативної асамблеї Ради Європи «Щодо Декларації про засоби масової інформації та права людини» від 23.02.1970 р. підкреслюється, що офіційна державна влада «зобов'язана надавати в розумних межах інформацію з питань, що викликає інтерес серед суспільства» [172, с. 95].

Отже, спеціально-кримінологічні заходи є важливою складовою у системі діяльності запобігання і протидії кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері та органи прокуратури відіграють у ній важливу роль, передусім на координуючому напрямку, а також у процесуальній та інформаційно-аналітичній діяльності.

3.4. Індивідуально-профілактичні заходи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів

У дисертаційному дослідженні було досліджено питання діяльності органів прокуратури як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів.

Досліджуючи питання запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів, у роботі були окреслені заходи запобігання через призму загальносоціальних, а також спеціально-кримінологічних заходів. Визначаючи системність та узгодженість всіх дій, які повинні бути спрямовані недопущення (до зменшення) вчинення кримінальних правопорушень у суспільстві, наука кримінологія, класифікуючи заходи запобігання за рівнем впливу, зазначає також про індивідуально-профілактичні заходи.

Потрібно констатувати той факт, що даний вид заходів запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, які пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів, є важливою складовою всього комплексу заходів у запобігання, а також зловживанням при використанні бюджетів всіх рівнів.

Правовим підґрунтям здійснення органами прокуратури індивідуально-профілактичних заходів у запобігання вчиненню кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері є Конституції України, Закони України «Про прокуратуру» [146], «Про запобігання корупції» [158], Закон України «Про публічні закупівлі», Бюджетний кодекс України, КПК України, а також підзаконні нормативно-правові акти у сфері фінансових розрахунків та проведення державних закупівель.

Якщо вести мову про загалом про індивідуально-профілактичні заходи запобігання кримінальним правопорушенням з метою недопущення їх вчинення, наука кримінологія визначає такі заходи, які повинні застосовуватись до осіб, які не є законослухняними та мають ознаки протиправної поведінки.

Учені-кримінологи, зокрема В.В. Голіна, індивідуально-профілактичне запобігання вчинення кримінальним правопорушенням зазначає як «вид запобігання злочинності, спрямований на конкретну особу. Ця діяльність проводиться на етапі перед виникненням злочинного наміру. Деякі кримінологи вважають, що індивідуальне запобігання злочинам є частиною спеціально-кримінологічного запобігання злочинам і не виділяють його окремо» [168, с. 39].

Якщо вести мову про індивідуально-профілактичні заходи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів, потрібно, передусім, зазначити про проведення аналітичної роботи щодо з'ясування, які сприяють вчиненню даного виду правопорушень.

Проведення аналітичної роботи охоплюється координаційною діяльністю органів прокуратури. Так, у відповідності із ЗУ «Про прокуратуру» «Генеральний прокурор, керівники відповідних прокуратур, їх перші заступники та заступники відповідно до розподілу обов'язків координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності. Основною формою координації є проведення координаційних нарад з керівниками правоохоронних органів, на яких заслуховується інформація щодо їхньої діяльності у сфері протидії злочинності» [146]. Тобто, органи прокуратури аналізують стан злочинності на відповідній території. Це стосується також і порушень у сфері використання бюджетних коштів.

При отриманні інформації, виявленні фактів неефективного використання бюджетних коштів, прокурор відповідного рівня планує заходи щодо

запобігання вчиненню таких порушень, виявлення кримінальних правопорушень (розкриття та розслідування їх) або ж для вжиття заходів представницьких повноважень.

А тому, наступним видом індивідуально-профілактичні заходи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із розкраданням грошових коштів бюджетів, є представницька функція прокуратури.

Для вжиття заходів представницького характеру органи прокуратури отримують відомості з:

- «інформації, що надходить до органів прокуратури від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень;
- матеріалів кримінальних проваджень, справ про адміністративні правопорушення, у тому числі пов'язані з корупцією;
- публікацій у медіа, у тому числі мережі Інтернет, публічної інформації у формі відкритих даних;
- документів, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень;
- звернень фізичних і юридичних осіб, депутатів усіх рівнів, громадських об'єднань та організацій;
- інших джерел»[244].

Опрацювання отриманих даних дають підстави органам прокуратури звертатись до суду з позовами про повернення незаконно використаних коштів бюджетів всіх рівнів та здійснити захист державних інтересів у випадках безпідставного витрачання бюджетних коштів всіх рівнів.

Важливим аспектом індивідуально-профілактичного запобігання прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із розкраданням

коштів бюджету всіх рівнів, є попередження неефективного використання бюджетних коштів шляхом виявлення ознак зловживання під час тендерів.

Здійснюючи моніторинг публікацій у медіа, у т. мережі Інтернет, публічної інформації у формі відкритих даних, органи прокуратури здійснюють моніторинг публічних закупівель.

Саме завдяки моніторингу системи «Prozorro», яка передбачена для забезпечення прозорості та відкритості процесу витрачання бюджетних коштів, органи прокуратури: перевіряють законність проведення тендерів та закупівель за державні кошти; можуть реагувати на виявлені факти протиправних домовленостей між учасниками тендерів; відслідковують подання учасниками документів з ознаками фальшування; виявляють зловживання під час користування коштами бюджетів, зокрема, фіктивних тендерів або під одного учасника, завищення цін, розподіл закупівель на менші з метою уникнення конкурсу.

Окремо слід зупинитись на здійсненні функції запобігання прокуратурою вчиненню протиправних дій, які пов'язаним із використанням бюджетних коштів у сфері оборони. Це пов'язано з численними фактами розкрадання бюджетних коштів шляхом укладання договорів про закупівлю продукцію та послуг для потреб Збройних Сил України за завищеними цінами, фіктивне виконання робіт, завищення вартості товарів чи послуг. Саме в період правового режиму воєнного стану [227] збільшуються ризики вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері при здійсненні закупівель. Це пов'язано з можливістю придбати та оплатити товари та послуги військового призначення у період воєнного стану у закритому режимі, тобто без проведення закупівель з використанням системи «Prozorro». Самим замовником у такому випадку визначається порядок укладання державних контрактів [245]. Наслідки визначення такого порядку закупівель відомі всьому суспільству: численні

факти незаконного використання бюджетних коштів всіх рівнів виявлені як правоохоронними органами, так і в результаті журналістських розслідувань.

Звісно, такі обмеження можуть бути виправдані через уведення у нашій країні правового режиму воєнного стану та необхідності дотримання вимог безпекових питань.

Для прикладу. «За процесуального керівництва прокурорів Офісу Генерального прокурора викрито та затримано посадовців Одеської міської ради та керівників приватних підприємств, які організували схему заволодіння бюджетними коштами територіальної громади міста Одеси. За даними слідства, колишній директор департаменту муніципальної безпеки Одеської міської ради та його перший заступник, діючи у змові з керівниками кількох приватних підприємств, під час укладення договору на постачання товарів для потреб Збройних Сил України безпідставно включили до вартості договору суму податку на додану вартість. Ці операції відповідно до законодавства звільняються від оподаткування ПДВ, тому посадовці безпідставно завищили вартість договору та заволоділи понад 1,6 млн грн бюджетних коштів громади. 31 жовтня 2025 року правоохоронці провели 12 обшуків у місті Одесі, а також на території Одеської та Київської областей – за місцями проживання, в офісах приватних компаній і в департаменті муніципальної безпеки Одеської міськради. За результатами проведених слідчих дій чотирьом колишнім посадовцям міськради та керівникам приватних підприємств повідомлено про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України» [250].

Потрібно відмітити, що прийняття рішення про закриті закупівлі для потреб Збройних Сил України, без використання системи «Prozorro» відбувається в нашій державі не вперше.

Так, у зв'язку з пандемією коронавірусу SARS-CoV-2, також були введени обмеження для обов'язкового проведення через систему «Prozorro» для закупівлі ліків [246].

У результаті введених обмежень з'явилась можливість здійснити закупівлю ліків за прямими договорами. Як наслідок, відбулись численні порушення вимоги бюджетного законодавства, у тому числі і вчинення незаконних дій за фактами безпідставного завищення цін на ліки та інші медичні послуги.

Таким чином, негативний досвід обмеження проведення закупівель через систему «Prozorro» у нашій країні вже був. Звісно, відповідні висновки з цього потрібно було зробити.

Правоохоронці-практики з цього приводу зазначають, що при наявності обмежень обов'язковості проведення відкритих тендерних процедур, повинна все ж бути офіційна звітність про використання бюджетних коштів.

Українські вчені В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська, Б.М. Головкін вважають, що « завданням індивідуальної профілактики є «усунення загрози потенційного злочину» [183, с. 39].

Відомий український вчений-кримінолог В.В. Голіна відмічає, і ми поділяємо його думку, про те, що «до об'єктів індивідуально-профілактичного запобігання кримінальним правопорушенням належать такі: поведінка та спосіб життя осіб, які мають високу ймовірність схильності до кримінальних правопорушень; соціальні елементи їхньої особистості, що вказують на антигромадську спрямованість; психофізичні особливості індивідів, що мають соціальне значення під час формування та реалізації особистості; негативні криміногенні умови середовища та життєвого укладу; інші довготривалі обставини, які сприяють створенню криміногенної ситуації та полегшують вчинення кримінальних правопорушень» [168, с. 146].

Відомі вчені В. Василевич та О. Джужа зазначають, що «індивідуальна профілактика – це перш за все вплив на осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, та їхнє соціальне оточення. Цей вид діяльності полягає в цілеспрямованій роботі з конкретною людиною та її найближчим оточенням. Об'єктами такої профілактики є особи, чия поведінка та спосіб життя свідчать про можливість вчинення ними злочинів. Погляди, мотиви та система цінностей особи можуть бути основою для профілактичного впливу на неї лише у випадку, коли ці огляди, мотиви та орієнтації виявляються у антигромадській поведінці» [247, с. 100].

Погоджуємось з думкою вчених та вважаємо, що індивідуально-профілактичні заходи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів повинні бути спрямовані на осіб (у переважній більшості – це службові особи), у тому числі на оточення в соціумі цих осіб. Саме оточення осіб, які потенційно можуть вчинити протиправні дії, може впливати на рішення про намір вчинити кримінальне правопорушення.

Щодо завдань індивідуальної профілактики, поіменовані вчені зазначили, що, «виходячи з механізму злочинної поведінки, індивідуальна профілактика має бути спрямована на особу та її негативні риси, на середовище, що формує цю особу, а також на умови, обставини та ситуації, що сприяють або полегшують вчинення злочинів. При цьому слід мати на увазі, що йдеться про безпосередню діяльність відповідних суб'єктів, тобто тих, від кого йде такий вплив» [247, с. 101].

Наука кримінологія виділяє види індивідуального запобігання злочинності. Ці види залежать від стадії розвитку та становлення особи злочинця:

До першого виду ми можемо віднести ранню профілактику. Цей вид профілактики характеризується тим, що особа, яка має намір вчинити кримінальне правопорушення, перебуває на первісному, початковому етапі її криміналізації, тобто започаткування її як особи з прокримінальними думками та негативною, антисуспільною спрямованістю. На цій стадії, завдяки виявленню впливу на джерела, які оточують цю особу, можливий вплив з метою зміни прокримінальних настроїв. Що стосується кримінальних правопорушень, які досліджуються нами, рання профілактика передбачає здійснення впливу на посадову особу – керівника, який зможе вплинути на підлеглу особу, що має повноваження по використанню бюджетних коштів.

Наступним видом профілактики є особистісна профілактика. Цей вид профілактики стосується працівників, чия поведінка свідчить про розвиток у них негативних інтересів, негативне оточення, сумнівні знайомства, контакти із кримінальним середовищем та особами, які зловживають алкоголем або навіть наркотиками. Також це стосується осіб, які вчинили адміністративні правопорушення. Метою особистісної профілактики є процес утримання особи від подальшого розвитку кримінальної поведінки та спрямування її на шлях виправлення, а також впливу на оточення.

Профілактика на стадії реалізації вчинення кримінального правопорушення є наступним видом профілактики. Вона стосується працівників, які вчинили насильницькі злочини і щодо яких суд прийняв рішення про застосування різних заходів примусу.

впливу. Метою цього виду профілактики є запобігання повторному вчиненню злочинів шляхом демонстративних заходів контролю і жорстких пояснень щодо правових наслідків злочинів. Цей вид профілактики здійснюється при виконанні покарань, в установах виконання покарання і реалізується через різноманітні інститути, визначені законодавцем (ст.75 КК України та ін).

Останнім видом профілактики є рецидивна профілактика. Вона застосовується до осіб, які відбули покарання, але не залишили наміри продовжити займатись злочинною діяльністю [247, с. 101–102].

У науковій літературі визначають наступні напрямки профілактичної діяльності органів прокуратури:

1) В межах наглядової функції прокуратури, здійснювати нагляд за дотриманням законності, реалізації програм, планів та постанов спрямованих на профілактику злочинності.

2) Координувати діяльність правоохоронних органів в галузі профілактичної діяльності, що дозволяє надати даному процесу системність, логічну послідовність і тим самим значно підвищити ефективність такої діяльності.

3) Постійно проводити кримінологічний аналіз ситуації на території обслуговування, що дозволяє виявити причини та умови вчиненню кримінальних правопорушень, окремих видів злочинності та конкретних злочинів, а також встановити закономірності розвитку ситуації і на їх підставі зробити обґрунтований прогноз її розвитку криміногенної ситуації.

4) На підставі складеного прогнозу та виявлених причин і умов злочинності здійснювати комплексне планування профілактичної діяльності.

5) Організовувати висвітлення в засобах масової інформації реальної криміногенної ситуації та механізму злочинної поведінки найбільш поширених злочинів, з метою віктимологічної профілактики. Інформувати населення про діяльність правоохоронних органів, з метою налагодження партнерських стосунків.

6) Вживати заходів щодо стимулювання участі населення у профілактичній діяльності.

7) Всіляко, в межах визначеної компетенції, сприяти правовому вихованню населення [248, с. 101-102].

Звісно, з часом функції та завдання органів прокуратури, визначені законодавцем, зазнали змін. Разом тим, основні напрями запобігання (у т.ч. індивідуально-профілактичні) органами прокуратури кримінальним правопорушенням (у т.ч., пов'язаним із використанням бюджетних коштів) залишаються сталими.

Відомий український вчений А. Закалюк зазначає, що «вплив на особу, яка задумала або розпочала злочин, може запобігти його вчиненню. Цей вплив може бути прямим або опосередкованим, включаючи використання оперативних можливостей або вплив на близьке оточення та членів сім'ї» [17, с. 334].

Ми погоджуємось з даною думкою поіменованого вченого. Дійсно, специфіка даного об'єкта запобігання і визначає сутність індивідуальної профілактики. Враховуючи специфіку більшості «кримінальних правопорушень» [152], які пов'язані з використанням бюджетних коштів – спеціального суб'єкта, наділеного більш широкими (порівняно із загальним суб'єктом) та додатковими ознаками (службове становище, юридичний обов'язок), існує специфіка запобіжної, профілактичної діяльності. Вона полягає в тому, що насамперед індивідуально-профілактична діяльність органів прокуратури повинна бути спрямована на нейтралізацію детермінантів вчинення даного виду кримінальних правопорушень.

До складових індивідуально-профілактичної запобіжної діяльності відносять поведінку особи на роботі, її моральні та ділові ознаки, клімат, який існує у колективі та який, безсумнівно, впливає на прийняття рішення про вчинення кримінальних правопорушень, а також рівень отримання легального доходу.

Отже, можна визначити, що індивідуально-профілактичні заходи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів – це законодавчо визначена система організаційно-правових та роз'яснювальних дій, завданням яких є усунення детермінант, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, недопущення розкрадання бюджетних коштів, а також підвищення відповідальності службових осіб.

У частині профілактичних заходів щодо службових осіб, працівники органів прокуратури у своїй діяльності здійснюють індивідуальні бесіди зі службовими особами (спеціальні суб'єкти більшості кримінальних правопорушень у бюджетній сфері) органів місцевого самоврядування, розпорядниками бюджетних коштів, а також працівниками державних установ.

Завданням проведення індивідуальних бесід є роз'яснення чинного бюджетного законодавства, а також кримінального законодавства у частині правових наслідків, які настають у результаті протиправного використання коштів бюджетів всіх рівнів. Саме у контексті індивідуально-профілактичних бесід доцільно акцентувати увагу на тих суспільних процесах, які відбуваються в нашій країні. Звісно, основним аргументом необхідності законослухняної поведінки є – війна, яка зачепила і позначилась на всі напрями діяльності держави. Після закінчення війни необхідно буде розвивати нашу країну, а протиправне використання коштів з бюджету не забезпечить розвитку економіки та призведе до занепаду нашої країни, втрати іміджу на світовому ринку.

А тому, необхідність і доцільність проведення індивідуально-профілактичних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів, обумовлюється кримінальною караністю вказаних дій, антисоціальною спрямованістю особи, яка незаконно посягає на грошові кошти бюджетів всіх рівнів країни, а також особливостями

кримінологічної характеристики суб'єкта «вчинення кримінальних правопорушень» [152] вказаної категорії.

В сучасних реаліях, «в умовах сьогодення, в умовах правового режиму воєнного стану» [227], який уведений у зв'язку з війною російської федерації проти нашої країни, існує потреба у комплексному застосуванні (загально-соціальні, спеціально-кримінологічні, індивідуально-профілактичні) заходів запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів.

Проблематика, яка була досліджена у даному дисертаційному дослідженні, стосується того, що законодавчо не визначено чіткий перелік кримінальних правопорушень, які можна однозначно віднести до порушень, пов'язаних з незаконним використанням коштів бюджетів всіх рівнів. У випадку визначення законодавцем родового об'єкту – бюджетні кошти – та віднесення чіткого переліку кримінальних правопорушень за даною ознакою до певного розділу особливою частини КК України, можливість визначення комплексного забезпечення заходів запобігання органами прокуратури вчинення кримінальних правопорушень даної категорії, безумовно, була б кращою.

У дисертаційному дослідженні ми вже зазначали, що у науці, на доктринальному рівні відсутнє єдине поняття кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів.

Тому, науковці використовують поняття «злочини, пов'язані з порушенням законодавства про бюджетну систему», «злочини, які вчиняються у бюджетній сфері», «злочини, які вчиняються із незаконним використанням бюджетних коштів», «злочини, що пов'язані з порушенням бюджетного законодавства», «злочини, поєднані з використанням бюджетних коштів», «злочини, вчинені з використанням бюджетних коштів», «порушення вимог бюджетного законодавства», «злочини проти державних фінансів» тощо.

Тому, у даному підрозділі дисертаційного дослідження ми не будемо повторювати дану проблематику.

Разом з тим, кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів, яка вчиняється в нашій країні, дають підстави стверджувати про необхідність та доцільність здійснення індивідуально-профілактичних заходів запобіганню даного виду злочинних проявів.

Тому, умови сьогодення вимагають створення реальних механізмів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів всіх рівнів.

Одним із таких механізмів є упровадження у практику роботи органів прокуратури системи «Prozorro», як один із таких механізмів. Тобто, на законодавчому рівні, з наданням відповідних повноважень, здійснювати моніторинг системи «Prozorro» для забезпечення прозорості та відкритості процесу витрачання бюджетних коштів шляхом перевірки законності проведення тендерів, закупівель за державні кошти та можливістю невідкладного реагування на виявлені факти порушення бюджетного законодавства та наявні ознаки складу злочину кримінальних правопорушень.

Наша бачення використання можливостей системи «Prozorro» як механізму запобігання, виявлення та розслідування порушень бюджетного законодавства, кореспондується з думкою вченого-кримінолога І.Г. Богатирьова, який, досліджуючи роль прокуратури у запобіганні використанню бюджетних коштів під час здійснення публічних закупівель наголошував на тому, «що прокуратура, як правоохоронний орган має право втручатися у сферу публічних закупівель шляхом: незаконного використання бюджетних коштів; притягання до відповідальності винних осіб за вчинене кримінальне правопорушення; представлення інтересів держави в судах під час розгляду кримінального

провадження; надання правової допомоги при укладанні договорів та реагування на порушення в межах своїх повноважень» [249, с. 135].

Не менш важливим у механізмі індивідуально-профілактичних заходів запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів є ініціювання відсторонення осіб, щодо яких є обґрунтовані підозри у вчиненні кримінальних правопорушень вказаної категорії.

Цей захід забезпечення кримінального провадження чітко регламентований статтями 131, 154 Кримінального процесуального кодексу і застосовується щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження [120].

У контексті не кримінально-процесуального поняття, а кримінологічного, відсторонення особи від виконання своїх обов'язків здійснюється з метою запобігання негативним наслідкам подальшого перебування на займаній посаді, що полягає у впливі на свідків, перешкоджання розслідуванню та можливістю вчинення нових кримінальних правопорушень. Тобто, мова йде профілактичний характер такого заходу запобігання, який не спрямований на покарання особи.

Тобто, сутністю цього індивідуально-профілактичного заходу є запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів, забезпечення повноти та неупередженості з'ясування обставин події, а також захист інтересів держави, суспільства від можливих зловживань.

Органи прокуратури відіграють ключову роль у забезпеченні законності у сфері використання бюджетних коштів. Індивідуально-профілактичні заходи дозволяють не лише виявляти кримінальні правопорушення, але й запобігати їм

на ранніх етапах, формуючи у службових осіб розуміння невідворотності відповідальності та забезпечуючи принципу невідворотності покарання.

Індивідуально-профілактичні заходи як дії, які спрямовані на виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню правопорушень, є складовою у механізмі запобігання і протидії органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням коштів бюджетів всіх рівнів. Особливо важливими ці заходи є саме для даного виду кримінальних правопорушень, оскільки мова йде про збереження фінансових ресурсів нашої країни.

Здійснюючи у межах, визначених законодавцем, координацію правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, органи прокуратури займають чільне місце у системі індивідуально-профілактичних заходів щодо запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері. Окрім координації, ця діяльність поєднує аналітичну діяльність та індивідуальний виховний вплив, що дає можливість впливати на рівень даного виду злочинності.

Висновки до розділу 3

1. Доведено, що система відомчих нормативно правових актів щодо діяльності органів прокуратури, у тому числі, у сфері запобігання ними кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів, засобом правового регулювання в останні роки дістала свого динамічного розвитку і є ефективним у цій сфері внаслідок своєї гнучкості та пристосування до реалій сьогодення. Пропонується активізувати науковий пошук щодо нових форм, змісту діяльності та функцій органів прокуратури на перспективу, що стане запорукою більш ефективного та точнішого визначення її місця у системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням.

2. Завдяки використанню державою, громадськими інституціями загальносоціального запобігання в суспільстві зменшуються соціальні суперечності, прогнозується криміногенне протистояння різних верств населення, підвищується рівень життя; створюється міцний фундамент нормального функціонування всіх соціальних сфер, зокрема, виховання дітей і молоді, оздоровлення морального клімату в суспільстві, впровадження моральних цінностей, додержання демократичних засад тощо. Зазначено, що загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів, передбачає подолання економічної кризи, підвищення добробуту населення, покращення охорони здоров'я, освіти, екологічної політики та інші соціальні заходи захисту населення.

3. Доведено, що спеціально кримінологічні заходи запобігання і протидії кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері є важливою складовою у системі діяльності органів прокуратури, які проводять передусім координуючу роботу з іншими правоохоронними органами, а також у процесуальній та інформаційно-аналітичній діяльності.

4. Констатовано, що відсутність у органах прокуратури підрозділів/фахівців, які б здійснювали інформаційно-аналітичну роботу комплексно, шляхом систематичного збору та оцінки інформації для своєчасного реагування на ті виклики, що постають перед органами прокуратури, як одним із суб'єктів спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням рівнів. Запропоновано визнати одним із головних коштів бюджетів всіх елементів інформаційно аналітичного напрямку запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів- кримінологічне інформування суспільства.

5. Обумовлено необхідність і доцільність проведення індивідуально профілактичних заходів запобігання кримінальним правопорушенням,

пов'язаним із використанням бюджетних коштів, оскільки саме вони є кримінальною караністю вказаних дій, антисоціальною спрямованістю особи, яка незаконно посягає на грошові кошти бюджетів всіх рівнів країни, а також особливостями кримінологічної характеристики суб'єкта вчинення кримінальних правопорушень вказаної категорії.

6. Доведено, що індивідуально-профілактичні заходи у механізмі запобігання і протидії органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням коштів бюджетів застосовуються з метою виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню таких правопорушень, оскільки мова йде про збереження фінансових ресурсів нашої країни. Не менш важливим у механізмі індивідуально-профілактичних заходів запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів є ініціювання прокуратурою кримінальних відсторонення осіб, щодо яких є обґрунтовані підозри у вчиненні правопорушень вказаної категорії.

ВИСНОВКИ

У дисертації надано кримінологічну характеристику запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів та розроблено комплекс заходів на рівні загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуально –профілактичного запобігання. Сформульовані висновки й рекомендації, які дозволяють вирішити низку кримінологічних завдань теоретичного та практичного характеру в умовах воєнного стану, зокрема:

1. Вивчення стан наукового дослідження кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів та його методологію дозволило надати аргументи щодо покращення кримінологічної безпеки у даній сфері на законодавчому рівні. Доведено, що у цьому процесі мають бути залучені всі державні інститути, громадські організації та самі громадяни. Зазначено про те, що особлива відповідальність покладається на владу, яка має діяти прозоро та щорічно інформувати суспільство про результати запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів. Проведений науково-методологічний аналіз дослідження запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, показав його багаторівневу ієрархічну систему, яка характеризується певним набором методів пізнання. Завдяки застосуванню методів дослідження сформульовано авторське визначення методологічного інструментарію запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів – це сукупність засобів, методів і прийомів, які застосовуються органами прокуратури, іншими правоохоронними органами на різних рівнях запобігання, з метою наукового

пояснення вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів.

2. Дослідження поняття та зміст кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, які пов'язані із використанням бюджетних коштів дозволило провести порівняльний аналіз понять «бюджетні кошти» та «гуманітарна допомога» довести їх певну схожість, оскільки вони мають чітко визначений цільовий характер. Отримувачами гуманітарної допомоги можуть виступати установи, які утримуються за рахунок бюджетних коштів. Зловживання під час використання бюджетних коштів та гуманітарної допомоги схожі за механізмом свого вчинення, а також завдають значної шкоди економічним та суспільним інтересам, авторитету та обороноздатності країни, особливо у період правового режиму воєнного стану. У дослідженні наголошено на досягненні пенологічного ефекту через вплив на суспільство посиленням загрози кримінальної відповідальності у відповідь на протиправні діяння в умовах загального погіршення соціально-економічних умов у країні внаслідок бойових дій та різкого зростання навантаження на правоохоронну систему, державні контролюючі органи. Науково обґрунтовано кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, в умовах воєнного стану та законодавчих змін щодо забезпечення реалізації кримінальної відповідальності з урахуванням принципу розумності, справедливості та прозорості. Сформульовано авторське визначення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, які пов'язані із використанням бюджетних коштів – це юридична відповідальність осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені Кримінальним кодексом України шляхом нецільового використання бюджетних коштів.

3. Надано характеристику особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, пов'язані із використанням бюджетних коштів. Доведено, що особи винні у незаконному використанні бюджетних коштів - це переважно чоловіки, середнього і зрілого віку з вищою освітою, які обіймають керівні або матеріально відповідальні посади в юридичних особах публічного і приватного права, наділені службовими повноваженнями розпоряджатися бюджетними коштами. Психологічними особливостями таких злочинців є глибока деформація правової свідомості та стійка корислива спрямованість злочинної поведінки.

4. У дослідженні розкрити сучасний стан і тенденції вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів. Зазначено, що умовах війни бюджетна система України відіграє важливу роль у життєдіяльності країни, тому її головна мета забезпечити обороноздатність та нову якість економічного, соціального та гуманітарного розвитку, а також інтеграцію України до Європейського Союзу. Сформульовано авторське визначення кримінологічної характеристики вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів – це сукупність статистично значущих показників про їх вчинення на певній території, особу злочинця, причини і умови вчинення кримінального правопорушення, його суспільна небезпека, віктимологічна складова та діяльність правоохоронних органів щодо запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів. Серед прорахунків та недоліків державної політики у сфері використанням бюджетних коштів виділено: 1) інституційну неспроможність системи органів управління та контролю забезпечити цільове використання бюджетних коштів; 2) непослідовну реалізацію завдань державних цільових програм розвитку; 3) розбалансованість повноважень органів управління і контролю та їх відповідальності за цільове використання бюджетних коштів; 4) закритість та непрозорість діяльності головних

розпорядників бюджетних коштів; 5) освоєння бюджетних коштів всупереч положенням чинного законодавства тощо.

5. Виокремити детермінанти, що обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів та умови їх виникнення. Виокремлено шість груп детермінантів, які впливають на вчинення кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів: 1) соціально-економічні; 2) політико-ідеологічні; 3) соціально-психологічні; 4) нормативно-правові; 5) організаційно-управлінські; 6) ті які, пов'язані з правоохоронною і правозастосовною діяльністю. Доведено, що переважна більшість кримінальних проваджень вчинення кримінальних правопорушень, які пов'язаних із використанням бюджетних коштів закривається в судах за: дійовим каяттям, примиренням винного з потерпілим, зміною обстановки, передачею особи на поруки, застосуванням до неповнолітнього заходів виховного характеру, застосуванням амністії та інших підстав.

6. Завдяки характеристиці нормативно-правове регулювання запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів доведено, що система відомчих нормативно-правових актів щодо діяльності органів прокуратури, у тому числі, у сфері запобігання ними кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів, в останні роки дістала свого динамічного розвитку і є ефективним засобом правового регулювання у цій сфері внаслідок своєї гнучкості та пристосування до реалій сьогодення. Запропоновано активізувати науковий пошук щодо нових форм, змісту діяльності та функцій органів прокуратури на перспективу, що стане запорукою більш ефективного та сучасного визначення її місця у системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням.

7. Дослідження загальносоціальних заходів запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів дозволило довести, що завдяки використанню державою, громадськими інституціями загальносоціального запобігання в суспільстві зменшуються соціальні суперечності, прогнозується криміногенне протистояння різних верств населення, підвищується рівень життя; створюється міцний фундамент нормального функціонування всіх соціальних сфер, зокрема, виховання дітей і молоді, оздоровлення морального клімату в суспільстві, впровадження моральних цінностей, додержання демократичних засад тощо. Зазначено, що загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів, передбачає подолання економічної кризи, підвищення добробуту населення, покращення охорони здоров'я, освіти, екологічної політики та інші соціальні заходи захисту населення.

8. Розробка спеціально-кримінологічних заходів запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів довела спроможність органів прокуратури забезпечити їх проведення шляхом координаційної діяльності з іншими правоохоронними органами, як у процесуальній та інформаційно-аналітичній формі. Запропоновано визнати одним із головних елементів інформаційно-аналітичного напрямку запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів - кримінологічне інформування суспільства. Саме підняття кримінологічної обізнаності громадян про рівень та інші характеристики злочинності у бюджетній сфері, її причини та умови, створять надійну площадку для її запобігання.

9. Обумовлено необхідність і доцільність проведення індивідуально-профілактичних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів, оскільки саме вони є

кримінальною караністю вказаних дій, антисоціальною спрямованістю особи, яка незаконно посягає на грошові кошти бюджетів всіх рівнів країни, а також особливостями кримінологічної характеристики суб'єкта вчинення кримінальних правопорушень вказаної категорії. Запропоновано наступні індивідуально-профілактичні заходи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів серед яких: індивідуальна і групова профілактика; застосування програм позитивної корекції до осіб схильних до незаконного використання бюджетних коштів; індивідуальне коригування правопорушуючої поведінки особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, пов'язане із використанням бюджетних коштів. Доведено, що індивідуально-профілактичні заходи у механізмі запобігання і протидії органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням коштів бюджетів застосовуються з метою виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню таких правопорушень, оскільки мова йде про збереження фінансових ресурсів нашої країни. Не менш важливим у механізмі індивідуально-профілактичних заходів запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів є ініціювання прокуратурою відсторонення осіб, щодо яких є обґрунтовані підозри у вчиненні кримінальних правопорушень вказаної категорії.

10. Запропоновано пропозиції та рекомендації, спрямовані на подальше удосконалення законодавства та правозастосовної практики запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів.

Так, одним із механізмів запобігання доцільним є упровадження у практику роботи органів прокуратури системи «Prozorro». Тобто, на законодавчому рівні, шляхом внесення змін до Закону України «Про

прокуратуру», уповноважити працівників органів прокуратури здійснювати моніторинг системи «Prozorro» для забезпечення прозорості та відкритості процесу витрачання бюджетних коштів. Передбачити здійснення моніторингу шляхом перевірки законності проведення тендерів, закупівель за державні кошти, можливістю невідкладного реагування на виявлені факти порушення бюджетного законодавства та наявні ознаки кримінальних правопорушень.

Сформульовано наступне визначення кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів – це суспільно небезпечне, винне діяння службових осіб (або інших суб'єктів), без встановлених національним законодавством бюджетних призначень, яке посягає на державну і національну безпеку у сфері публічних правовідносин і передбачає кримінально-правові наслідки згідно КК України.

Вважаємо за доцільне ч. 1 ст. 210 Кримінального кодексу України викласти в такій редакції:

1. Нецільове використання бюджетних коштів службовими особами (або іншими суб'єктами), якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах, без встановлених бюджетних призначень, які посягають на державну та/або національну безпеку у сфері публічних правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Різник О. Р. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за незаконне позбавлення волі. *Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Збірник наукових статей*. 2022. С. 178–190. URL: [https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/download/6416/6801&ved=2ahUKEwjgrsm7-
oWPAxUHIRAIHexyLScQFnoECBkQAQ&usg=AOvVaw3WKHcMLI7mmw59Ff
mheGrr](https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/download/6416/6801&ved=2ahUKEwjgrsm7-
oWPAxUHIRAIHexyLScQFnoECBkQAQ&usg=AOvVaw3WKHcMLI7mmw59Ff
mheGrr)
2. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм: проблеми міждисциплінарних зв'язків. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 09–10 жовтня 2014 р.)*. Харків, 2014. С. 150–154.
3. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 568 с.
4. Кривонос С. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за бандитизм. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 190–196.
5. Руфанова В. М., Титаренко О. О. Запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів: монографія. Дніпропетровськ. Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД. 2012. 200 с.
6. Никифорчук Д. Й., Заболоцька О. Ю., Ніколаюк С. І. Протидія злочинам, що пов'язані з порушенням бюджетного законодавства: науково-практичний посібник. Київ. КНТ, 2006. 88 с.

7. Кулаков В. В., Лень В. В., Мірошніченко С. С. та ін. Запобігання злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів: монографія. Запоріжжя. Дніпровський металург, 2011. 289 с.
8. Судова статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/
9. Вказівка першого заступника Генерального прокурора щодо єдиного порядку обліку злочинів у сфері економіки від 02.06.2004 № 12-157 окв. URL: <http://www.gp.gov.ua> (Дата звернення 20.07.2023).
10. Наказ Генерального прокурора від 14.03.2005 № 17 « Про затвердження Інструкції зі складання статистичного звіту про роботу прокурора» URL: <http://www.gp.gov.ua> (Дата звернення 20.07.2023).
11. Руфанова В. М. Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2011. 20 с.
12. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні і прикладні проблеми попередження. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Харків 2004. 431 с.
13. Конституція України. 28 червня 1996 № 27-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
14. Медицький І. Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави: монографія. Івано-Франківськ, 2007. 222 с.
15. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія: навч. посіб. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2008. 292 с.
16. Даньшин І. М. Запобігання корисливих злочинів проти соціалістичної власності (системний підхід). *Актуальні проблеми юридичної науки на етапі розвинутого соціалізму*. Короткі тези доповідей і наукових

повідомлень Республ. наук. конф. 16 – 18 жовтня 1985 р. Харків: Юрид. ун-т, 1985. С. 172–174.

17. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Кн. 1. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», К., 2007. 432 с.

18. Філософський енциклопедичний словник [гол. ред. Л. Ф. Ільчев]. М.: «Рад. Енцикл.», 1983. 840 с.

19. Пивоваров В. В. Податкова і кредитно-фінансова злочинність: кримінологічна характеристика та попередження: автореф. дис. ... наук. ступеня канд. юрид. наук. Харків, 2003. 20 с.

20. Майстренко М. М. Факторний аналіз злочинів, причини та умови злочинів: основний зміст понять та їх співвідношення. *Науковий вісник Львівського держ. ун-ту внутр. справ*. 2009. № 3. С. 278–285.

21. Костенко А. Н. Социопатия личности как криминогенный фактор / *Наука і правоохорона* : юрид. журн. 2008. № 1. С. 70–75.

22. Кримінологія (Особлива частина): навчальний посібник. Кол. авторів: Блага А. Б., Васильєв А. А., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків: Золота миля, 2011. 342 с.

23. Економічні злочини: попередження і боротьба з ними / За ред. А. І. Комарової та ін. Київ: НДІ «Проблеми людини», 2001. Т. 25.

24. Титаренко О. О. Кримінологічна характеристика та протидія економічним злочинам у вугільній промисловості: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ ун-т внутр. справ, 2008. 196 с.

25. Бандурка О. М. Чинники, що впливають на стан злочинності у сфері економіки. *Шлях України до економічної безпеки*: матер. наук.-практ. конференції (Харків, 16–17 квіт. 2007 р.). Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. С. 3.

26. Дарнопих Г. Ю. Актуальні проблеми запобігання злочинам

економічної спрямованості у сфері паливно-енергетичного комплексу. *Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні*: матер. наук. конф., 15 травня 2009 р. / ред. кол. В. І. Борисов (гол. ред.) та ін. Харків : Право, 2009. 304 с.

27. Гладун О. З. Детермінанти злочинів проти порядку виконання бюджету. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ*. 2009. № 4. С. 159–164.

28. Сосков Р. М. Кримінологічна характеристика та запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів: дис. канд. юрид. наук. Дніпро, 2019. 202 с.

29. Кучма Л. Д. Україна: підсумки соціально-економічного розвитку та погляд у майбутнє. Виступ Президента України на науковій конференції 16 листопада 2000 р. С. 3–6.

30. Основні соціально-економічні показники України за січень 2022 року (інфографіка) : бюлетень Державної служби статистики України. URL: https://csrv2.ukrstat.gov.ua/operativ/infografika/2022/o_soc_ek_Ukr/01_2022_u.pdf (дата звернення: 17.11.2023).

31. Мінекономіки: ВВП за підсумком 2022 року впав на 29,2%. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=b30e854d-b47d-4806-82acbb6daa87fa51&title=Minekonomiki> (дата звернення: 17.11.2023).

32. Петренко С. В. Вплив воєнного стану на причини та умови вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2023. № 2 (14). С. 7–18.

33. Олійник О. М. Запобігання незаконному використанню бюджетних коштів у Збройних Силах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків,

2015. 206 с.

34. Прудов Ю. О. Фінансово-правові засади соціальних гарантій військовослужбовців в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.

35. Головкін Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності. *Теорія і практика правознавства*: електрон. наук. фах. вид. 2014. № 1. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6358/1/Golovkin.pdf> (дата звернення: 12.04.2024 року).

36. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 274–280.

37. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): монографія. Львів. ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 380 с.

38. Іжевський Р. П. Запобігання незаконному використанню бюджетних коштів при будівництві автомобільних доріг. дис. на здобуття наукового ступеню доктора філософії : Харків, 2021. 215 с.

39. Звіт Про результати аудиту ефективності використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах» затверджений рішенням Рахункової палати України від 06.06.2019 року. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/13-2_2019/Zvit_13-2_2019.pdf (дата звернення: 18.11.2023 року)

40. Текст проекту нового Кримінального кодексу України/Draft of the new Criminal Code of Ukraine. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

41. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8

червня 2012 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України від 08.06.2012 р. № 390/2012. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/390/2012/paran12#n12> (дата звернення: 17.11.2023).

42. Давиденко Л. М. Незаконне підприємництво: кримінологічне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 20 с.

43. Вплив відкритих даних у сфері будівництва, реконструкції, ремонту та утримання автомобільних доріг України. Аналітичний звіт. Міністерство цифрової трансформації України. 2020. URL: <https://tapas.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/Open-data-impact-road-sector.pdf> (дата звернення: 18.11.2023 року).

44. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. Київ: Атіка, 2001. 304 с.

45. Борисов В. І. Дослідження інститутом вивчення проблем злочинності АПрН України якості законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю. *Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні*: матер. наук. конф. (Харків, 15 травня 2009 р.). Харків: Право, 2009. С. 14–22.

46. Кальман О. Г. Стан і головні напрями попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми: монографія. Харків. Гімназія, 2003. 352 с.

47. Бюджетний кодекс України: Закон України № 2456-VI від 8 липня 2010 р. із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n1735> (дата звернення: 16.05.2024 року).

48. Трубін І. Загальні проблеми юридичної відповідальності за бюджетні правопорушення. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 6. С. 97–101.

49. Гетьманець О. П. Напрямки вдосконалення нормативно-правового забезпечення бюджетного контролю URL:http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Pravo/2009_841/32.pdf. (Дата звернення: 20.05.2024 р.).

50. Про затвердження Порядку забезпечення органами державної контрольно-ревізійної служби повернення коштів державного і місцевих бюджетів та державних цільових фондів, використаних підприємствами, установами й організаціями не за цільовим призначенням, та/або не повернутих бюджетам чи фондам позик і кредитів: Наказ Міністерства фінансів України від 14.11.2000 р. № 275: втратив чинність 08.08.2002 р. *Офіційний вісник України*. 2000. № 48. Ст. 2103.

51. Геєць В. Бюджетна політика в Україні: проблеми та перспективи. *Дзеркало тижня*. 2004. № 5 (480). С. 18–21.

52. Кличко хоче одним авансом злити «микитасям» всі 600 мільйонів на ще непочатий ремонт Шулявського мосту. *Наші гроші*. 2018. URL: <http://nashigroshi.org/2018/11/15/klychko-khoche-odnym-avansom-zlyty-mykytasiyam-vsi-600-mil-yoniv-na-shche-nepochatyy-remont-shuliavs-koho-mostu/> (дата звернення: 22.04.2024).

53. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні: курс лекцій. К.: Кондор, 2009. 120 с.

54. Тігова Т. Осипчук Л. До питання удосконалення бюджетних взаємовідносин. *Фінансове право*. 2002. № 9. С. 110.

55. Про схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 308-р: за станом на 21 липня 2010 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 38. С. 12.

56. Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук. Харків. 2002. 39 с.

57. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України: монографія. Харків. Вид-во. Нац. ун-т. внутр. справ. 2001. 384 с.

58. Коваленко В.В. Профілактика економічної злочинності в Україні: концептуальні засади, організаційно-правові основи, проблеми управління: монографія. Харків: Вид-тво Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 211 с.

59. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8074-10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

60. Про схвалення Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2005 р. № 185-р.: редакція від 17.12.2016 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/158-2005-%D1%80>. (Дата звернення: 20.04.2024).

61. Степанюк Р. Л. Типові технології злочинної діяльності в бюджетній сфері України. *Форум права*. 2011. № 1. С. 977–981 URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11crlbcu.pdf> (Дата звернення: 19.02.2024).

62. Васильчишин О. Б. Фінансові злочини у фіскальній сфері як загроза економічній безпеки України. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1422/1428> (дата звернення 08.08.2024)

63. Кравчук С. Основні причини поглиблення економічної злочинності в Україні. *Право України*. 2002. № 11. С. 54–56.
64. Збірник методичних рекомендацій з викриття та документування злочинів у бюджетній сфері: метод. рек. / Л. П. Скалозуб, В. І. Василичук, В. Р. Сливенко та ін. Київ: ДСБЕЗ МВС України, 2009. 427 с.
65. Василичук В. І. Удосконалення кримінальної відповідальності за злочини у сфері державних закупівель. *Науковий вісник НАВС*. 2014. № 1. С. 112–120.
66. Чередарчук А. М. Кримінально-правове забезпечення охорони публічних закупівель: дис. канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2021. 206 с.
67. Матусовський Г. А., Сущенко В. М. Організація роботи апаратів дізнання та попереднього слідства органів внутрішніх справ: навч. посібник. Харків: Юрид. ун-т, 1983. 83 с.
68. Степанюк Р. Л. Особливості проведення допиту при розслідуванні бюджетних злочинів. *Право і безпека*. 2003. № 2'1. С. 175–186.
69. Скалозуб Л. Правопорушення у сфері державних закупівель як загроза національній безпеці України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2015. № 3. С. 220–231.
70. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» від 24.03.2022 № 2155-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#n5> (Дата звернення: 07.09.2024).
71. Закон України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 № 1192-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (Дата звернення: 07.09.2024).
72. Міністерство оборони та Державна митна служба встановили, що військові не отримали гуманітарну допомогу на понад 170 млн грн. URL:

https://lb.ua/society/2024/08/26/631472_minoboroni_viyskovi_otrimali.html (Дата звернення: 07.09.2024).

73. Тихонова О. В. Питання кримінальної відповідальності за порушення бюджетного законодавства України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018 № 35. Том 2. С. 40–43. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc35/part_2/12.pdf (Дата звернення: 09.09.2024).

74. Степанюк Р. Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2012. 39 с.

75. Serhii Vitvitskyi, Anton Syzonenko, Tetiana Titochka Definition of criminal and illegal activities in the economic sphere. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. Vol. 8. No. 4. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-4-34-39> (Дата звернення: 12.09.2024).

76. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні URL: <http://westudents.com.ua/knigi/116-ekonomchna-zlochinnst-v-ukran-kravchuk-sy.html> (Дата звернення: 12.09.2024).

77. Мойсеєнко В. В. Детермінанти вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Юридична наука*. 2020. № 2 (104). С. 50-60 URL: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-104-2-2.10> (Дата звернення: 12.09.2024).

78. Джужа О. М., Черней В. В. та ін. Кримінологія : підручник ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2020. 612 с.

79. Iryna Komarnytska, Evgenia Paliy Combating crimes in the financial sphere: current issues. *Вісник Національного університету «Львівська*

політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2023. № 4 (40). С. 92–102. URL: <http://doi.org/10.23939/law2023.40.092> (Дата звернення: 10.10.2024).

80. Кайзер Г. Кримінологія. Введення в основи: пер. с нім. М.: Юрид. літ., 1979.

81. Бойко А. Організована економічна злочинність у період переходу України до ринкової економіки. *Вісник Львів. ун-ту. Серія: Юридична*. 2008. Вип. № 46. С. 169–177.

82. Харко Д. М. Кримінологічні проблеми щодо визначення поняття та ознак сучасної економічної злочинності як фактора тінізації економіки України. URL: <http://www.apdp.in.ua/v55/119.pdf> (Дата звернення: 12.09.2024).

83. Барановська Т. В. Запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи: : дис. док. юрид. наук. Житомир, 2023. 507 с.

84. Гладун О. З. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочини проти порядку використання бюджету. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. № 4 (13). URL: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2001-4/11gozprvb.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).

85. Шаповалова О. Майнові покарання за злочини у сфері господарської діяльності: проблеми застосування. *Право України*. 2012. № 11–12. С. 314–326.

86. Каменський Д. В. Кримінально-правова охорона економічних відносин у США та Україні: компаративістське дослідження: дис. док. юрид. наук. Северодонецьк, 2020. 497 с.

87. Ellis A., Allenbaugh M. Plea Bargained v. Open Pleas: What the Data Reveal. *White-Collar Crime. Westlaw Journal*. 2017. № 7. Volume 31. P. 1–6.

88. Von Hirsh A. Et Al. *Criminal Deterrence and Sentence Severity: An Analysis of Recent Research*. Portland, Oregon: Hart. 1999. 65 p.

89. Волинець Р. А. Кримінальна відповідальність за порушення бюджетного законодавства України (ст. 210 КК України): монографія. Київ: ВД «Дакор», 2012. 184 с.
90. Бабанли Р. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади: монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с.
91. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: особливості кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1. С. 169–175. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/2_12.pdf (дата звернення: 11.08.2024)
92. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
93. Павлик Л. В. Диференціація кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері економіки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2013. 248 с.
94. Каменський Д. В. Білокомірцева злочинність у США: поняття, системні ознаки та види. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 3. С. 21–30.
95. Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія. Київ: Атіка, 2003. 144 с.
96. Франчук В. В. Кримінально-правові засоби охорони економіки України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2015. 272 с.
97. Дудоров О. О., Каменський Д. В. У пошуках оптимальної назви розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 176–186. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2015/51.pdf (дата звернення: 11.08.2024).

98. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності: час визначитись зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2. С. 215–263. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/16_%D0%94%D1%83%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2.pdf (дата звернення: 12.08.2024).
99. Письменський Є. О., Каменський Д. В. Принцип суворості відповідальності та його реалізація у кримінальному праві США. *Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса)*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29 січня 2016 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 47–48.
100. Іванов А. В. Податкова злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: дис. канд. юрид. наук. Харків, 2015. 259 с.
101. Даньшин І. М., Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: поняття, причини, негативні наслідки. *Вісник Університету внутр. справ. України*. 2000. Вип. 10. С. 29–34.
102. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Харків: Вид-во Вапнярчук Н.М., 2005. 128 с.
103. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Харків: Право, 2011. 432 с.
104. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове та кримінологічне дослідження: монографія. Харків: Регіон-Інформ, 2004. 212 с.
105. Мозоль С. А. Кримінологічна безпека України: феномен та наукові засади забезпечення: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 481 с.

106. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Постмодерн і криза протидії злочинності. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку: Міжнар. наук.- практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (м. Харків, 18 квітня 2019 р.)*. 2019. С. 20–22.
107. Орлов Ю. В. Постмодерна кримінологія: основні гносеологічні орієнтири. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2 (21). С. 13–24.
108. Костенко О. М. Не карою єдиною! Про концепцію «антикримінальних лещат». *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4/2 (52). С. 13–16.
109. Сазонов В. В. Кримінологічне забезпечення економічної безпеки України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2020. 416 с.
110. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 р. № 569-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80> (дата звернення: 20.11.2024).
111. Дудоров О. О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України. дис. док. юрид. наук: 12.00.08. Луганськ, 2007. 528 с.
112. Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України. дис. док. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 399 с.
113. Супруненко Д. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2016. 344 с.
114. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки: монографія. Академія державної податкової служби України, Ірпінь. 2001. 525 с.
115. Вітюк І. А. Європейські стандарти запобігання злочинності у сфері економіки. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2023. 224 с.

116. Богатирьов І. Г. Кримінологія: підручник. Мін-во освіти і науки України. Київ: ВД «Дакор», 2019. 352 с.
117. Медицький І. Б. Наслідки злочинності в Україні: теоретичні і прикладні аспекти: монографія. Івано-Франківськ, 2020. 315 с.
118. Федоров М. П. Критерії ефективності кримінально-правової політики держави. *Науковий вісник Львівської комерційної академії: Серія Юридична. Збірник наукових праць*. 2015. Випуск №2. С.301. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvfkau_2015_2_31 (дата звернення: 07.03.2025)/
119. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015/print> (дата звернення: 23.04.2024)
120. Кримінальний процесуальний кодекс України. Документ 4651-VI, чинний, поточна редакція — Редакція від 21.11.2024, підстава - 4074-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n387> (Дата звернення: 08.12.2024).
121. Петренко С. В. Удосконалення законодавства як один з механізмів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави: матеріали XIV Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції*. Чернігів, 2024. С. 150-156.
122. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» №[4033-IX](#) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4033-20#Text> (Дата звернення: 08.12.2024).

123. Мозоль С. А. Кримінологічна безпека в Україні: феномен та наукові засади забезпечення: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 34 с.
124. Копейчиков В.В. Загальна теорія держави і права ; за ред. акад. АПрН України, д.ю.н., проф. В.В. Копейчикова. Київ.Юрінком. 1997. 320 с.
125. Куліш А. М. Організаційно-правове забезпечення статусу працівників податкової міліції України: дис. канд. юрид. наук. Харків, 2003. 177 с.
126. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
127. Демків Р. Я. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія Право. Випуск 34. Том 1. С. 19-22.
128. Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. І голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
129. Аверінцев С. С., Араб-Огли Е. А., Ільчев Л. Ф. та ін. Філософський енциклопедичний словник. 2-е вид. М.: Рад. енциклопедія, 1989. 815 с.
130. Семерак О. С., Семерак І. О. Основи правознавства: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2008. 480 с.
131. Петрушенко В. Л. Філософський словник: терміни, персоналії, сентеції. Львів: Магнолія 2006, 2011. 352 с.
132. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина ; Харків: Право, 2009. 584 с.
133. Сайфуліна Ю. В. Теоретичні засади класифікації джерел права. *Право і суспільство*. 2011. № 3. С. 28-33.
134. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології, Монографія. Київ: Юридична думка, 2008. 336 с.

135. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права: Підручник. Київ: Кондор, 2005. 609 с.
136. Лапкін А. В. Прокурор у кримінальному провадженні: теоретичні, правові та організаційно-методичні проблеми: монографія. Харків: «Право», 2020. 1304 с.
137. Марочкін І. Є., Москвич Л. М., Сібільова Н. В., Бабкова В. С. Порівняльне судове право: навч. посіб. ; за ред. І. Є. Марочкіна та Л. М. Москвич. Харків: Право, 2008. 112 с.
138. Мірошніченко С .С. Головні напрямки діяльності органів прокуратури з попередження організованої злочинності: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 260 с.
139. Шульган І. І. Окремі аспекти підтримання прокурором публічного обвинувачення. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6. 2016. С. 238-240.
140. Дьомін Ю. Функції органів прокуратури в контексті конституційних змін. *Вісник Національної академії прокуратури України*. № 3 (45). 2016. С. 20-28.
141. Лапкін А. В. Конституційні основи прокурорської діяльності. *Цінності сучасного конституціоналізму. V Тодиківські читання*. Зб. тез наук. доп. і повідом. Міжнар. наук. конф. мол. учених, асп. і студ. (28-29 вересня 2012 року) ; за заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Харків: Права людини, 2012. С. 172-173.
142. Долежан В. В. Конституційні аспекти удосконалення прокурорської системи України. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 2. С. 117-123.
143. Марчук Н. В. Організаційно-правові основи діяльності прокурора у до судовому кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2012. 244 с.

144. Офіс Генерального прокурора.
 URL:<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/nestaca-gumanitarnoyi-dopomogi-na-36-mln-grn-povidomleno-pro-pidozru-eksgolovi-pecerskoyi-organizaciyi-cervonogo-xresta>
 (Дата звернення: 09.10.2024).
145. Петренко С. В. Окремі аспекти координаційної діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)* № 8(26) 2024. С. 647-661.
146. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року №1697-VII
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (Дата звернення: 09.01.2024).
147. Подкопаєв С. В. Організація та діяльність прокуратури в Україні: монографія. Харків: «Право», 2020. 364 с.
148. Пояснювальна записка до проекту Закону про прокуратуру від 31 жовтня 2013 року. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=48935&pf35401=281529> (Дата звернення: 09.01.2024).
149. Литвак О., Пастернак Ю. Реформування правових основ діяльності органів прокуратури України. *Вісник прокуратури*. 2011. № 12. С. 24-30.
150. Трагнюк Р. Р. Прокурорський нагляд за додержанням законів, що забезпечують права обвинуваченого: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2003. 221 с.
151. Марчук Н. В. Організаційно-правові основи діяльності прокурора у до судовому кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2012. 244 с.

152. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (Дата звернення: 04.12.2023).
153. Митрофанов І. І. Кримінальне, кримінальне процесуальне та кримінально-виконавче право: проблеми взаємозв'язку. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 104-118.
154. Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. та ін. Кримінальний процес: підручник ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.
155. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: Монографія. Харків: Право, 2008. 296 с.
156. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 №2135-XII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> Дата звернення: 11.03.2024).
157. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 № 3341-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#n267>. (Дата звернення: 11.03.2024).
158. Про запобігання корупції: Закон України від 28.12.2014 №1700-VII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (Дата звернення: 21.12.2023).
159. Суходубов Д. В. Координаційна діяльність прокуратури у сфері проти дії злочинності : монографія. Харків: Право, 2013. 248 с.
160. Руфанова В. М. Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів: дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2011. 258 с.
161. Шестопапов Р. М. Правова регламентація правозахисної діяльності прокуратури України поза межами кримінального судочинства. *Вісник Національної академії прокуратури України*. №4 (46). 2016. С. 43-49.

162. Порядок координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності: наказ Генерального прокурора № 28 від 08.02.2021, зі змінами, внесеними наказом №3 від 02.01.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028905-21#Text> (Дата звернення: 20.02.2024).

163. Івашко С. В. Олефір Л. І. Координаційна діяльність прокуратури як суб'єкта запобігання злочинності в Україні в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. 2024. С. 276-284.

164. Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023-2025 рр. *Офіс Генерального прокурора*. file:///C:/Users/HP/Downloads/Strategichnii_plan.pdf (дата звернення: 11.01.2025).

165. Стратегія розвитку прокуратури на 2021-2023 рр.: наказ Генерального прокурора № 489 від 16.10.2020 URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/strategiya-rozvitku-prokuraturi-na-2021-2023-roki> (дата звернення: 11.01.2025).

166. Про затвердження Концепції взаємодії органів прокуратури з громадами («Прокурор громади»): наказ Генерального прокурора №224 від 11.08.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0224905-23#Text> (дата звернення: 11.01.2025).

167. Петренко С. В. Роль органів прокуратури в системі суб'єктів спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинності в бюджетній сфері. *«Наукова весна» 2025*: матеріали XV Міжнародної науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 26–28 березня 2025 року / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» – Дніпро: НТУ «ДП», 2025. С. 377-380.

168. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навчальний посібник. Харків: НЮА України, 2011. 120 с.
169. Корнієнко М. В., Романюк В. Б., Мельник І. М. та ін. Курс кримінології: Особлива частина: підручник: у 2 кн. ; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 480 с.
170. Кальман О. Г. Проблеми запобігання податковим злочинам. *Вісник прокуратури*. 2001. № 1. С. 45–48.
171. Голіна В. В. Досвід вивчення суспільної думки про роль кримінологічної обізнаності населення щодо запобігання злочинності. *Актуальні проблеми формування правової держави*. Короткі тези доповідей і наукових повідомлень. Респ. наук. конф. (м. Харків, 24-26 жовтня 1990 р.) ; ред. М. І. Панов. – Харків: Юрид. ун-т. 1990. С. 234-236.
172. Бахін В. П. Взаємодія правоохоронних органів із засобами масової інформації. *Збірник наукових праць Академії державної податкової служби України*. 2002. № 1 (15). С. 89-100.
173. Морозов С. М., Шкарапута Л. М. Словник іншомовних слів. Київ: Наукова думка. 2000. 683 с.
174. Ліховіцький Я.О. Адміністративно-правові засади координації правоохоронної діяльності органами прокуратури : дис. ... канд. юрид. наук 12.00.07. Херсон, 2011. 199 с.
175. Бурбика М. М. Сутність та особливості координаційної діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. С. 70-74.
176. Литвинов О.М. Кримінологічні прогнозування і планування в координації діяльності суб'єктів профілактики злочинів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2001. Спец. вип. С. 69–74.

177. Косюта М. В. Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10 Харків, 2002. 33 с.

178. Кириченко О. В. Значення оперативно-розшукового запобігання злочинам органами внутрішніх справ України. *Науковий вісник Львівського держ. ун-ту внутр. справ.* 2009. Спецвип. № 2. С. 166–175.

179. Халілев Р. А. Оперативно-розшукове запобігання злочинній діяльності у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин: теоретичний аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ.* 2010. № 3. С. 272–280.

180. Про організацію нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність Генерального прокурора №253 від 08.09.2023, зі змінами, внесеними наказом 02.10.2024 № 229 URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=236501 (дата звернення: 09.12.2024).

181. Узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод. URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html (дата звернення: 09.12.2024).

182. Статистична інформація про розгляд судами першої та апеляційної інстанцій кримінальних проваджень та справ про адміністративні правопорушення упродовж 9 місяців 2018–2019 років. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/9_mis_2018_2019_pokaznyky.pdf (дата звернення: 09.12.2024).

183. Голіна В. В., Валуйська М. Ю., Головкін Б.М. та ін. Кримінологія: підручник ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.

184. Богатирьов І. Г. Російсько-українська війна: погляд кримінолога. Київ: ТОВ «Видавничий дім «АДЕФ-Україна». 2023. 244 с.
185. Богатирьов І. Г., Колб О.Г., Топчій В.В. та ін. Кримінологія: академічний підручник: ; за. заг. ред. доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Богатирьова І.Г. Чернівці: Технодрук, 2020. 336 с.
186. Закалюк А. П. Соціальні передумови, причини та умови корупції в Україні. *Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 15-16 грудня 1998 р. (м. Харків). Х., 1999. С. 59 – 66.
187. Світовий банк виділив 1,5 млрд доларів на розвиток і відновлення України. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-svitovyy-bank-ukrayina-pozyka/32878663.html>. (дата звернення: 09.10.2024).
188. Розкрадання гуманітарної допомоги в Україні. Хто, як і чому це робить? BBC NEWS УКРАЇНА. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61584802>. (дата звернення: 09.12.2024).
189. Пузирьов М. С., Дзюба В. С. Економічна злочинність в умовах воєнного стану як загроза національній та державній безпеці України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. Спецвип. № 1. С. 184–190.
190. Пустовіт О.В. Запобігання органами внутрішніх справ легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк, 2007. 224 с.
191. *Kulic M. Economic and social aspects of tax evasion. Megatrend Review*. 2005. Vol. 2 (1). P. 177-195.
192. Список найбагатших та найбідніших країн Європи: Люксембург та Україна очолили топи. Український капітал, 23.11.2020 [Електронний ресурс]

URL: <https://ucap.io/list-of-richest-and-poorest-countries-in-europe/> (дата звернення: 29.11.2024).

193. Eurostat назвав найбагатшу і найбіднішу країну Європи // РБК Україна. – 21 червня 2011 р. URL: http://dt.ua/ECONOMICS/eurostat_nazvav_naybagatshu_i_naybidnishu_krayinu_es.html (дата звернення: 29.11.2024).

194. Про затвердження Державної цільової програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р., № 1057. *Офіц. вісн. України*. 2011. № 80. С. 2946.

195. Колодяжний М. Г. Світова практика участі громадськості у протидії злочинності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 265–273.

196. Тацій В. Я. Боротьба зі злочинністю у сфері економічних відносин як вирішальний напрямок діяльності правоохоронних органів. *Вісник прокуратури*. 2002. № 1 (13). С. 13-18.

197. Шакур В. І. Суспільство і злочинність: монографія. Київ: Атіка, 2003. 784 с.

198. Про ліквідацію Національної академії прокуратури України. Офіс Генерального прокурора. №129 від 05.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0129905-20#Text> (дата звернення: 09.03.2025).

199. Про тренінговий центр прокурорів України. URL: <https://ptcu.gp.gov.ua/uk/pro-treningovyj-czentr/> (дата звернення: 09.03.2025).

200. Про організацію інформування суспільства щодо діяльності органів прокуратури: наказ Генерального прокурора № 520 від 11.11.2020, зі змінами, внесеними наказом №218 від 01.10.2024 URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0520905-20#Text> (дата звернення: 09.03.2025).

201. Про організацію роботи органів прокуратури з особистого прийому, розгляду звернень і запитів та забезпечення доступу до публічної інформації. Наказ від 06.08.2020 № 363. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html? m=fslib& t=fsfile& c=download&file_id=230573. (дата звернення: 11.04.2025).

202. Успіх чи ні? як українці оцінюють реформування органів правопорядку та підтримку ЄС. 28 жовтня 2024 р. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/success-or-not-how-ukrainians-assess-law-enforcement-reforms-and-the-eu-s-support/> (дата звернення: 01.11.2024).

203. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів під час війни, віра в перемогу (лютий–березень 2025 р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r> (дата звернення: 21.06.2025).

204. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-kriminalni-pravoporushennya-vchineni-na-pidpriyemstvah-v-ustanovah-organizaciyah-za-vidami-ekonomichnoyi-diyalnosti-2> (дата звернення: 25.07.2025).

205. Сотні тисяч «на відновлення» — вкрадені: прокуратура зупинила махінації з держкоштами на Ніжинщині. 07 серпня 2025 року. URL: <https://nezhatin.com.ua/2025/08/07/sotni-tysyach-na-vidnovlennya-vkradeni-prokuratura-zupynyla-mahinatsiyi-z-derzhkoshtamy-na-nizhynshhyni> (дата звернення: 02.09.2025).

206. Колб О. Г., Кондратішина В. В. Сучасний зміст загальносоціального запобігання злочинам в Україні. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. 2015. №2. С. 75-83.

207. Ліховіцький Я. О. Запобігання злочинності (кримінальним правопорушенням) у сфері охоронної діяльності. *Серія ПРАВО*. Випуск 84: частина 3. С. 322-328.

208. Голіна В. В. Запобігання злочинності: проблеми оптимізації соціальної активності. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 3. С. 206-214.

209. Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В., Дудоров О. О. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 5-е вид., перероб. та доп. Київ : Атіка, 2009. С. 158.

210. Баранівський В. Ф. Проблема криміналізації та декриміналізації діянь, що посягають на навколишнє природне середовище. *Юридична наука*. 2015. № 7. С. 99–108.

211. Попович О.В. Принципи криміналізації: поняття, зміст та дотримання (на прикладі ст. 110-2 КК України). *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №4. С. 209–214. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/4/36.pdf> (дата звернення: 11.09.2023).

212. Фріс П. Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 19–28.

213. Балобанова Д.О. Теорія криміналізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук :. 12.00.08 – «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». Одеса, 2007. 18 с.

214. Савченко О.О. Щодо соціальної обумовленості встановлення кримінально-правової заборони. *Збірник наукових праць Харківського*

національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Харків: «Право». 2016. Вип. 24. С. 147–152.

215. Коломієць В. Ю. Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2019. 237 с.

216. Лащук Є. В. Про підстави встановлення кримінальної відповідальності за суспільно-небезпечне діяння. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали Міжнар. наук.- практич. конф., 10–11 жовтня 2013 р.; редкол. : В.Я. Тацій, В.І. Борисов та ін. 2013. С. 206–210.

217. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 446 с.

218. Борисов В. І. Системний підхід при визначенні підстав кримінальноправової заборони. *Методологічні проблеми правової науки*: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 13-14 грудня 2002 р.). Харків: Право, 2003. С. 287-289.

219. Панов М. І. Суспільна небезпечність діяння — фундаментальна ознака поняття «кримінальне правопорушення». *Юридична Україна*. 2019. № 10. С. 13-20.

220. Тананакін О. В. Соціальна обумовленість криміналізації правопорушень, що кваліфікуються як колабораційна діяльність. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Випуск 81: частина 2. С. 335-340.

221. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність: монографія. 2018. Харків: Юрайт. 446 с.

222. Требін М. П. Соціологія: підручник ; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2010. 224 с.

223. Оробець К. М. Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2012. С. 7-8.

224. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 р. № 2117-IX. Дата оновлення: 03.03.2022.
[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20) (дата звернення: 25.09.2022).

225. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. Дата оновлення: 03.03.2022.
[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20) (дата звернення: 25.09.2022).

226. Петренко С. В. Проблеми реалізації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері використання бюджетних коштів в умовах воєнного стану. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи*: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 04 листопада 2022 року). Чернігів: Академія Державної пенітенціарної служби, 2022. С. 178-182

227. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. Дата оновлення: 17.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 25.09.2022).

228. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2149-IX. Дата оновлення: 03.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20> (дата звернення: 23.09.2022).

229. Курбатова І. С. Прокурор у кримінальному судочинстві: теоретичні та прикладні проблеми реалізації державою конституційних прав людини і

громадянина : монографія. Ірпінь. Університет державної фіскальної служби України, 2020. – 370 с.

230. Остапчук Л. Г. Актуальні питання вдосконалення заходів кримінально-правового впливу за незаконне збагачення у правовій системі України. *Актуальні проблеми держави і права* №104. 2024. С. 66-75.

231. Петренко С. В. Деякі соціально-рольові та морально-психологічні аспекти особи, яка вчиняє злочини, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави: матеріали XIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції* (м. Чернігів, 31 травня 2024 року). Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 123-129.

232. Даньшин І. М., Голіна В. В., Валуйська М. Ю. та ін. Кримінологія : підручник ; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2009. 288 с.

233. Зелінський А. Ф. Кримінологія : навч. посіб. Харків : Рубікон, 2000. 240 с.

234. Ronald V Clarke Opportunity makes the thief. Really? So what? URL: <https://crimesciencejournal.biomedcentral.com/counter/pdf/10.1186/2193-7680-1-3.pdf> (дата звернення: 20.09.2022).

235. Кальман О. Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми : монографія. Харків : Гімназія, 2003. 352 с.

236. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Харків. Право, 2011. 432 с.

237. Соколов Д. С. Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2025. 291 с.

238. Тацій В. Я., Пшонка В. П., Борисов В. І. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова та ін. 5-те вид., допов. у 2 т. Т. 2: Особлива частина. Харків. Право, 2013. 1040 с.

239. Петренко С. В. Проблемні питання визначення кримінальних правопорушень з використанням бюджетних коштів з урахуванням законодавчих змін у цій сфері. *Пенітенціарна система: історія, сучасність, майбутнє*: матеріали наукових читань пам'яті генерал-полковника внутрішньої служби Штанька Івана Васильовича (м. Чернігів, 13 вересня 2024 року). Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 174-179.

240. Петренко С. В. Окремі аспекти запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи в умовах євроінтеграційних процесів*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 22 листопада 2024 року) У двох томах Том 2. Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 169-174.

241. Петренко С. В. Криміногенні детермінанти, які обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів, та умови їх виникнення. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 25 квітня 2024 року). Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 257-261.

242. «Унікальний кейс». НАБУ затримала ексрадника ОП Артема Шила, який керував ключовим бізнес-департаментом СБУ. Як він може бути пов'язаний із корупцією в «Укрзалізниці». URL: <https://forbes.ua/company/spetsagent-shilo-nabu-zatrimala-eksradnika-op-yakiy->

[keruvav-klyuchovim-biznes-departamentom-sbu-yak-vin-mozhe-but-povyazaniy-iz-koruptsiyu-v-ukrzhaliznitsi-03042024-20268](https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=212674). (дата звернення: 10.05.2025).

243. Івашко С. В., Петренко С. В. Загальносоціальні заходи запобігання злочинності в бюджетній сфері. *Київський часопис права*. 2025. №2. С. 352-357.

244. Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді: наказ Генерального прокурора №389 від 21.08.2020 URL:[https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html? m=fslib& t=fsfile& c=download&file_id=212674](https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=212674) (дата звернення: 12.09.2025).

245. Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України №1275 від 11.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.09.2025).

246. Деякі питання закупівлі лікарських засобів, необхідних для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України №1012 від 22.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1012-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.09.2025).

247. Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін. Профілактика злочинів: підручник ; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.

248. Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін. Профілактика злочинів: підручник ; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2010. 967 с.

249. Богатирьов І. Г., Боровик Л. А. Роль прокуратури у запобіганні використання бюджетних коштів під час здійснення публічних закупівель. *Держава та регіони*. Серія : Право, 2025р, №2 (88), 2025. С.134-138.

250. Посадовців Одеської міськради викрито на привласненні понад 1,6 млн грн під час постачання товарів для ЗСУ. 31.10.2025. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/posadovciv-odeskoyi-miskradi-vikrito-na-privlasnenni-ponad-16-mln-grn-pid-cas-postacannya-tovariv-dlya-zsu> (дата звернення: 31.10.2025).

251. Васюк А. Ю. Методологічний інструментарій дослідження виконання судових рішень щодо засуджених в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021 С. 76-80.

252. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2010. 456 с.

253 Назимко Є. С. Історичний метод та проблеми періодизації історії розвитку покарання неповнолітніх. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2014. № 1 (5). С. 47.

254. Богатирьова О. І., Олефір Л. І. Застосування пробації в Україні: теорія і практика: навчальний посібник ; за ред. професора І. Г. Богатирьова. Чернігів. Видавництво «Десна Поліграф». 2019. 208 с.

255. Колодчин Д. В. Методологічні підходи дослідження злочинності в пенітенціарній сфері України. *Журнал Юридична Україна*. №6 (234) 2022. С. 41-49.

256. Кримінологія. Академічний курс ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: Кондор, 2018. 588 с.

257. Кулик О. Г. Кримінологічний аналіз злочинності в Україні: напрями вдосконалення методології та методики. *Право України*. 2009. №7. С. 52-57.

258. Дідківська Г. В. Кримінологічна характеристика участі України в системі запобігання міжнародній злочинності.: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори». 2019. 356 с.

259. Давиденко Л. М. Поняття і значення кримінологічної характеристики злочинів, пов'язаних із порушенням порядку заняття господарською і банківською діяльністю. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. Збірник наукових статей. 2002. – Донецьк: ДІВС, 2002. – № 2. – С. 192-196.

260. Полях Є. В. Порушення недоторканості приватного життя: кримінологічна характеристика та запобігання.: монографія, за наук. ред. Новікова О.В. . Харків. Право, 2025. 344 с.

261. Бараненко Б. І., Закалюк А. П. Участь органів внутрішніх справ у підготовці і здійсненні комплексних планів профілактики правопорушень у містах і районах. Київ, 1981. С. 11–12

262. Офіс Генерального прокурора. <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2> (дата звернення: 31.10.2025).

263. Судова статистика. https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 31.10.2025).

ДОДАТКИ

Додаток ААНКЕТА

анонімного опитування працівників Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національного антикорупційного бюро України, обласних прокуратур та Національної поліції України.

1. Всього взяло участь у опитуванні: 273 (100%)

2. Для опитування були підготовлені наступні запитання:

№ з/п	Зміст запитання	Варіанти відповідей	Абсолютне число відповідей	Співвідношення відповідей до загального числа респондентів	Примітка
1	2	3	4	5	6
1	У якому правоохоронному органі Ви працюєте?	<i>Прокуратура</i>	130	48%	
		<i>САП</i>	20	7%	
		<i>Національна поліція</i>	98	36%	
		<i>НАБУ</i>	25	9%	
2	Який стаж у сфері права?	<i>До 1 року</i>	35	13%	
		<i>3 - 5</i>	150	55%	
		<i>5-10</i>	51	19%	
		<i>10 і більше</i>	37	14%	
3	Чи здійснювали Ви розслідування (процесуальне керівництво) у провадженнях про незаконне використання бюджетних коштів?	<i>Так</i>	210	77%	
		<i>Ні</i>	63	23%	
4	Ваше відношення до вчинення кримінального правопорушення у бюджетній сфері?	<i>позитивне</i>	273	100%	
		<i>негативне</i>	0	0%	
5	Хто найчастіше розпочинає кримінальне	<i>прокуратура</i>	87	32%	
		<i>Національна</i>	140	51%	

	провадження за вчинення кримінального правопорушення у бюджетній сфері?	<i>поліція</i>			
		<i>НАБУ</i>	36	13%	
		<i>СБУ</i>	10	4%	

6	Назвіть основні причини вчинення кримінального правопорушення у бюджетній сфері?	<i>Недосконалість законодавства</i>	28	10%	
		<i>Корисливий мотив</i>	69	25%	
		<i>корупція</i>	90	33%	
		<i>Незаконне використання коштів</i>	86	32%	
7	У чому, на Вашу думку, полягає захист економічних інтересів держави у бюджетній сфері?	<i>Забезпечення фінансової стабільності</i>	68	25%	
		<i>Прозорість витрачання коштів</i>	79	29%	
		<i>Ефективне витрачання коштів</i>	88	32%	
		<i>інше</i>	38	14%	
8	З яких причин на практиці найчастіше є неможливим розпочати кримінальне провадження у бюджетній сфері?	<i>Відсутність звернень</i>	96	35%	
		<i>Неякісна підготовка матеріалів</i>	50	18%	
		<i>Відсутність відомостей про збитки</i>	57	21%	
		<i>Інше</i>	69	25%	
9	На Вашу думку які кримінальні правопорушення, передбачені КК України, вчиняються найчастіше у бюджетній сфері?	<i>191</i>	185	68%	
		<i>364</i>	57	21%	
		<i>368</i>	31	11%	
10	Чи у всіх випадках, за яких вручено підозру у вчиненні кримінального правопорушення у бюджетній сфері, особа є одноосібним виконавцем	<i>так</i>	101	37%	
		<i>ні</i>	172	63%	

	правопорушення?				
11	У якому віці найчастіше вчиняються кримінальне правопорушення у бюджетній сфері?	<i>Від 18 до 28 років;</i>	16	6%	
		<i>Від 29 до 39 років;</i>	128	47%	
		<i>Від 40 до 54 років;</i>	96	35%	
		<i>Від 54 років і більше;</i>	33	12%	

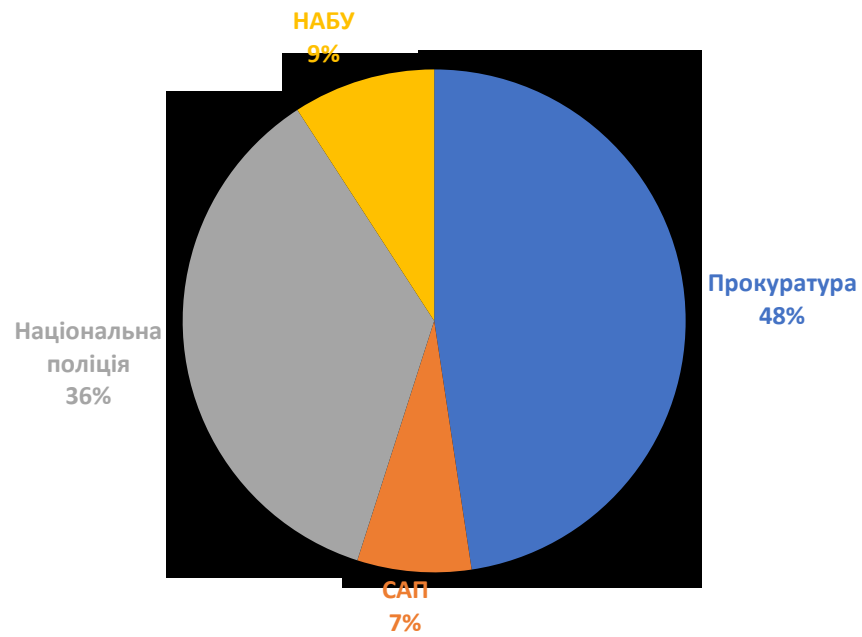
12	Найчастіше кримінальне правопорушення вчиняються у бюджетній сфері особами, які мають:	<i>Повну вищу освіту;</i>	229	84%	
		<i>Незакінчену вищу освіту;</i>	11	4%	
		<i>Спеціальну (фахову) освіту;</i>	33	12%	
13	Що, на Вашу думку, є основною причиною вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері?	<i>Бажання збагатитися (корислива мотивація);</i>	173	63%	
		<i>Недосконалість законодавства, що регулює процедури надання публічних послуг;</i>	37	14%	
		<i>Низький рівень заробітної плати, соціального забезпечення особи, яка працює у бюджетній сфері;</i>	23	8%	
		<i>Інше</i>	40	15%	
14.	Який із наведених заходів запобігання є найефективнішим у здійсненні профілактики вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері?	<i>Роз'яснювальна робота;</i>	15	5%	
		<i>Профілактика в колективі колегами та керівництвом;</i>	27	10%	
		<i>Превентивна діяльність правоохоронних</i>	147	53%	

		<i>органів</i>			
		<i>Виховання в особи високих моральних якостей, передусім в сімейному середовищі;</i>	71	26%	
		<i>Інше</i>	15	5%	

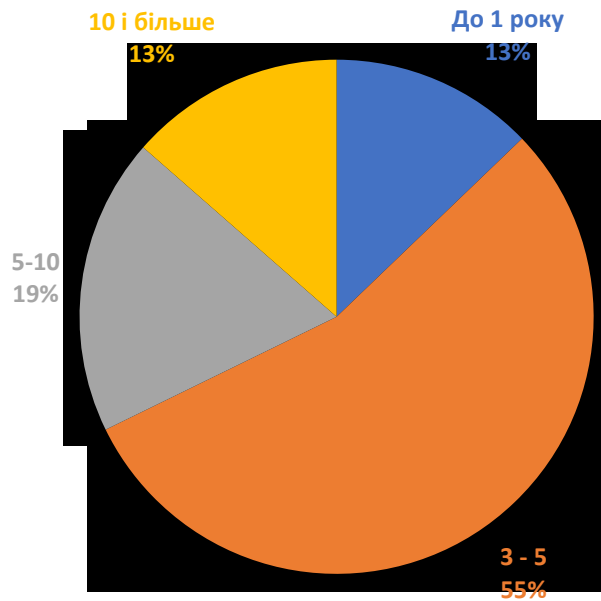
15	Чи потрібно Вам розширити функції запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів?	<i>так</i>	86	86%	
		<i>Ні</i>	14	14%	

Шановні колеги!
 Прошу заповнити анкету (вертикальний рядок №4). Це не займе багато часу.
 Заздалегідь вдячний!!!

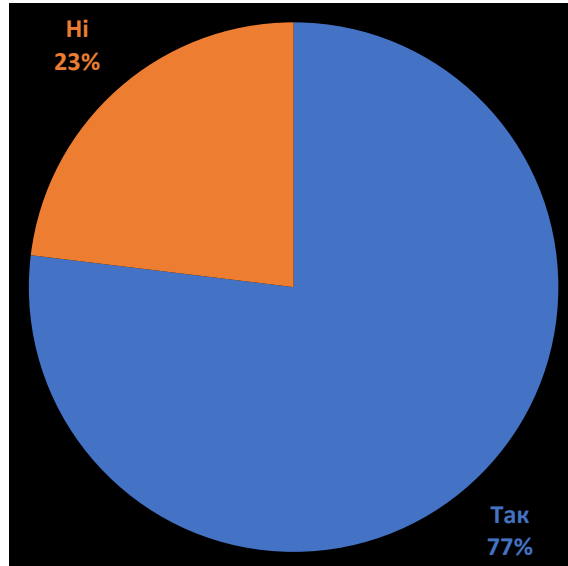
У якому правоохоронному органі Ви працюєте?

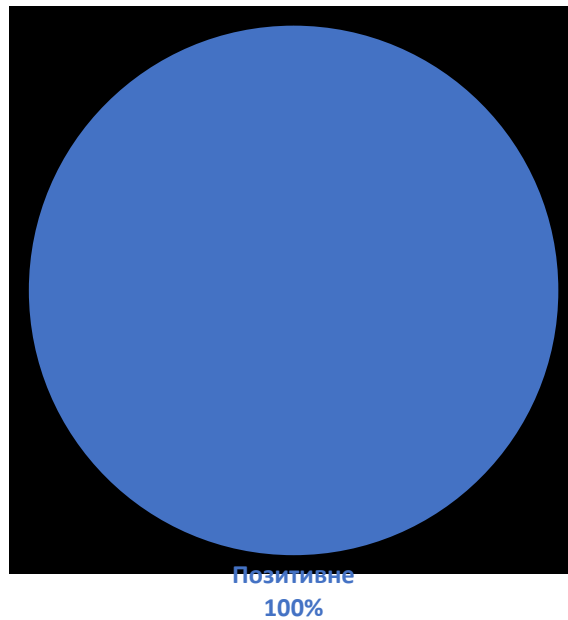
Який стаж у сфері права?

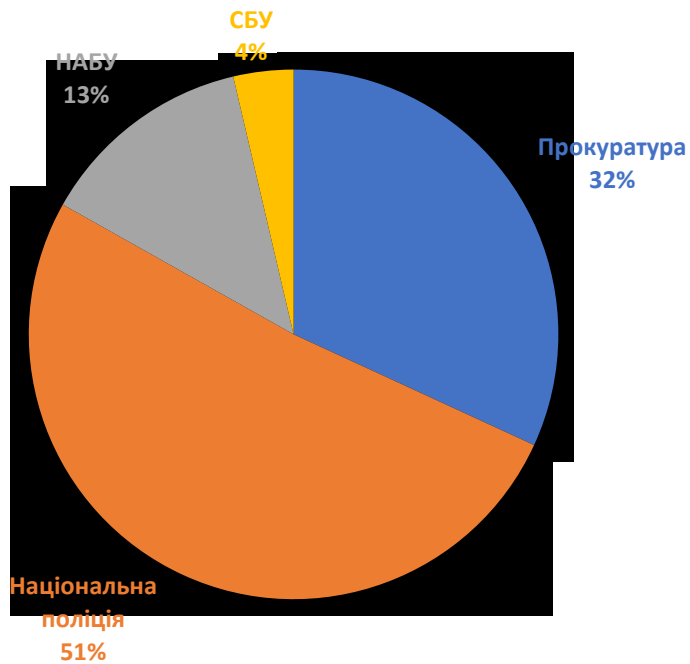
Чи здійснювали Ви розслідування (процесуальне керівництво) у провадженнях про незаконне використання бюджетних коштів?

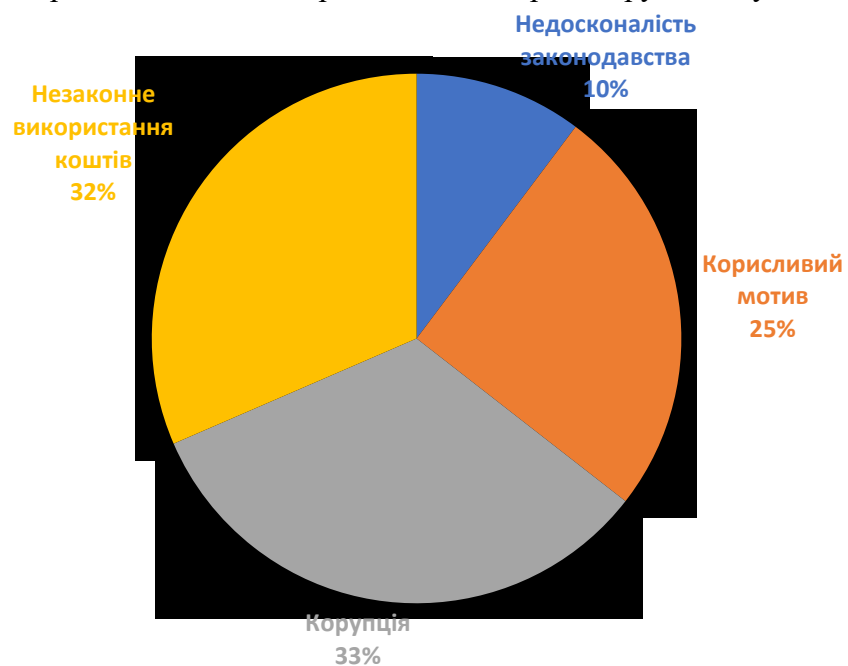
Ваше відношення до вчинення кримінального правопорушення у бюджетній сфері?

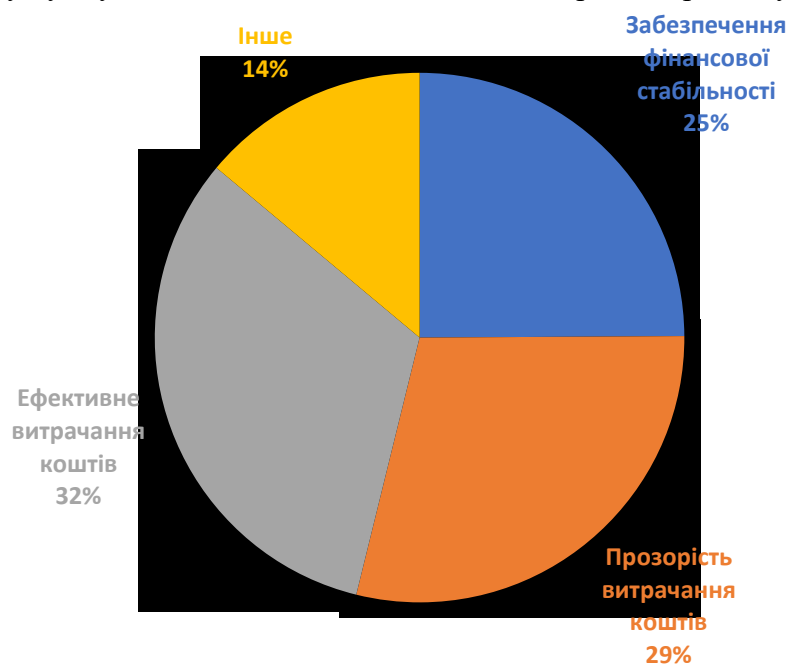
Хто найчастіше розпочинає кримінальне провадження за вчинення кримінального правопорушення у бюджетній сфері?

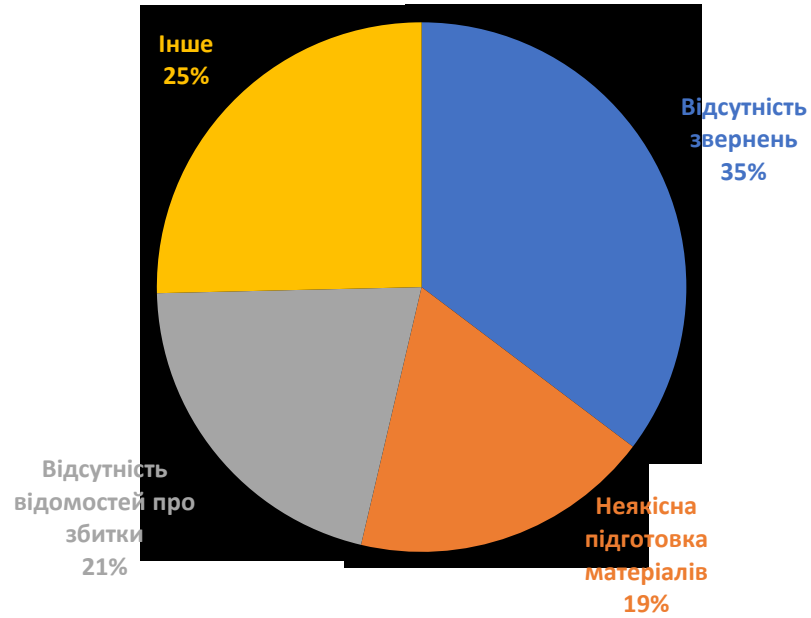
Назвіть основні причини вчинення кримінального правопорушення у бюджетній сфері?

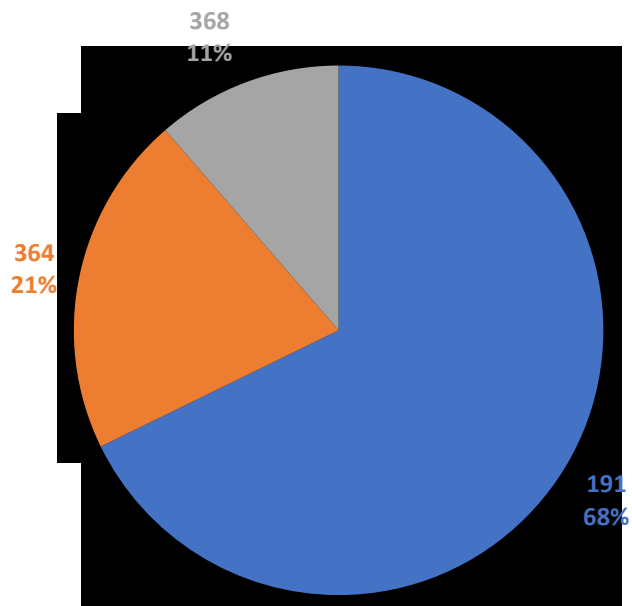
У чому, на Вашу думку, полягає захист економічних інтересів держави у бюджетній сфері?

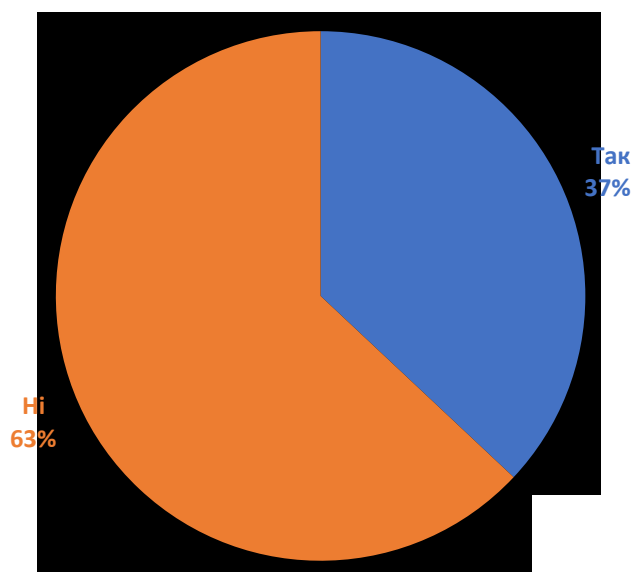
З яких причин на практиці найчастіше є неможливим розпочати кримінальне провадження у бюджетній сфері?

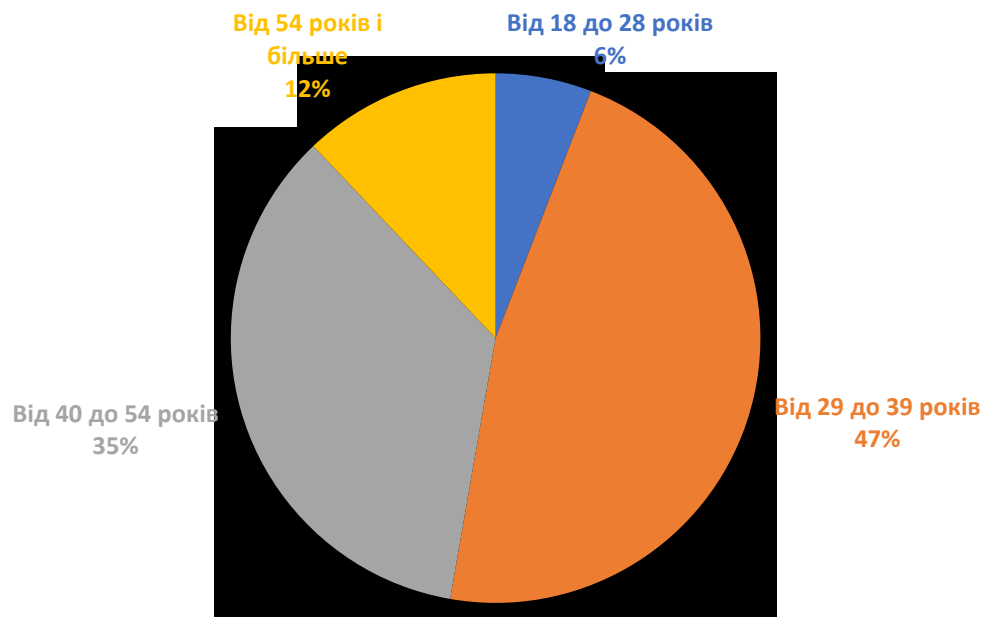
На Вашу думку які кримінальні правопорушення, передбачені КК України, вчиняються найчастіше у бюджетній сфері?

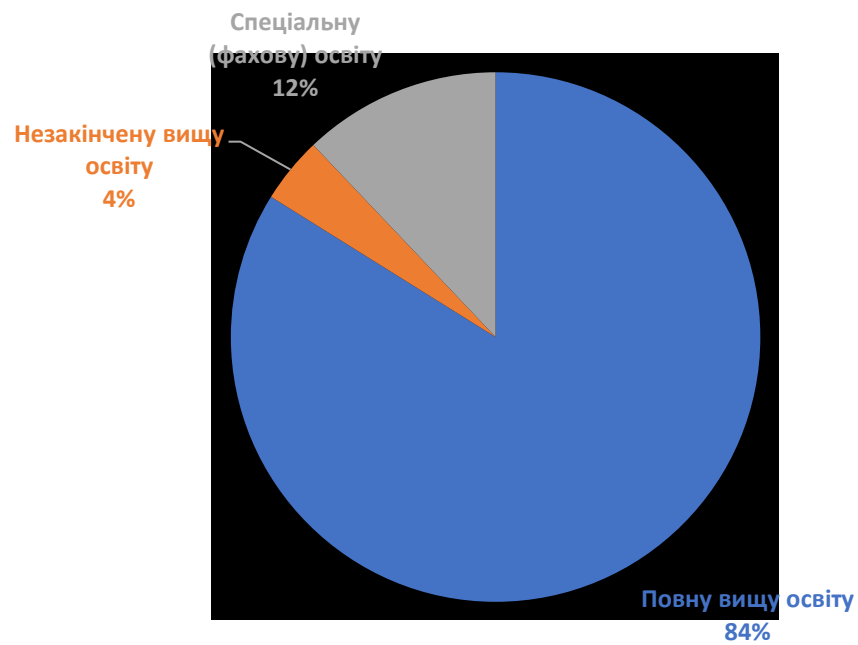
Чи у всіх випадках, за яких вручено підозру у вчиненні кримінального правопорушення у бюджетній сфері, особа є одноосібним виконавцем правопорушення?

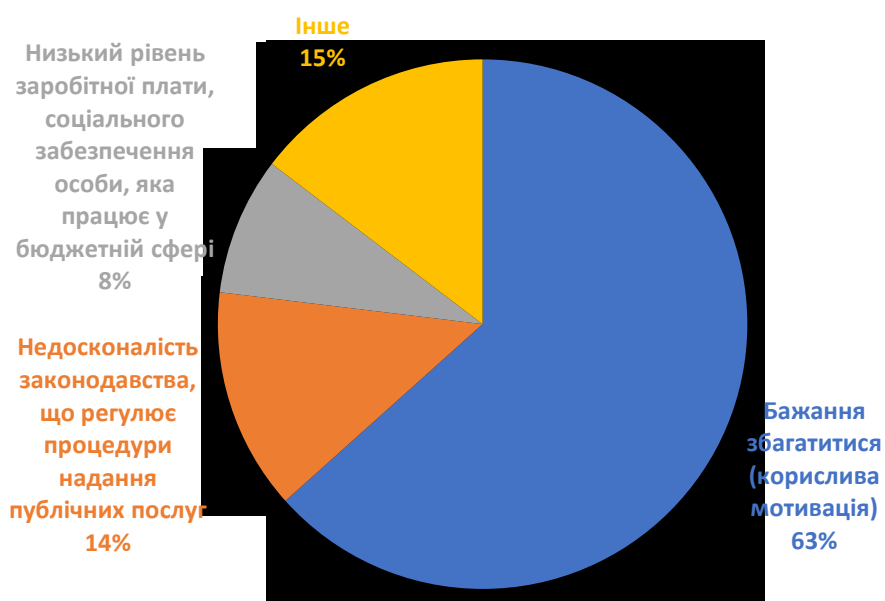
У якому віці найчастіше вчиняються кримінальні правопорушення у бюджетній сфері?

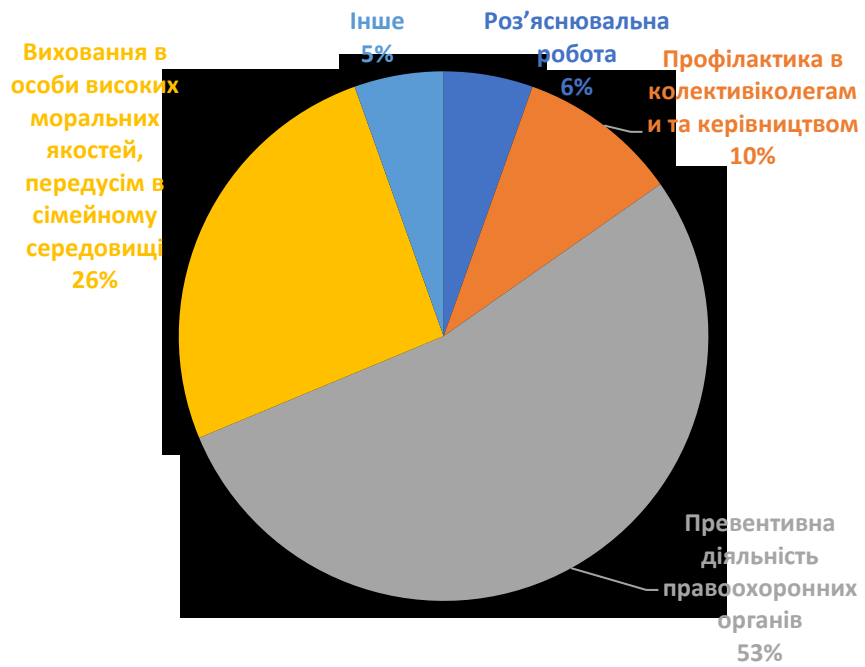
Найчастіше кримінальне правопорушення вчиняються у бюджетній сфері особами, які мають:

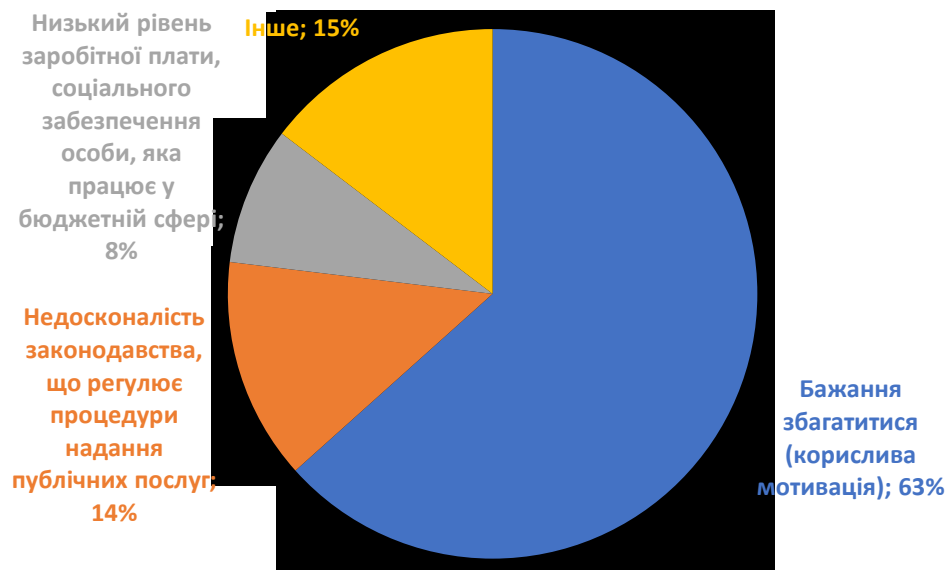
Що, на Вашу думку, є основною причиною вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері?

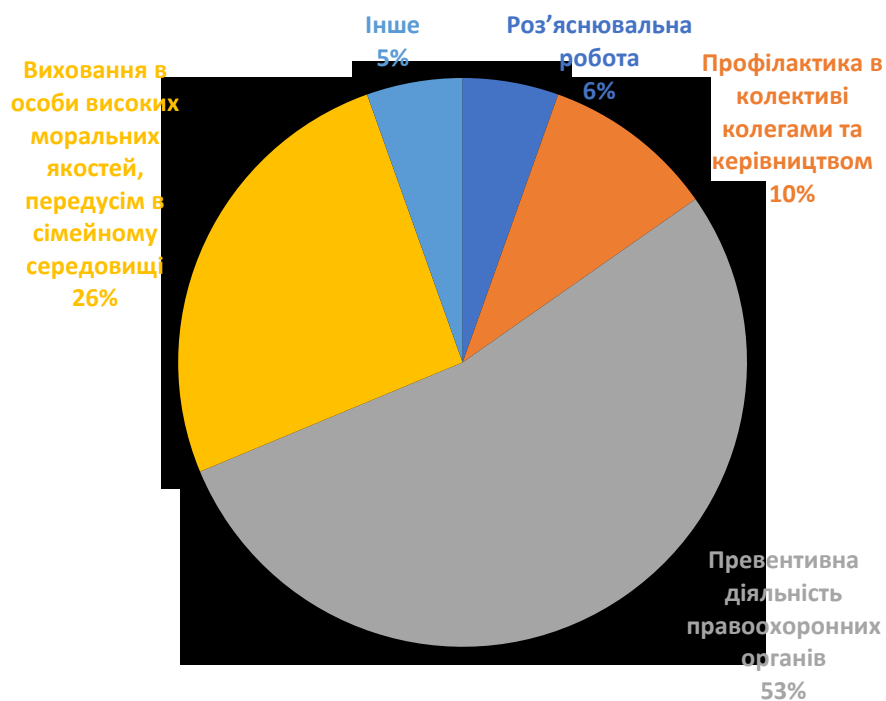
Який із наведених заходів запобігання є найефективнішим у здійсненні профілактики вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері?

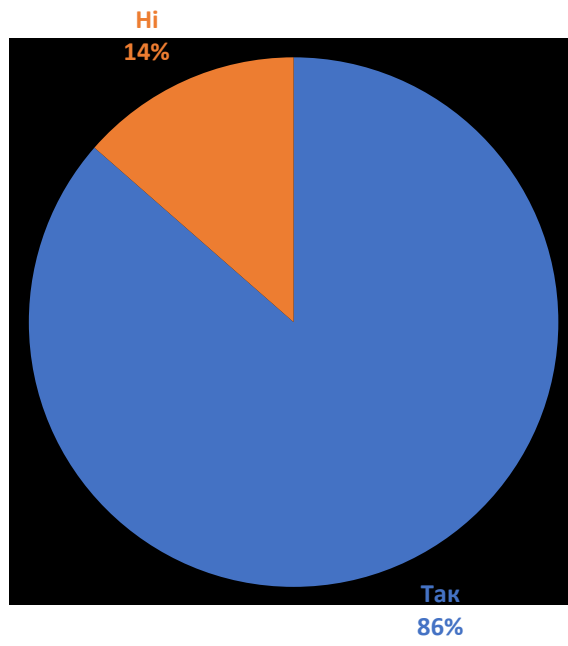
Що, на Вашу думку, є основною причиною вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері?

Який із наведених заходів запобігання є найефективнішим у здійсненні профілактики вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері?

Чи потрібно Вам розширити функції запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів?

Додаток Б**АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА****анонімного опитування працівників обласних прокуратур (Київської, Дніпропетровської, Полтавської, Тернопільської, Черкаської області).**

Зазначене опитування проведено у 2025 році по спеціально розробленій автором даного дослідження анкеті, на добровільній основі серед працівників обласних прокуратур (Київської, Дніпропетровської, Полтавської, Тернопільської, Черкаської області).

В опитуванні взяло участь 120 осіб (100%), кожному з яких доведено правила участі у даному дослідженні, а також заповнення для цього анкет та роз'яснено, що на поставлені у них питання слід давати лише одну або декілька відповідей, запропоновано надати, в окремих випадках, власний варіант відповіді.

Заповнення анкет відбувалось на Google платформі.

Із 120 працівників прокуратури які приймали участь в опитуванні, на питання «Кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням бюджетних коштів були розкриті при безпосередній участі респондента» 49 відповіло стверджувально.

На питання доцільності спеціалізації окремих працівників щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів, 37 респондентів відповіли стверджувально.

На питання «Кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням бюджетних коштів вчиняються одноособово чи групою осіб», 115 опитуваних відповіли, що групою.

На питання щодо категорій суб'єктів бюджетного процесу, які є найбільш криміногенними (з точки зору участі у вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів), 37 респондентів вказали на головних розпорядників різних рівнів бюджету, 49 – одержувачі бюджетних коштів, 34- службові особи контролюючих органів.

На питання щодо чинників, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів 87 вказали на високий рівень латентності, 33 – неефективне законодавство, відсутність контролю з боку суспільства.

Щодо найбільш поширених форм взаємодії органів прокуратури з іншими правоохоронними органами у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів, 85 опитаних вказали координаційні, міжвідомчі наради, 23 – обмін інформацією, 13 – спільні заходи в межах законодавства та повноважень.

На питання щодо форм взаємодії органами прокуратури з державними контролюючими органами у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів 78 відповіли про ефективність залучення спеціалістів, 42 – обмін інформацією.

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Заступник начальника СУ
ГУНП в Чернігівській області
полковник поліції**

Андрій ГРОНЬ
« 03 » листопада 2025 року

АКТ

**про результати впровадження дисертаційного дослідження
аспіранта Пенітенціарної академії України
ПЕТРЕНКА Станіслава Васильовича на тему: «Кримінологічна
характеристика та запобігання органами прокуратури кримінальним
правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів»**

Комісія у складі:

Голова

Заступник начальника управління –
начальник ОМВ СУ ГУНП
в Чернігівській області
підполковник поліції
Олександр ХВОСТЕНКО

Члени комісії:

1. Начальник відділу СУ ГУНП
в Чернігівській області
підполковник поліції
Володимир КОЛОМІЄЦЬ
2. Начальник відділу дізнання ГУНП
в Чернігівській області
підполковник поліції
Володимир ГАВРИЛЕЙ

склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження
аспіранта Пенітенціарної академії України ПЕТРЕНКА Станіслава Васильовича
на тему: «Кримінологічна характеристика та запобігання органами прокуратури

кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів», використовуються у практичній діяльності Головного управління Національної поліції в Чернігівській області, мають практичну спрямованість і значимість під час організації та здійснення процесуальної діяльності слідчих щодо запобігання кримінальним правопорушенням.

Голова комісії:

Олександр ХВОСТЕНКО

Члени комісії:

1. Володимир КОЛОМІЄЦЬ

2. Володимир ГАВРИЛЕЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
підполковник поліції

Максим КОРНІЄНКО

« 17 » 09 2025 року

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
ПЕТРЕНКА Станіслава Васильовича «Кримінологічна характеристика
та запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням,
пов'язаним із використанням бюджетних коштів» за спеціальністю 081
Право у наукову діяльність**

Комісія у складі:

- 1) начальника відділу організації наукової діяльності ОДУВС, кандидата юридичних наук, доцента Домброван Наталії, підполковника поліції;
- 2) ученого секретаря секретаріату Вченої ради ОДУВС, кандидата педагогічних наук Ісаєнка Максима;
- 3) начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури ОДУВС, кандидата юридичних наук Теслюк Ірини,

склали цей акт про те, що висновки, пропозиції, результати дослідження, рекомендації, розроблені Станіславом Петренком у ході роботи над дисертацією за темою: «Кримінологічна характеристика та запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів» застосовуються у науково-дослідній роботі Одеського державного університету внутрішніх справ з метою подальшої розробки проблемних питань, пов'язаних із дослідженням кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів.

Зазначені наукові напрацювання Станіслава Петренка були використані під час підготовки фахових наукових статей та тез доповідей на науково-практичних конференціях:

1. Петренко С. В. Вплив воєнного стану на причини та умови вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним

використанням бюджетних коштів. Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра. 2023. № 2 (14). С. 7–18.

2. Петренко С. В. Окремі аспекти кординаційної діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів. Актуальні питання у сучасній науці. 2024. № 8 (26). С. 647–661.

3. Петренко С. В. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів. Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра. 2025. № 1 (17). С. 89–104.

4. Івашко С.В, Петренко С.В. Загальносоціальні заходи запобігання злочинності в бюджетній сфері. Київський часопис права. 2025. № 2 С.352-357.

Члени комісії:

**Начальник відділу організації
наукової діяльності ОДУВС
кандидат юридичних наук, доцент
підполковник поліції**

Наталія ДОМБРОВАН

**Учений секретар секретаріату
Вченої ради ОДУВС
кандидат педагогічних наук**

Максим ІСАЄНКО

**Начальник відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури ОДУВС,
кандидат юридичних наук**

Ірина ТЕСЛЮК

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Проректор
Пенітенціарної академії України
доктор юридичних наук,
професор**

Вячеслав ПУЗИРНИЙ

«02» 09 2025 року

АКТ

**про результати впровадження дисертаційного дослідження
ПЕТРЕНКА Станіслава Васильовича на тему: «Кримінологічна
характеристика та запобігання органами прокуратури кримінальним
правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів»
в освітній процес Пенітенціарної академії України**

Комісія у складі:

голови – професора кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології (далі – Кафедра), доктора юридичних наук, доцента Тагієва С. Р.;

членів комісії:

- доцента Кафедри, доктора філософії в галузі права Пузиревського М.В.;
- доцента Кафедри, кандидата юридичних наук, доцента Боднара І.В.

склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження ПЕТРЕНКА Станіслава Васильовича на тему: «Кримінологічна характеристика та запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів», використовується в освітньому процесі для проведення навчальних занять з дисциплін «Кримінальне право», «Кримінальний процес» та «Кримінологія», що викладаються для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра за спеціальністю 081 Право, а також з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми запобігання кримінальним правопорушенням», що викладається для здобувачів вищої освіти ступеня магістра за спеціальністю 081 Право.

Результати наукового дослідження знайшли своє відображення у навчально-методичних виданнях з вказаних дисциплін, конспектах лекцій та інших навчальних матеріалах.

Зокрема, в якості джерел для поглибленого вивчення окремих тем

використовуються наступні публікації:

1. Петренко С. В. Вплив воєнного стану на причини та умови вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2023. № 2 (14). С. 7–18.

2. Петренко С. В. Окремі аспекти кординаційної діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 8 (26). С. 647–661.

3. Петренко С. В. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2025. № 1 (17). С. 89–104.

4. Івашко С. В., Петренко С. В. Проблеми реалізації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері використання бюджетних коштів в умовах воєнного стану. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи*: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 04 листопада 2022 р.). Чернігів: Академія ДПтС, 2022. С. 178–182.

5. Петренко С. В. Криміногенні детермінанти, які обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів, та умови їх виникнення. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 25 квітня 2024 р.). Чернігів: ПАУ, 2024. С. 257–261.

6. Петренко С. В. Деякі соціально-рольові та морально-психологічні аспекти особи, яка вчиняє злочини, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави*: матеріали XIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 31 травня 2024 р.). Чернігів: ПАУ, 2024. С. 123–129.

7. Петренко С. В. Проблемні питання визначення кримінальних правопорушень з використанням бюджетних коштів з урахуванням законодавчих змін у цій сфері. *Пенітенціарна система: історія, сучасність, майбутнє*: матеріали наукових читань пам'яті генерал-полковника внутрішньої служби Штанька Івана Васильовича (м. Чернігів, 13 вересня 2024 р.). Чернігів: ПАУ, 2024. С. 174–179.

8. Петренко С. В. Окремі аспекти запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи в умовах євроінтеграційних процесів*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 22 листопада 2024 р.): у двох томах. Том 2. Чернігів: ПАУ, 2024. С. 169–174.

9. Петренко С. В. Удосконалення законодавства як один з механізмів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система України та її роль у*

розбудові правової і соціальної держави: матеріали XIV Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 13 грудня 2024 р.). Чернігів: ПАУ, 2024. С. 150–156.

10. Петренко С. В. Роль органів прокуратури в системі суб'єктів спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинності в бюджетній сфері. *«Наукова весна» 2025: матеріали XV Міжнародної науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених (м. Дніпро, 26–28 березня 2025 р.). Дніпро: НТУ «ДП», 2025. С. 377–380.*

Голова комісії:

Професор Кафедри

Садіг ТАГІЄВ

Члени комісії:

Доцент Кафедри

Максим ПУЗИРЕВСЬКИЙ

Доцент Кафедри

Ігор БОДНАР

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Петренко С. В. Проблеми реалізації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері використання бюджетних коштів в умовах воєнного стану. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи*: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 04 листопада 2022 року). Чернігів: Академія Державної пенітенціарної служби, 2022. С. 178-182
2. Петренко С. В. Деякі соціально-рольові та морально-психологічні аспекти особи, яка вчиняє злочини, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави*: матеріали XIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 31 травня 2024 року). Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 123-129.
3. Петренко С. В. Проблемні питання визначення кримінальних правопорушень з використанням бюджетних коштів з урахуванням законодавчих змін у цій сфері. *Пенітенціарна система: історія, сучасність, майбутнє*: матеріали наукових читань пам'яті генерал-полковника внутрішньої служби Штанька Івана Васильовича (м. Чернігів, 13 вересня 2024 року). Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 174-179.
4. Петренко С. В. Окремі аспекти запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи в умовах євроінтеграційних процесів*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів,

22 листопада 2024 року) У двох томах Том 2. Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 169-174.

5. Петренко С. В. Удосконалення законодавства як один з механізмів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави: матеріали XIV Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції* (м. Чернігів, 13 грудня 2024 року). Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 150-156.

6. Петренко С. В. Криміногенні детермінанти, які обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів, та умови їх виникнення. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Чернігів, 25 квітня 2024 року). Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 257-261.

7. Петренко С. В. Роль органів прокуратури в системі суб'єктів спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинності в бюджетній сфері. *«Наукова весна» 2025: матеріали XV Міжнародної науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених* (Дніпро, 26–28 березня 2025 року) Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» – Дніпро: НТУ «ДП», 2025. С. 377-380.

8. Петренко С. В. Вплив воєнного стану на причини та умови вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра* № 2 (14), 2023. С. 7-18.

9. Петренко С. В. Окремі аспекти координаційної діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з

використанням бюджетних коштів. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)* № 8(26) 2024. С. 647-661.

10. Петренко С. В. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра* № 1 (17), 2025. С. 89-104.

11. Івашко С. В., Петренко С. В. Загальносоціальні заходи запобігання злочинності в бюджетній сфері. *Київський часопис права*. 2025. №2. С. 352-357.